Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

17 ЖНІЎНЯ 2001г. № 33/4117 КОШТ 130 РУБ.

...І пахне яблыкамі Спас

Фота Ул. КАГУЦЕНКІ

БУДЗЬМА РАЗАМ!

*Шаноўныя чытачы! Ідзе падпіска на "ЛіМ" на чацвёрты квартал 2001 года. Падпіску можна аформіць у любым паштовым аддзяленні. Кошт індывідуальнай падпіскі на адзін месяц — **750** рублёў, на тры — **2250** рублёў. Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц — **2000** рублёў, на тры - **6000** рублёў.*

Індывідуальны індэкс — 63856.

Ведамасны індэкс — 63857.

КОЛА ДЗЁН

У сераду, 15 жніўня, прэзідэнцкая выбарчая кампанія выйшла на фінішную прамую - пачаўся этап агітацыі, кандыдаты на пасаду прэзідэнта краіны атрымалі права ісці да выбаршчыкаў са сваімі праграмамі і даводзіць іх перавагі перад праграмамі канкурэнтаў-сапернікаў. Дзень "х" - 9 верасня - на гэтым апошнім этапе выбарчай гонкі будзе назіраецца з усё большай паскоранасцю. Што ён прынясе краіне і народу? Чакаць адказу на гэтае кардынальнае, лёсавырашальнае для нашага народа пытанне засталося нядоўга. Абы зноў не падмануцца, як мы, жыхары зямлі пад белымі крыламі, падманваліся ўжо неаднойчы.

Памажы нам, Магутны Божа! Не адварочвайся ад нас! Мы ж таксама Твае дзеці, няхай мо й не самыя лепшыя...

АНАЛОГІЯ ТЫДНЯ

Урад РФ прыняў мэтавую федэральную праграму "Руская мова". Яна павінна вызначыць меры па ўмацаванні рускай мовы ў якасці дзяржаўнай, мовы нацыянальных зносін і мовы рускага народа. За яе выкананне адказвае дэпартамент адукацыйных праграм Міністэрства адукацыі РФ. Галоўная задача праграмы - па словах кіраўніка дэпартамента - "спроба духоўнага адраджэння рускай мовы, спроба не дапусціць далейшага духоўнага збяднення".

Чаму ў Расіі прынята гэтая праграма? Адказ - просты. Нацыянальная мова ў пэўных гістарычных абставінах робіцца своеасаблівым субстратам дзяржаўнай ідэалогіі. Пасля распаду імперыі ў Францыі, пасля страты калоній у Англіі франкафонія і англамоўе сталі заменай імперскага ўплыву, мірным і гуманным праяўленнем імперскага духу пасля канца імперскага перыяду гісторыі. Цяпер надышла чарга Расіі: ратаванне нацыі і краіны праз родную мову. А вось аналогія з Беларуссю атрымліваецца сумная, бо - ці не цалкам адваротная...

ВЫПЛАТЫ ТЫДНЯ

На самым пачатку лімаўскага тыдня - у мінулую пятніцу - у Беларусі пачаліся выплаты ахвярам фашызму - своеасаблівыя кампенсацыі за зведаныя ў гады вайны пакуты, жахі і нягоды. Выплаты атрымаюць некалькі дзесяткаў тысяч чалавек - тыя, хто ў гады вайны з фашысцкай Германіяй быў вывезены ў Нямеччыну на катаргу, былыя вязні канцлагераў і гета, іншыя катэгорыі нашых грамадзян, што пацярпелі ад фашызму. Само сабою, нельга кампенсаваць тое, што перажылі і выцерпелі тысячы нашых людзей. Але сам факт такіх выплат усё ж красамоўны. Ён гаворыць аб тым, што горкія і трагічныя ўрокі мінулага не будуць забыты новымі пакаленнямі.

ЮБІЛЕЙ ТЫДНЯ

У мінулую суботу на мотакросавай трасе "Баравая" пад Мінскам адбылося спартыўнае свята, прысвечанае 50-годдзю з дня выпуску першага беларускага матацыкла. Што ж, пяцьдзесят гадоў - дата круглая і пашанотная. Мінскія матацыклы калісьці працягнуць радасць многім аматарам хуткай язды ў бязмежным Савецкім Саюзе. Ды, на жаль, яны так і не сталі ў адну шарэнгу з рознымі "хондамі" ды "харлеямі". І таму юбілей "мінчука" атрымліваецца не вельмі мажорным...

НАПАМІН ТЫДНЯ

Звесткі, апублікаваныя ў дакладзе японскага ўрада, вядома ж не маюць аніякага дачынення да Беларусі. Тым не менш, паасобныя з іх не могуць не прыцягнуць і нашай увагі. Напрыклад, такое сцвярджэнне даклада: японцы па праве могуць лічыцца самымі вялікімі доўгажыхарамі на Зямлі. Што ж, сапраўды: паводле звестак японскага міністэрства аховы здароўя, працы і дабрабыту (гэтак яно называецца ў краіне ўсходу Сонца), сярэдняя працягласць жыцця японскай жанчыны - 84,62 года, мужчыны - 77,64 года. Ужо некалькі гадоў Японія трымае па гэтым паказчыку пальму першынства, а набліжаюцца да яе - Ісландыя і Швецыя. Працягласць жыцця беларусак і беларусаў пасля гэтага лепш не згадваць, ды толькі - як не згадаць?..

ЗАГАДКА ТЫДНЯ

Яшчэ ў 1991 годзе ля Свята-Успенскага храма ў Віцебску былі выяўлены астанкі людзей, прычым не аднаго ці двух чалавек, а некалькіх соцень. Праз нейкі час у ходзе будаўнічых работ зноў былі знойдзены чалавечыя астанкі - усяго каля 800 забітых некалі людзей. Хто, калі і якім чынам знішчыў такую вялікую колькасць людзей? Адказу пакуль няма. Нідзе пакуль не знойдзена аніякіх дакументаў аб гэтай трагедыі. Сярод астанкаў не знойдзена ні рэчаў, ні рэштак адзення, у чэрапах людзей не знойдзена ніводнай кулявой адтуліны. Няйначай людзі былі забіты і пахаваны (закапаны) голымі, хутчэй за ўсё - атручаныя газам у час Вялікай Айчыннай вайны. Кажуць, няма на свеце тайны, якая б не сталася яўнай. На жаль, пакуль што вакол жахлівай знаходкі - толькі розныя чуткі і здагадкі...

ПАДАРОЖЖА ТЫДНЯ

Два дні назад экспедыцыя, якая паўтарае шлях "Падарожжа па Палессі і Беларускім краі", што некалі - 150 гадоў назад - здзейсніў вядомы наш гісторык і этнограф Павел Шпілеўскі, прайшла праз Мінск. Ззаду застаўся немалы шлях - ад самой Варшавы. Наперадзе - дарогі Барысаўшчыны, Пухавіччыны і Чэрвеньшчыны, фінал - у музеі матэрыяльнай культуры "Дудуткі". Арганізатарамі паўтарэння падарожжа Шпілеўскага выступілі газеты "Звязда", "Вячэрні Брэст" і польскі "Тыгоднік Седлецкі", а на беларускім участку да іх далучыліся "Народная газета" і "Чырвоная змена". Так што матэрыялы цікавай акцыі навукоўцаў будзе дзе прачытаць...

УГОДКІ ТЫДНЯ

Роўна 616 гадоў назад, 14 жніўня 1385 года, вялікалітоўскі князь Ягайла заключыў з Польшчай Крэўскую унію аб аб'яднанні земляў. У абмен яму была аддадзена ў жонкі 12-гадовая польская каралева Ядвіга і ён стаў каралём аб'яднанай дзяржавы. Наступствы гэтага, не самага разумнага, кроку Ягайлы - агульнавядомыя, мы нясём іх ганебны крыж і па сёння. Само сабою, бескарысна задаваць пытанне, кшталту "А калі б?", ды толькі, як пісаў паэт, "все же, все же, все же"...

КАНАЛ ТЫДНЯ

Друк паведамляе аб тым, што спецыялісты Беларусі, Летувы і Украіны распрацоўваюць праект пракладкі рачнога транзітнага маршруту ад Балтыйскага да Чорнага мораў, вядомага ў гісторыі як "шлях з варагаў у грэкі". Канал, які злучыць Дзвіну і Дняпро, дазволіць удвая скараціць шлях з раёнаў Блізкага Усходу ў Паўночную Еўропу. Праект - дарагі, але ён можа акупіцца ўсяго за пяць-шэсць гадоў. Паведамляецца, што ўжо ў кастрычніку ў Рызе пройдзе сустрэча прадстаўнікоў трох краін-удзельніц для больш дэталёвага абмеркавання праекта. А там - чым чорт не жартуе?

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Як вядома, нашу творчую арганізацыю і Саюз балгарскіх пісьменнікаў звязваюць даўнія і трывалыя сувязі. Надаць ім новы дынамізм, наблізіць да патрабаванняў сённяшняга дня - такая сутнасць прапановы, якія даслаў на адрас СБП даўні сябар нашай краіны вядомы балгарскі пісьменнік Стэфан Паптонеў.

Гэтаму павінна паслужыць, на думку С. Паптонева, сустрэча ў Балгарыі старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Вольгі Іпатавай са сваім балгарскім калегам Міколам Радзевым. У час знаходжання Вольгі Іпатавай у Балгарыі плануецца прэм'ера новай кнігі Найдзэна Вылчава "Беларускі сшытак".

Рыхтуюцца нашы балгарскія калегі і да маючага адбыцца юбілею народнага паэта Беларусі, актыўнага сябра балгарскай літаратуры Ніла Гілевіча. Адказныя за правядзенне юбілею нашага земляка - паэтка Алена Алекава, рэдактар газеты "Балгарскі пісьменнік" Дзмітры Хрыстаў і паэт Найдэн Вылчаў.

Сёння ў Балгарыі завершаны работы па выданні кнігі выбраных вершаў Сяргея Законнікава, рыхтуецца выданне нацыянальнага нумара газеты "Балгарскі пісьменнік", прысвечанага навейшым дасягненням сучаснай беларускай літаратуры, пачынаецца работа над Анталогіяй беларускай прозы і намечаны шэраг іншых мерапрыемстваў.

Са свайго боку ў СБП рыхтуюцца сустрэчныя прапановы па актывізацыі ўзаемных стасункаў з балгарскімі калегамі.

●

Зацверджаны план выканання пратакола даручэнняў кіраўніка дзяржавы, якія былі дадзены ў час рабочай сустрэчы з прадстаўнікамі кінавідэагаліны ў кінастудыі "Беларусьфільм". Сярод пунктаў плана ёсць і той, які тычыцца нашай пісьменніцкай арганізацыі. Гучыць ён так: "Сумесна з Саюзам беларускіх пісьменнікаў, рэспубліканскім унітарным прадпрыемствам "Нацыянальная кінастудыя "Беларусьфільм" да 2005 года забяспечыць вытворчасць штогод шасці поўнаметражных мастацкіх фільмаў..." Гэта значыць, што Саюз пісьменнікаў атрымаў магчымасць прымаць удзел у стварэнні сапраўды нацыянальнага кіно, уключаючы дасягненні нашай класічнай літаратуры і, безумоўна, - арыгінальныя творы беларускіх пісьменнікаў і драматургаў.

Н. К.

Кветкі песняру

13 жніўня - дзень смерці славутага беларускага песняра Якуба Коласа. 45 гадоў таму перастала біцца сэрца вялікага пісьменніка.

Кожны год у дзень смерці Якуба Коласа прыходзяць да яго на Вайсковыя могілкі ў Мінску людзі. Гэтым разам таксама тут было людна. Ушанаваць памяць Якуба Коласа прыйшлі вядомыя беларускія пісьменнікі, навукоўцы, супрацоўнікі музеяў, родныя і блізкія дзядзькі Якуба. Пасля ўскладання кветак на магілу песняра адбыўся памінальны мітынг. Распачала яго і вяла дырэктар Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа Зінаіда Камароўская. Словы пра вялікага паэта сказалі паэты Артур Вольскі, Анатоль Вярцінскі, Сяргей Законнікаў, Навум Гальпяровіч, паэт-перакладчык Валерый Стралко прачытаў два вершы Коласа ў перакладзе на ўкраінскую мову.

Штогод, 13 жніўня - на Коласавай магіле. 1993 г.

Святлана СУБАТ

Свята ў Коласавым доме

Яно было асаблівым. Людзі сышліся, каб ушанаваць унучку песняра, дачку Міхася Канстанцінавіча - Марыю. "Зранку, 13 жніўня, - згадвае імянінніца, - дзед павіншаваў мяне з пяцігоддзем, даў падарунчак... А пасля абеду дзеда не стала. Вось так і супалі - мой дзень нараджэння і дзень смерці Коласа".

Урачыстасць распачала паплечніца юбіляркі па дзіцячым фондзе "Сакавік" Людміла Дзіцэвіч. Сказаў віншавальнае слова старшы навуковы супрацоўнік Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа Іван Курбека. На яго вачах яна падрастала, станавілася пекнай дзяўчынай, потым - кабетай і тройчы мамай. Старэйшы сын Іван ужо жанаты. Двайняты Васіль і Васіліна пойдуць у 11-ы клас.

Марыя Міхайлаўна па адукацыі матэматык. Пасля Белдзяржуніверсітэта пэўны час працавала ў Акадэміі навук па спецыяльнасці. Але ўжо каторы год неадлучна ад Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Францішка Скарыны. А яшчэ ўзяла на свае плечы абавязкі старшыні дзіцячага фонду "Сакавік". Тысячы беларускіх дзяцей, абдзеленых доляй, удзячны за ласку і спагаду, за маральную і матэрыяльную падтрымку гэтай чулай і высакароднай жанчыны.

Віншавалі юбілярку, гаварылі прыемныя, ласкавыя словы прадстаўнікі розных арганізацый, сябры і знаёмыя, беларускія літаратары і вучоныя - акадэмік Радзім Гарэцкі, намеснік дырэктара Скарынаўскага цэнтра Віталь Скалабан, старшыня таварыства беларускай мовы Алег Трусаў, вучоны-філолаг Адам Мальдзіс, паэт Анатоль Вярцінскі, рэдактар газеты "Літаратура і мастацтва" Алесь Пісьмянкоў, сябар Коласавага дому, майстар мастацкага чытання Язэп Гарэцкі, супрацоўнік Дзяржкамітэта па ліквідацыі наступстваў чарнобыльскай аварыі В.Протчанка.

Падносячы Ганаровую грамату музея за падмогу ў папулярызацыі творчасці народнага паэта, славутага свайго дзеда, Іван Курбека зачытаў і вершаваныя радкі:

З ёй, унучкай песняровай,
Паважанай, ганаровай,
Што ў любую ў хвіліну
Дзеду слыннаму даніну
Аддае лагодна, чыста,
Хоць не гучна, ды ўрачыста.

Сцяпан ІВАНЧЫК

На здымку: Марыя Міцкевіч з дзецьмі

РЭПЛІКА

Раскапэнду Раскапэндава

Шаноўны Ніл Сымонавіч Гілевіч у рэпліцы "І на якіх жа падставах?" ("ЛіМ", ад 3 жніўня 2001 г.) выказаў сваё абурэнне, што я прыпісаў яму творы, да якіх ён не мае ніякага дачынення. Згодзен з яго ацэнкай, што гэта "графаманскія пісанні", не вартыя пяра вядомага паэта. Прызнаюся, што дарма даверыўся версіям, выказаным удзельнікамі "круглага стала", прысвечанага праблеме аўтарства "Сказа пра Лысую гару": у час абгаварэння пераліччаліся ўсе тыя творы, якія я міжволі прыпісаў шаноўнаму народнаму паэту (некаторыя названы і ў газетнай публікацыі матэрыялаў гэтага абгаварэння ("ЛіМ", ад 19 мая 2000 г.). Тады Н. Гілевіч не адмаўляўся ад свайго аўтарства, і я палічыў гэта за доказ. Дарэчы, тыя ж версіі аб аўтарстве паўтараюцца і ў нумары, дзе змешчана рэпліка паэта, а менавіта ў допісе аднаго з удзельнікаў "круглага стала" Яўгена Стасевіча "Удакладненне наўздагонку". Аднак версіі версіямі, таямнічаму Раскапэнду Раскапэндава, а я мушу папрасіць у шаноўнага Ніла Сымонавіча прабачэння. Спадзяюся, што рэдакцыя штотыднёвіка пойдзе мне насустрач, апублікаваўшы гэты мой адказ.

Міхась ТЫЧЫНА

ФЕСТЫВАЛІ

Прызваны адкрываць новыя імёны

Пра міжнародны фестываль мастацтваў "Славянскі базар у Віцебску" ужо шмат сказана, таму ніякай Амерыкі ў сваіх высновах не адкрыеш. Х юбілейны ўвойдзе ў гісторыю фестывальнага руху на Беларусі, як і астатнія дзевяць, як поліфанічнае шматграннае свята культур усіх славянскіх народаў. Х юбілейны стаў больш стрыманым, больш, калі хочаце, музычнапалітычным. Бо да прыезду трох прэзідэнтаў братніх краін упершыню на "базары" быў праведзены дзень дружбы і прымеркаваны да яго ўрачысты канцэрт. Хаця на гэтым свяце кожны дзень і ёсць днём дружбы.

Для журналістаў ладзіліся традыцыйныя прэс-канферэнцыі, але значна паменела "сустрэч з зоркамі" ў прэс-цэнтры. Нават чаканая "гадзіна" з Раманам Віктюком не адбылася, бо знакаміты рэжысёр не прыехаў. Затое на сцэне драмакадэмтэатра імя Якуба Коласа ў межах праекта "тэатральныя сустрэчы" мела поспех ягo "Саламея" па творах А. Уайльда.

Аргкамітэт фестывалю вымушаны быў эканоміць, лічыць фінансы. Прыйшлося адмовіцца ад выступленняў шматкольквасных калектываў, скараціліся канцэрты духоўнай музыкі, джазавыя панарамы, маладзёжныя праграмы. Хаця і праходзілі ў асобных залах "музычныя зборы" з удзелам Дзяржаўнай акадэмічнай пеўчай капэлы Санкт-Пецярбурга, вялікі джазавы канцэрт.

Конкурс маладых выканаўцаў сабраў 20 вакалістаў з 17 краін свету (па ўмовах конкурсу Беларусь, Украіна і Расія прадстаўляюць па два выканаўцы). Міжнароднае журы на гэты раз узначальвала Ала Пугачова. Яна адразу прапанавала падоўжыць час выступлення канкурсантаў да 5 хвілін. Гран-пры заваявала маладая масквічка Тэона Дольнікава, якая выконвала песню з мюзікла "Метро" і вядомую мартынаўскую "Лебядзіную вернасць". 1 прэмія дасталася беларусу Дзмітрыю Качароўскаму, які толькі-толькі стаў лаўрэатам Нацыянальнага фестывалю песні і паэзіі ў Маладзечне. 2 прэмію падзялілі канкурсанты з Югаславіі і Германіі, 3-ю - з Грузіі і Босніі і Герцагавіны.

Здавалася, што журы імкнулася нікога не пакрыўдзіць. Ала Барысаўна нават аб'явіла аб дзвюх сваіх уласных прэміях па адной тысячы даляраў, якія прысудзіла дзяўчыне з Таджыкістана за вернасць нацыянальным традыцыям і таленавітаму хлопцу з Румыніі. Украіна, якая неадноічы заваёўвала Гран-пры сваімі моцнымі галасамі, засталася па-за ўвагай прадстаўнічага журы. І гэта стала поўнай нечаканасцю для многіх журналістаў, якія пільна сачылі за конкурсам. Таццяна Піскарова з Украіны з пафасам і пры гарачай падтрымцы залы выканала ў першы дзень конкурсу "Песню маці", у другі - "Канвой". Аднак гэтая пафаснасцю рэпертуары спявачкі не спадабалася старшыні журы. Прымадонна адзначыла, што перамога на конкурсе хутка забываецца, калі не падмацавана далейшым пошукам свайго стылю і ўменнем раскрыць сябе.

Гала-канцэрт майстроў мастацтваў Беларусі прайшоў у суправаджэнні Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі пад кіраўніцтвам народнага артыста Беларусі, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі прафесара Міхаіла Фінберга. Ён бяззменны ўдзельнік усіх міжнародных фестываляў "Славянскі базар ў Віцебску". Менавіта па яго ініцыятыве беларускі гала-канцэрт, аўтарам праграмы якога ён і быў, прайшоў выключна на беларускай мове. Маэстра прызнаўся: асноўны напрамак дзейнасці яго калектыву - беларуская нацыянальная музыка, а больш за ўсё прафесару падабаецца працаваць з сур'ёзнай беларускай паэзіяй. У канцэрце прагучала шмат песень на вершы У. Някляева, Р. Барадуліна, А. Бадака, А. Грачанікава, Л. Дранько-Майсюка і іншых.

Фестываль мастацтваў у Віцебску зноў пацвердзіў, што мае ўстойлівы механізм існавання, у яго ёсць будучыня, бо яго прызванне - адкрываць новыя імёны ў музыцы і культуры славянскіх народаў.

Святлана ГУК.

Філасофія літаратуры

Праца Вячаслава Рагойшы "Тэорыя літаратуры ў тэрмінах", што ўбачыла свет у "Беларускай Энцыклапедыі" (Мн., 2001) - пікавая з'ява ў нацыянальным літаратуразнаўстве, трывалы падмурак для ўсёй літаратурнай тэорыі і практыкі мастацтва слова.

У кнізе ўпершыню глыбока і ўсебакова раскрыта сутнасць больш за 1100 літаратуразнаўчых катэгорый, што сведчыць пра велічнасць даследчыцкай задумы, імкненне ахапіць і асэнсаваць літаратуру ва ўсіх яе праявах і вымярэннях.

Да бясспрэчных вартасцяў працы В. Рагойшы належыць маштабнае выкарыстанне мастацкага багацця ўсёй сусветнай літаратуры ад антычнасці да нашых дзён. Аўтар апeрыруе імёнамі сотняў класікаў літаратуры, выкарыстоўвае іх спадчыну ў якасці дэманстрацыі адметных мастацкіх з'яў. Істотная навацыя кнігі - шырокае выкарыстанне творчага досведу і эстэтычных здабыткаў старажытных беларускіх пісьменнікаў XI-XVIII стст. - Кірылы Тураўскага, Францыска Скарыны, Андрэя Рымшы, Іпата Пацея, Яна Пашкевіча, Мялета Смятрыцкага, Лаўрэнція Зізанія, Афанасія Філіповіча, Сімяона Полацкага.

Аўтар вельмі поўна разгледзеў ключавы тэрмін, які фіксуе асноўны прадмет яго даследавання - "літаратуру", паказаў яе фенаменальны сацыякультурны, мастацка-эстэтычны і духоўны змест, спецыфіку ў параўнанні з іншымі відамі мастацтва, акрэсліў прынцыповыя адрозненні ад вуснай народнай творчасці. В. Рагойша цалкам слушна вылучыў 15 асноўных відаў літаратуры паводле характару вобразатворчасці, прапанаваў навукова карэктныя класіфікацыю прыгожага пісьменства паводле форм рэалізацыі пісьменніцкай задумы. У кнізе рэльефна паказаны заканамернасці развіцця літаратуры, дакладна акрэслены асноўныя этапы яе эвалюцыі, ключавыя эстэтычныя і грамадскія функцыі - пазнавальныя, выхаваўчыя, камунікатыўныя, эўрыстычныя, прагнастычныя, геданістычныя.

В. Рагойша шмат у чым па-новаму асэнсаваў літаратурныя метад, стылі і напрамкі. Надзвычай трапна пададзены ў кнізе дэфініцыі рэнесансу, барока, класіцызму, сентыменталізму, рамантызму, рэалізму, мадэрнізму, авангарда.

Грунтоўна аўтар распрацаваў катэгорыі родаў і відаў літаратуры, перадусім эпасу, лірыкі, драмы і публіцыстыкі.

Ядро кнігі склалі фундаментальныя раздзелы, прысвечаныя літаратурным жанрам: лірычным - гімн, песня, ода, элегія, эпіграма, санет, тэрцыны, актава, рандо, трыялет; эпічным - эпапея, раман, аповесць, апавяданне, навела, абразок, нарыс, казка, легенда, эсэ, паэма, балада, байка, памфлет, рэпартаж, фельетон, версэт; драматычным - трагедыя, камедыя, драма. В. Рагойша выразна раскрыў мастацка-эстэтычную спецыфіку ўсіх асноўных літаратурных формаў, паказаў гісторыю іх узнікнення, этапы эвалюцыі, сучасны стан.

У працы ўпершыню ў беларускім літаратуразнаўстве прапанавана універсальная класіфікацыя мастацкіх мікраэлементаў, да якіх належаць тропы - сімвалы, метафары, параўнанні, эпітэты, алегорыі.

Інтэлектуальнае лідэрства аўтара "Тэорыі літаратуры ў тэрмінах" засведчана ўвядзеннем новых і адаптаваннем ранейшых катэгорый. Вельмі слушна В. Рагойша ўжывае наватворы, напрыклад, "недасказ", "вершаванне" (замест традыцыйнага "вершаскладанне"). Наватарскія паводле зместу артыкулы пра герменеўтыку і топас.

Энцыклапедычная праца В. Рагойшы, такім чынам, фундаментальна засведчыла сфармаванасць нацыянальнага літаратуразнаўства як асобнай навуковай дысцыпліны, яго паважнае месца сярод іншых гуманітарных навук.

Іван САВЕРЧАНКА,
доктар філалагічных навук.

Да 150-годдзя Янкі Лучыны

Выдавецтва "Мастацкая літаратура" выпусціла кнігу "Твораў" Янкі Лучыны, прымеркаваную да 150-годдзя знанага паэта-дэмакрата. Гэта, па сутнасці, перавыданне той кнігі, якая пабачыла свет у 1988 годзе. Але ёсць і адрозненні. Так, з вершаў, напісаных Лучынам па-польску, "Дзве заранкі", "На перавозе" і "Не хачу памерці" пададзены ў новых беларускамоўных перастварэннях, зробленых Яўгенам Міклашэўскім, а раздзел перакладаў і наследаванняў, які ў ранейшай кнізе складаўся толькі з узноўленых па-беларуску і па-рускy твораў Уладзіслава Сыракомлі і перакладзеных на рускую мову вершаў Адама Асныка, дапоўніўся польскамоўнымі лучынаўскімі перастварэннямі вершаваных твораў такіх аўтараў, як Гамер, Генрых Гейнэ, Іван Крылоў, Мікалай Някрасаў, Уладзімір Салаўёў, Аляксей Хамякоў і Вольга Чуміна. Адпаведна пашырыўся і каментар, дзе ёсць, напрыклад, цікавыя звесткі пра кантакты Лучыны з наўгародскай паэткай Вольгай Чумінай. Пашырэнне раздзела за кошт лучынаўскіх перакладаў на польскую мову засведчыла не толькі шырокія творчыя зацікаўленні беларускага паэта, але і яго пасрэдніцтва ў руска-польскім узаемасвяцці і збліжэнні.

Крыху дапоўнена таксама і прадмова. Яе аўтар Уладзімір Мархель (ён жа і ўкладальнік), да ўсяго, звярнуў увагу на аўтарэмінісцэнцыі ў паэзіі Янкі Лучыны, якія раскрываюць арганічную мастацкую сувязь яго твораў на беларускай і польскай мовах. "У варыянтах вершаў і ў паэтычных рэмінісцэнцыях, - гаворыцца ў прадмове, - паўтараліся тыя матывы, з якіх якраз і складваўся ўстойлівы вясковы вобраз роднага краю Лучыны, гараджаніна і патомнага шляхціца. Гэта абумоўлівала і да гэтага найперш абавязвала беларускае слова. Зварот да яго супадаў з дэмакратычным ідэалам часу і набліжаў да найбольш адпаведнай тутэйшым формам светасузірання мастацкай праўды, спрыяючы вызначэнню нацыянальна-светапоглядных арыенціраў у творчасці аднаго з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры".

Акрамя таго, на беларускую мову перакладзены нарыс "С праздничной поездки" і зроблены асобныя ўдакладненні ў каментары. Разам з тым, нельга не пашкадаваць, што за трынаццаць гадоў, якія падзяляюць выданні "Твораў" Янкі Лучыны, гісторыкі літаратуры не натрапілі на беларускамоўныя паэмы аўтара "Паляўнічых акварэлек з Палесся". Можа, да наступнай даты Янкі Лучыны яны будуць знойдзены?!

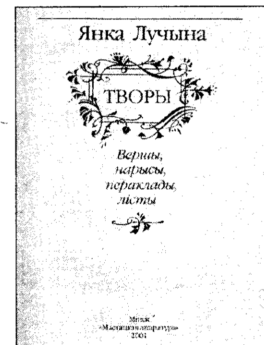

С. МАРШЧЭНКА

АБСЯГІ

ГОМЕЛЬШЧЫНА

Красуй, Беларусь!

На Гомельшчыне пачалася буйная творчая акцыя "Красуй, Беларусь" пры ўдзеле народнага артыста Беларусі Васіля Раінчыка і ўпраўлення культуры аблвыканкама. На працягу больш як месяца пройдзе 80 канцэртаў у Гомелі і ва ўсіх раёнах вобласці. У іх возьмуць удзел зоркі беларускай і расійскай эстрады, у тым ліку зямляк - заслужаны артыст рэспублікі Мікалай Скорыкаў. Усе канцэрты - дабрачынныя.

Над нёманскімі хвалямі

Гомельскі абласны драматычны тэатр, пасля выдатных выступленняў у Віцебску і Бранску, адкрыў сезон прэм'ер. Паказаў гамяльчанам спектакль "Нёманская пастараль" па аднайменнай аповесці Элізы Ажэшкі.

А. ШНЫПАРКОЎ

ГРОДЗЕНШЧЫНА

На зямлі Яна і Цэцыліі

Імпрэза, прысвечаная памяці Элізы Ажэшкі, адбылася па ініцыятыве грамадскіх арганізацый Гродна і Мастоўскага раёна ў наднёманскай вёсцы Міневічы. Аматары творчасці вядомай польскай пісьменніцы пакланіліся магілам яе літаратурных герояў Яна і Цэцыліі, а таксама паўстанцаў 1863 года. Урачыстасць закончылася канцэртам. Прыемнае ўражанне ў прысутных выклікалі песні, выкананыя мастацкімі калектывамі са Шчучынскага, Бераставіцкага і Мастоўскага раёнаў.

Віктар Швед у юных лідчан

На былой асадзе бацькоў вядомага польскага пісьменніка Ежы Путраманта знаходзіцца санаторый-прафілакторый Лідскага ААТ "Лакафарба". Сімвалічна, што тут нядаўна адбылася сустрэча адпачываючых у здраўніцы вучняў г. Ліды і беларускага паэта з Беластока В. Шведа. Віктар Мікітавіч прачытаў школьнікам свае вершы, паведаміў ім, што ў Падляшшы жыве нямала беларусаў, дзеці якіх вывучаюць родную мову ў школах і двух ліцэях. Пасля згаданага спаткання юныя лідчане прывезлі віталі шотдзень дзядзьку-паэта з Польшчы, запрашалі яго зноў прыехаць у Беларусь.

"Зоркі лідскіх небасхілаў"

Пад такою назваю выйшаў мастацкі фотаальбом, прысвечаны паэтам і мастакам старажытнага горада. У выданні змешчаны цікавыя публікацыі пра жыццёвы шлях і творчасць Уладзіміра Васько, Міхася Мельніка, Пятра Макарэвіча і іх калег - майстроў паэтычнага слова.

Застаецца заўважыць наступнае: фотаальбом выйшаў у нябліскім Туапсе. Раней у тамтэйшай друкарні пабачылі свет лірычныя зборнікі Віктара Бачарова, Леапольда Пырскага, Леаніда Вінніка. Тлумачыцца гэта тым, што ў расійскіх паліграфістаў выданне кніг абыходзіцца танней, чым у сваёй краіне.

Алесь ЖАЛКОЎСКІ

МІНШЧЫНА

На Бангалоры музыка іграла...

Лета - пара масавых канцэртаў і фэстаў пад адкрытым небам. Такі дабрачынны канцэрт не так даўно адбыўся на адкрытай канцэртнай пляцоўцы ля плошчы Бангалор у Мінску.

Мэта канцэрта, арганізаванага ініцыятывай БМА-груп, - даць уяўленне маладым, што не трапілі сёлета на "Басовішча", куды рухаецца беларускі рок-н-рол.

Канцэртную праграму распачала легендарная "Крама". Крамаўцы выканалі старыя хіты гурта, песні часоў "Бонды" - сапраўдны падарунак тым, хто памятае мелодыі гэтай культавай беларускай групы. Але самым вялікім сюрпрызам сталася выкананне на беларускай мове кавера знакамітай "бітлоўскай" кампазіцыі "Come together", якая ў версіі "Крамы" называлася "Дом наш - Беларусь". Агульны слухацкі энтузіязм садзейнічаў таму, што хмары над пляцам, дзе ў той час ужо сабралася каля пяці тысяч слухачоў, разышліся і выглянула сонца.

Зразумела, што свята не магло прайсці без удзелу галоўных беларускіх "паганцаў" - гурта "Зніч". Братоў па экстрыму са "Зніча" падтрымалі музыкі гурта "SpLenetic", якія апошнім часам шмат робяць, каб стаць сапраўднай беларускай групай - перарабляюць старыя песні па-беларуску, на роднай мове пішуць новыя хард-рокавыя хіты.

"Гуманоіды" ў белых масках з гурта "Zet", як заўсёды, былі жуткавата заварожваючымі ў сваім жаданні быць арыгінальнымі і падабацца публіцы, якая адказвала ім узаемнасцю на сто працэнтаў - выдатна прыняла кампазіцый "Zet" з іх дэбютнага альбома "З Новым годам!"

Але тысячы слухачоў падыходзілі да сцэны, дзе з'явіліся хэдлайнеры гэтага фэста - гурт "NRM". Першы сюрпрыз - кардынальна зменены імідж саліста "NRM" Лявона Вольскага. Але прыхільнікі "NRM" пазналі свайго куміра і з энтузіязмам прынялі песні з апошняга альбома "Катуй-ратуй", "Дастала", "Катлет-матлет"...

Другі сюрпрыз сэта - новая песня гурта "На беларускіх дарогах". Гэты альтэрнатыўны метал-рок прызначаны для сумеснага з слухачамі выканання. Карацей, "NRM" заінтрыгаваў прадвеснікам новага альбома.

Анатоль МЯЛЬГУЙ

У старадарожскім музеі выяўленчага мастацтва адкрылі помнік "Змагарам за родную мову".

Вячаслаў АДАМЧЫК

5 жніўня на 68-ым годзе жыцця, пасля цяжкай хваробы, памёр выдатны беларускі пісьменнік, лаўрэат літаратурнай прэміі імя Івана Мележа і Дзяржаўнай прэміі Якуба Коласа Вячаслаў Уладзіміравіч Адамчык.

Вячаслаў Адамчык нарадзіўся 1.ІІ.1933 года ў вёсцы Варакомшына Дзятлаўскага раёна Гродзенскай вобласці. Пачынаў вучобу ў мясцовай сямігодцы, прадаўжаў у вячэрняй школе. З 1952 па 1957 гг. вучыўся на аддзяленні журналістыкі філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага універсітэта. У 1965 г. скончыў вышэйшыя літаратурныя курсы пры Літінстытуце ў Маскве Працаваў у рэдакцыях розных газет і часопісаў, у прыватнасці ў рэдакцыі часопіса "Маладосць" (1969-1977 гг.). Быў галоўным рэдактарам сцэнарнай майстэрні пры кінастудыі "Беларусьфільм" (1977-1980 гг.), намеснікам галоўнага рэдактара выдавецтва "Мастацкая літаратура" (1980-1982 гг.). З 1982 г. і да выхаду на пенсію ўзначальваў рэдакцыю часопіса "Бярозка".

Дэбютаваў вершамі ў 1952 г. З 1957 г. пачаў выступаць у друку як празаік (першыя апавяданні: "Свой чалавек" і "Даўняе, незабыўнае"). Менавіта ў жанры прозы праявіў сябе сапраўдным мастаком слова, яркай творчай індывідуальнасцю. Выдаў зборнікі апавяданняў "Свой чалавек" (1958), "Млечны шлях" (1960), "Міг бліскавіцы" (1965), "Дзікі голуб" (1972), "Дзень ранняй восені" (1974) і "Раяль з адламаным вечкам" (1990). Найбольш значнае творчае дасягненне пісьменніка - панарамная эпічная тэтралогія, якую склалі раманы "Чужая бацькаўшчына" (1978), "Год нулявы" (1983), "І скажа той, хто нарадзіцца" (1987), "Голас крыві брата твайго" (1990). Яны прысвечаны гістарычным шляхам заходнебеларускай вёскі ва ўмовах даваеннай польскай дзяржавы, у першыя гады савецкай улады і пад фашысцкай акупацыяй. Сацыяльнае тут арганічна спалучаецца з нацыянальным. Аўтар знайшоў новыя, нестандартныя падыходы да паказу складаных грамадскіх з'яў, выявіў тонкі псіхалагізм, глыбокае веданне штодзённага вясковага побыту і гутарковай народнай мовы.

Паводле рамана "Чужая бацькаўшчына" быў зняты аднайменны мастацкі фільм (1982) і пастаўлены тэлеспектакль (1983).

Вячаслаў Адамчык выступаў таксама як кінадраматург. Ён напісаў сцэнарыі дакументальных фільмаў "Дзядзька Якуб", "Іван Мележ", "Валянцін Таўлай" і інш. З'яўляецца аўтарам п'есы "Раіса Грамычына", шэрагу мастацкіх перакладаў з іншых моў.

Створанае Вячаславам Уладзіміравічам Адамчыкам увойдзе ў залаты фонд беларускай літаратуры, а яго светлы вобраз, вобраз выдатнага майстра слова, сумленнага і прынцыповага грамадзяніна, вернага сына Бацькаўшчыны назаўсёды застанецца ў сэрцах і памяці ўсіх тых, хто ішоў разам з ім па жыцці.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

Глядзеў у будучыню...

На вялікі жаль, прыходзіцца даволі часта пісаць развітальнае слова пра нашых пісьменнікаў: да іх не вельмі літасцівы панлёс, часта забірае ў іхнія маладыя ці яшчэ зусім непажылыя гады, у поўным росквіце творчых сіл. З многімі меў шчасце калі не сябраваць, то блізка знацца, супрацоўнічаць, дык ад іхняй заўчаснай страты нельга не замаркоціцца ды не забедаваць.

Вось нядаўна - Вячаслаў Адамчык. Здавалася, жвавы, узвышаючыся над часамі прыкрай будзённасцю гумарам і іроніяй, узяў і пакінуў нас. Мабыць, перамагло іншае: агалоднелае ды яшчэ застрашанае вайной дзяцінства, паўбеднае студэнцтва, ранняя здольнасці да літаратуры, але пазнаватае прызнанне зробленага ў ёй, карпатлівая праца над кожным словам, спраўджаныя і няспэўненыя вера і надзея, боль за Бацькаўшчыну, *што ўсё і свая, і не свая...*

Сталася так, што мой лёс у многім фармаваўся пад ягоным уплывам. І ў тым, што са студэнцтва і першых сваіх празаічных спроб захапляўся яго апавяданнямі-шэдэўрамі, яго цудоўнай мовай, мастацкімі дэталямі, хоць яго стылю не пераймаў. І ў тым, што ў нас было шмат даверлівых гутарак у рэдакцыях, на ягоі і маёй кватэры, на лецішчы, што ён напісаў цёплую прадмову да маёй першай кнігі (1974), а пазней заўсёды некуды мяне вылучаў - то ў партбюро Саюза пісьменнікаў, то ў склад камісіі па прафсаюзных прэміях і г. д. - а калі я, бывала, ухіляўся, то і страгавата наказваў: ідзі, трэба...

Яго самога ў цяжкую для яго хвіліну своечасова і рашуча падтрымаў такі наш выдатны майстра прозы, як Іван Мележ, бо добра ўбачыў у творчасці малодшага калегі яшчэ аднаго майстра, які ідзе сваім шляхам, са сваім бачаннем заходнебеларускай рэчаіснасці і ўвогуле свету, са сваім бачаннем Бацькаўшчыны, людскіх лёсаў і, паўторым, са сваёй арыгінальнай мовай, з найвышэйшым літаратурным узроўнем.

Праўда, напачатку многім здавалася, што Адамчык засяродзіцца толькі ў апавядальна-навелістычным жанры, дадасць да "Дзікага голуба", "Трох злотых", "Караля Нябожы" ці "Урока арыфметыкі" новыя жамчужыны, але ён, бадай, нечакана для ўсіх заззяў новымі адценнямі свайго таленту раманам "Чужая бацькаўшчына". Гэты твор і яго працягі паспрыялі яму пашырыць свае абсягі, глыбей і шырэй зазірнуць у сутнасць людскіх турбот, бяды і гора на гістарычных пераломах і разам з тым паказаць неўміручасць жыцця - у існаванні, працы, думах і пачуццях, у каханні, у вынослівасці таго, што, здавалася, нельга вынесці чалавеку і, у прыватнасці, беларусу. Ды яшчэ свядомаму, няскорліваму, які і словам, і справай дбае пра сваю і ўсіх іншых чалавечую годнасць. Можа, услед за Янкам Купалам і Максімам Гарэцкім Адамчык падкрэслена прадоўжыў нацыянальны матыў, напрыклад, вобразам Міці Корсака: Божа, як гэта проста - "чалавекам звацца", але, Божа, як гэта і цяжка, калі табе не даюць стаць асобай, а ўсім разам - народам, дзяржавай!.. Бясспрэчна, апавяданні, раманы Адамчыка - не толькі творы ўсяго толькі на "заходнебеларускую тэматыку", яны шырэй, як, скажам, у таго ж у Фолкнера, які ў асноўным пісаў пра "свой родны кут", але сваімі ідэямі і канцэпцыямі стаў зразумелы, блізкі ўсяму свету.

На нашым, дачным, куточку Адамчык любіў быць на другім паверсе свайго дома; неяк запрасіў туды і мяне, паказаў у акно, за якім бачылася поле, сярод яго стары, магутны дуб, а далей - паўкругам лес. Менавіта тады наша гутарка была звычайная, пра вось гэты прыгожы краявід, але, пераходзячы пазней узбоч гэтага высокага дома, часта бачыў у тым акне гаспадара... Неяк міжволі прыгарнулася думка: Адамчык зазірае ў будучыню. Як і сваімі творамі, што нібыта пра яшчэ недалёкае, але ўсё ж ужо мінулае. Ды здольнасць такіх аратаяў, як, да слова, і М. Ермаловіча з яго "Старажытнай Беларуссю", азірацца за плячо, бачыць, як кладзецца баразна і зноў весці яе далей і далей. Туды, у будучыню.

Вы, Вячаслаў Уладзіміравіч, ужо там, і вялікі дзякуй Вам за тое, што таксама пазначылі вешкамі, як і чым пракладаецца туды шлях...

Генрых ДАЛІДОВІЧ

Кантата

Памяці Вячаслава АДАМЧЫКА

Няўжо канец
І сцежкі і сцягі
Ратая ад пяра, а не маэстра?
Ты не трываў чырвоныя сцягі,
І чуць не мог ваеннага
Аркестра!
Сцягі з аркестрам,
Што там ні кажы, -
Яны заўсёды для хвілін шчаслівых!
А ты з-за іх глыбока у душы
Насіў, нібыта горб,
Балючы вывіх.
Хто не набіў
На хітрых звадах гуз!
Каго там не збіваў нячысцік з тропу!
Пра пакт ці мог ты ведаць, карапуз,
Што Молатаў змантачыў
З Рыбентропам?!
Са згоды іх
Заходняе быллё,
Што грызлі маразы, ды не з'ядалі,
З усходнім абагулена было,
У рэспубліцы адзінай
Уз'яднана.
Грымела медзь,
Шугалі скрозь сцягі.
А ці была душа ў каго на месцы?
Парадам войск - у воблаках смугі -
Дзяржавы дзве праходзілі
Па Брэсце.
Хаця пажар
Дарэшты не пагас,
З-за Буга каскі зіркалі па-воўчы, -
А ты з сялом ірвіся у калгас,
Чужой пагрозай завязаўшы
Вочы!
З партрэтаў Маркс,
Хоць быў ён і айчым,
Ад рання заклікаў не верыць модлам, -
Маўляў, для тых і беды ніпачым,
Хто будзе разам з бальшавіцкім
Кодлам!
Улады звер
Мог камні паядаць,
Каб у вяках наступных прывіталі.
А ты не ўмеў, хоць трэсні, паядаць
Душу сваю з сусветным
Пралетарам.
Пасля сусветнай -
Заціш ці антракт,
Каб ты пачуў, як пахне мята з кропам!
А дзе ён быў, той звышсакрэтны пакт,
Што Молатаў змантачыў
З Рыбентропам?!
Хіба не чорт
З ім танчыў і танчыў!
А там, дзе тонка, як заўсёды рвецца.
Душу той боль далёкі падтачыў,
Бікфордаў шнур бяды
Падвёў пад сэрца.
Гром узраве
У небе, як мядзведзь,
Ды воблакі узверне скрозь грудамі
А над табой, магчыма, тая медзь,
Якую ненавідзеў ты,
Рыдае.

Васіль МАКАРЭВІЧ

Роспач наўздагон

Бывай, шаноўнейшы наш Вячаслаў!..
Каторы дзень сціхоту заўважаю.
Чужынцам Бацькаўшчыне ты не стаў,
Хаця яна...
настойліва чужая.

Для лёгкадумных пашыраў прастор,
У мову рэжуцца, нібыта ў карты,
Пра памяркоўнасць
разважаюць жартам
ўсенародны блаславляюць мор.

Табе цяжэй было больш, чым каму,
Сярод уладна-творчага раздраю:
Боль за Айчыну мудрых больш карае
плакалася горай аднаму.

Займела неба гэтакіх галоў
Апошнім часам... Як збірае веча?
А ўнізе верхаглядры муцяць кроў
Адкрыццямі пра
"фактар чалавечы".

Жахае думка - а калі і там
Вядзецца барацьба за свой "раёчак",
Яго выглядваюць памерлых вочы,
там калоціцца
хрышчоны храм.

Адно адхланне, што не прывыкаць
Насіцца з марай і круціцца смерчам.
Жыццё -
паўсюднае чаканне смерці,
Якую гуртам весялей чакаць.

Раман ТАРМОЛА-МІРСКІ

Назаўсёды

Стала журботна, адзінока, як бывае на прасторы, дзе прапала векавое, з раскошнаю кронаю дрэва, што супрацьстаяла ўраганам, ці перасохла рака, што ад чыстых вытокаў несла, каб аддаваць свае гаючыя сілы, ці пагас агонь, што не пагаджаўся з цемраю, - не стала Вячаслава Адамчыка.

Адзін з герояў яго прозы, прадчуваючы сваю смерць (апавяданне "Смерць на пароэе"), думае пра нездаровую маці: "Як жа ж ёй будзе жыцца без мяне?" Вячаслаў Уладзіміравіч таксама прадчуваў сваё блізкае развітанне з белым светам, але не толькі на схіле гадоў і дзён сваіх думаў пра тое, як жа будзе жыць наша айчынная літаратура, у якой столькі выпадковага, неістотнага, наносна, і сама наша Бацькаўшчына, у якой такое жахлівае мінулае і такое ўсё яшчэ заімглёнае сёння. Пра гэта ён думаў пастаянна. Яго яскравы і заглыблены талент быў скіраваны на драматычнае ў жыцці Беларусі. Відавочна жорсткая рэчаіснасць, у якой нарадзіўся і жыў Вячаслаў, і сфармавала ў ім празаіка-рэаліста, калі можна так сказаць, ж о р с т к а г а праўдалюба.

Не раз ён распавядаў пра перыпетыі таго ці іншага яшчэ ненадрукаванага апавядання. Увогуле Вячаслаў Адамчык быў цікавым суразмоўцам, асабліва ў часе вячэрняга адпачынку на лецішчы, калі не грэх было ўзяць па кілішку (ён быў маім дачным суседам і мы сяды-тады запрашалі адзін аднаго да сябе ў госці).Любіў сусед пагаманіць пра жыццё і літаратуру, не выключаючы і паэзію. Што да тостаў, то яны ў яго былі простыя, кароткія, часцей за ўсё з некалькіх слоў, прыкладам: "За нас!". Размаўляў гучна, а ў рэдакцыі (заходзіў не раз у "Полымя", дзе часта друкаваўся) - спакайней, ды ўсюды любіў увагу тых, каму адрасаваў свае развагі.

Шмат што карыснае можна было ўведаць ад даволі даступнай знакамітасці. Здавалася, нашым сустрэчам і гамонкам не будзе канца... Цяпер, калі пытанні да яго засталіся, адказу на іх ужо не будзе, на зямлі ён іх не пачуе. Але з намі застаецца тое, што ён стварыў і пакінуў сучаснікам і нашчадкам, - каларытныя апавяданні, аповесці, раманы, дзённікі, у якіх яго духоўнае аблічча, відушчы зрок, чуйнае, неспакойнае сэрца. Гэта - назаўсёды.

Васіль ЖУКОВІЧ

Кніг з рук настаўніка-практыка выходзіць няшмат, таму я вітаю выхад кнігі Марыі ВЕРЦІХОЎСКАЙ "Беларуская літаратура. Білеты ў пытаннях і адказах. 11 клас". Мн., ТАА "Юніпрэс", 2001.

Верціхоўская — чалавек вялікай практыкі, адмысловай філасофіі, шырокага кругагляду, на ўсё мае свой пункт гледжання. За кожным адказам на пытанні білетаў я бачу Асобу Настаўніка, яго пазіцыю, яго ўсхваляванасць, любоў да свайё справы. Адказы на пытанні білетаў выйшлі за рамкі адказаў.

Яны — грамадзянская пазіцыя!

Багаты духоўны свет лірычнага героя ў паэзіі Пімена Панчанкі. Візначальная якасць яго душы, матыў яго ўчынкаў — чалавечнасць. Ён глыбока перакананы, што "без чалавечнасці не будзе вечнасці".

Аповесць "Знак бяды" В. Быкава — вяршыня і здабытак нацыянальнай творчасці. Пятрок і Сцепаніда — нацыянальныя тыпы. Гэта ў ментальнасці нашага народа — жыць з працы рук сваіх... "Зямля — аснова ўсёй Айчыне", зямля — карміцелька. Колькі разоў ты ёй пакlонішся — столькі ты Чалавек...

Трагедыя беларускага народа звязана з войнамі, рэпрэсіямі, у выніку якіх вынішчаецца генафонд нацыі, гінуць самыя лепшыя, а значыць, вынішчаецца духоўнасць як найвялікшае багацце нацыі. "А нашто каласы, калі няма васількоў".

Вось такой эмацыянальнасцю, страсгэтыя "заўвагі" выклікаюць сумненне. Крытыканства, прафанацыя, зайздрасць чорная. Можа, яны і ніядрэнныя ўрокі даюць, тыя "працаголікі", што вядуць па 36 гадзін у тыдзень, але як Асобы яны мо і не спраўдзіліся. Бо Асоба заўжды далікатна і тактоўна ставіцца да другой Асобы.

Можна працаваць — заўзята, штодзённа, настойліва, але "працаголік" нічога выдатнага не створыць, калі ён — не Асоба! І калі не будзе адчувацца ва ўсім карпатлівая праца душы.

Работа душы — галоўная з работ настаўніка-славесніка.

"Няма калі думаць..." — кажуць некаторыя. Але ж галоўная работа творцы — гэта работа думкі. Вядома, што ў людзей заведзенага парадку, ясных (акрэсленых) практычных мэт і работа думкі ёсць тое ж "безделье". Хадзіць па кнігарнях, корпацца ў кнігах, думаць, гуляючы

У адным са сваіх артыкулаў яна падае цудоўны метафарычны вобраз пра "ашчадбанк" і запрашае адкрыць свой настаўніцкі "ашчадбанк", займець агульную скарбонку вопыту (сама яна аддала туды ўжо вельмі шмат сваіх залацінак!), з якой кожны мог бы чэрпаць вопыт адначасова папаўняючы яе ўласнымі здабыткамі.

Год назад мне надарылася быць на юбілейнай вечарыне драматурга Аляксея Дударава. Паказвалі спектакль "Палачанка" па п'есе аўтара. У ролі Дабрыні быў сам Дудараў.

Першыя рады (як цяпер заўсёды і ўсюды) займалі банкіры са сваімі даўганогімі жонкамі. Мы, некалькі настаўніц—прыхільніц таленту юбіляра, сядзелі на 14-ым радзе. І пакуль потым дабіраліся да сцэны са сваімі сціплымі букетамі кветак — Дудараў ужо быў заняты журналістамі радыё, даваў інтэрв'ю. Побач з ім стаяў Андрэй Андросік, галоўны рэ-

Шараговыя змагары за душу

Рака пачынаецца з ручаёў, дрэва расце з каранёў, чалавечая годнасць нараджаецца з глыбокай адданасці Радзіме, ведання яе гісторыі, пашаны да спадчыны... Пра ўсё гэта вядзецца гаворка ў тэматычных аглядах Верціхоўскай. Кожны артыкул вызначаецца любоўю да Беларусі, да свайго, роднага. Марыя Іванаўна (гаворачы словамі Ніла Гілевіча) "цярэбіць шлях да Беларусі", разумеючы, што мы яшчэ не дакрычаліся да беларусаў.

Пры аналізе кожнага твора, характарыстыцы вобразаў асаблівы акцэнт зроблены на сучаснасць праблем, якія ставяцца ў творы, на эстэтычную і выхаваўчую функцыі і твораў, і вобразаў. Такі аналіз скіроўвае выпускніка на ўсведамленне твора як факта мастацтва, а мастацкага вобраза — як найважнейшага сродку ў рэалізацыі канцэпцыі пісьменніка. Аўтар імкнуўся дапамагчы выпускнікам пазбегнуць тыповай памылкі пры адказе на пытанне білета, каб не быў ён скіраваны на пусты пераказ твора.

Васіль Зуёнак пісаў: "Нацыянальная школа (у самым шырокім сэнсе гэтага слова) і нацыянальна зарыентаваны Настаўнік — вось найгалоўнейшыя чыннікі і гаранты беларускага адраджэння, духоўнай трываласці народа, будучыні роднай Беларусі".

Марыя Верціхоўская — нацыянальна зарыентаваны настаўнік. Кожны твор, пра які ідзе гаворка, за 30 год настаўніцкай працы прапушчаны ёю праз сэрца, пададзены ў такім гістарычным і паэтычным ракурсе, што гучыць звяртаннем-набатам да беларусаў, каб ведалі, хто мы. Не забывалі, адкуль мы выйшлі.

Мне здаецца, што такая кніга паспрыяе духоўнаму сталенню моладзі. Усе артыкулы — зварот да моладзі. Нездарма заключэнні многіх высноў-адказаў гучаць пажаданнямі: "Максімавымі патомкамі, калі заслужым, зможам звацца ўсе мы... Калі заслужым, ён вернецца ў нашы душы". "Вяртанне Скарыны на Радзіму і ў нашы душы залежыць ад кожнага з нас..." А таксама — як упэўненасць: "Але ніхто не змог (і ніколі не зможа!) пазбавіць беларусаў іх несмяротнай душы. Купала быў і застаецца нашым Песняром, Пpаpокам нацыянальнага адраджэння — Уладаром беларускай песні".

Настаўнікі — захавальнікі пісьменніцкага слова, яны — звязак паміж пісьменнікамі і дзіцячымі душамі.Ад іх залежыць, каб напісанае не згубілася дарма, а ўзрасло ў дзіцячых душах спелым буйным коласам.

Усе артыкулы М. Верціхоўскай падаюцца праз дзве проціглегласці — духоўнасць і бездухоўнасць. Цудоўна выкладзена ёю тэма "Сучасная беларуская паэзія, яе тэмы і вобразы".

У паэме "Чорная быль" С. Законнікаў спрабуе асэнсаваць праблемы сучаснасці і папярэджвае аб наступствах духоўнага Чарнобыля:

Калі ж і зараз ты не загукаеш,
А будзеш жыць пад страхам і прынукай,
Чарнобыль не такі яшчэ чакае
Тваю зямлю, тваіх дзяцей і ўнукаў!

насцю вызначаюцца ўсе артыкулы Верціхоўскай. Ці піша яна пра Ф. Багушэвіча — аднаго з высакароднейшых людзей, якія служылі нашай зямлі, ці пра літаратуру эпохі Адраджэння, пра княжанне Вітаўта, які "перад багаццем і шчасцем зямным пастаянна ставіў багацце духоўнае — злата дзяржавы".

Расказваючы пра духоўнае багацце чалавека ў паэме Якуба Коласа "Новая зямля", аўтарка страсна заяўляе: "Калі і наканавана нам знікнуць у свеце, то новыя цывілізацыі мелі б поўнае ўяўленне пра нас, пра беларусаў як нацыю, пра зямлю, на якой мы жылі, пра наш побыт, нашу культуру, традыцыі і звычаі, пра наш характар і ментальнасць, пра нашы каштоўнасці, пра нашы мары і памкненні толькі па адной кнізе — паэме "Новая зямля". Усё ў ёй — наша, роднае, нацыянальнае".

Незвычайна таленавіта і паглыблена пададзены адказ на білет "Ф. Скарына — беларускі першадрукар і асветнік".

Найчасцей мы гаворым пра Скарыну як першадрукара. Спытайце ў дзяцей любога ўзросту "Чаму галоўны праспект сталіцы Беларусі носіць імя Ф. Скарыны?" І яны адкажуць: "Гэта ён надрукаваў першую беларускую кнігу". Так-то яно так, але каб ён толькі надрукаваў, то быў бы проста выдавец. Але ж ён хацеў уздзейнічаць на духоўны стан нацыі як асветнік. І асветніцкая дзейнасць яго была шматграннай.

Друкуючы кнігі на роднай мове, Ф. Скарына клапаціўся, каб усё было зразумела кожнаму чытачу, рабіў пераклады і тлумачэнні слоў. Гэта першыя лексікаграфічныя спробы. Таму мы лічым Ф. Скарыну нашым першым лексікографам.

А сімвал-знак Скарыны — выява сонца і месяца з чалавечымі тварамі — гэта сімвал перамогі святла над цемрай, хвала кнізе, якая (як сонца — зямлю!) асвятляе чалавечыя душы, бо кніга — крыніца святла, мудрасці, ведаў, бо яна — "лекі для душы"...

Не адразу адкрываюцца дарогі ў глыбіню мастацкага твора. Іншы раз — тэмы, вобразы, інтанацыі схаваны глыбока і знайсці іх — значыць убачыць новую грань паэтыкі здаецца даўно знаёмага твора, адчуць тыя жывыя законы, па якіх развіваецца мастацтва.

Як убачыць на старонках твора той жа космас чалавечай душы? І як у гэтым космасе са сваім багатым духоўным светам жывуць, любяць, ненавідзяць Васіль Дзяцел і Ганна Чарнушка?

Верціхоўскай удалося неардынарна раскрыць тэму "Беларуская вёска ў часы калектывізацыі". Пададзены ўсе элементы нашай ментальнасці — стрыманасць, абачлівасць, насцярожанасць да ўсяго новага, пачуццё меры ва ўсім, здаровы сэнс, вера толькі справам, а не словам. Засведчана і тое, як змяняўся менталітэт народа пад уздзеяннем часу і падзей...

Тым што цябе ўзрушыла, заўсёды хочацца падзяліцца. Тым больш, што нярэдка сутыкаешся і з такімі настаўніцкімі меркаваннямі: "Няма калі думаць — трэба грошы зарабляць", альбо: "Верціхоўская Амерыку не адкрыла — мы ўсе так працуем".

па парку, пісаць, чытаць — усё гэта для іх гульня. Працу думкі яны ніколі не назавуць сапраўднай працай. Калі так разважае палкоўнік МУС — гэта зразумела. Гэта чалавек заведзенага парадку і ясных практычных мэт. Узыходжанне па кар'ернай лесвіцы не прадугледжвае такой працы душы. Дзіўна, калі так разважае настаўнік — асоба творчая і натхнёная.

Дык ці адкрыла Верціхоўская Амерыку? Так, адкрыла. Яна адкрылася нам (ужо ў каторы раз!) як улюбёны знаўца беларускай літаратуры, як Чалавек, Асоба і Настаўнік.

Адна з настаўніц-пенсіянерак у канцы навучальнага года пагражае: "Не буду больш працаваць, а ўсе свае планы пацху спалю на дачы".

Я думаю пра сябе: "Ніколі! Ні за што!" Там, у гэтых тоўстых агульных сшытках, мой роздум, развагі, бяссонныя ночы, там імёны і прозвішчы вучняў, там выразкі, карткі, ілюстрацыі, "залацінкі" з чужых урокаў, асэнсаванні, вывады. У 1970-я гады я працавала натхнёна і шчыра; пісала і пытанні, і адказы (уяўныя) за вучняў, кожнае слова аздабляла. У вёсцы гэта была адзіная магчымасць сябе рэалізаваць. Я даражу тымі сваімі планамі. А што застаецца ад добрага настаўніка і яго цудоўных урокаў? "Напісанае застаецца"... Дзякуй вам, Марыя Іванаўна, за напісанае!

Многія калегі не хочуць пісаць, бо гэта спапяляе. Абразок-доказ: настаўніца літаратуры правяла цудоўны ўрок па творчасці Дастаеўскага. Дырэктар прапанавала ёй: "Апішыце ўрок. Напішыце". Адказ: "Не карайце (!) мяне двойчы. Напісаць яшчэ цяжэй, чым правесці".

Такі закрыты настаўнік вельмі шмат губляе. Я галасую за адкрытага настаўніка. Колькі прачытала людскога цудоўнага і як удзячна за кожную новую думку! Дзякуй вам, калегі, што не схавалі, а то прапала б! Адкрыты настаўнік — той, хто аддае, адрывае ад душы і сэрца і ўзбагачаецца пры гэтым сам. У гэтым сэнсе Верціхоўская — багачка!

жысёр Тэатра юнага гледача, дзе і адбывалася гэтая дзея. Ён запрасіў нас падысці бліжэй да юбіляра. Запрашэнне гучала так: "Станьце сюды — будзеце фонам". Над гэтай мудрагелістай фразай я доўга думала. Сапраўды — мы, настаўнікі, заўсёды — фон. Але без гэтага фону не будзе і велічыні. Мы сталі фонам за духоўнасць нацыі! У 13-19, 24-ым радзе! Бо ў 1-2 радзе — тыя, хто спансіруе гэтае духоўнае адраджэнне.

Але як бы там ні было, усё роўна мы — цвет нацыі. Мы фарміруем яе духоўнасць. Мы той фон шарагоўцаў, які выступае палкамі. Ён у атацы заўсёды. І толькі ў атацы можна перамагчы. Мы — тыя радавыя, якія выйграюць сённяшнюю бітву за духоўнасць нацыі...

Для сябе зрабіла вывад, што сапраўдны ўдалы ці няўдалы ўрок для славесніка — гэта заўсёды заглыбленне ("погружение"). І калі праводзіш такі ўрок, то потым яшчэ доўга не можаш усплыць на паверхню. Гэтае заглыбленне захліствае, захоплівае, ты хапаеш паветра і пускаеш бурбалкі. Да ўрока вяртаешся зноў і зноў, ён цябе трывожыць і мучыць доўга...

Нядаўна маладая настаўніца мовы і літаратуры (пасля праведзенага адкрытага ўрока) сказала з усмешкай задавальнення: "А я ўжо адстралялася!" Цудоўная метафара! Як гэта падобна на нашу маладосць! Тады ўсё было лягчэй...

І зараз перад адкрытым урокам хвалюешся, не спіш начамі. абмазгоўваеш, аналізуеш — спатыкаешся, дачытваеш і думаеш, як было б лепш... І... застаешся незадаволеным. З гадамі ўсё больш і больш...

Цяпер ужо добра ведаю, што наша справа такая, што адстраляцца немагчыма. З таго боку заўсёды застаецца душа, якую трэба "параніць". Калі славеснік звяртаецца не да сэрца, не да душы — ён не славеснік!

Верціхоўская менавіта такая. Прачытайце яе кніжку.

Ніна РУСАКОВІЧ

"Творы" Францішка Багушэвіча

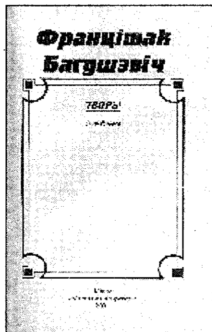

На добры лад, кнігі класікаў, а таксама найбольш вядомых сучасных пісьменнікаў павінны заўсёды знаходзіцца ў свабодным продажы, каб пры неабходнасці не ўзнікала цяжкасцяў з набыццём. Аднак нам (маецца на ўвазе беларуская літаратура) аб гэтым застаецца толькі марыць. Прычына зразумелая: фінансавыя цяжкасці, з-за якіх дзяржаўныя выдавецтвы ледзь на паверхні трымаюцца, а недзяржаўным не да гэтага. Тым не менш сітуацыя паступова ідзе ў бок лепшага. Апошнім часам некаторыя кнігі пачалі перавыдавацца. Прыйшла чарга і да Францішка Багушэвіча. Яго томік "Творы" (укладанне з тэксталагічнай падрыхтоўкай і прадмова Язэпа Янушкевіча, каментары Уладзіміра Содаля і Язэпа Янушкевіча), адрасаваны ў першую чаргу сярэдняму і старэйшаму школьнаму ўзросту, "Мастацкай літаратурай быў выпушчаны ў 1998 годзе. Цяпер па просьбе кнігагандлёвых арганізацый і бібліятэк ажыццёўлена другое выданне, а таму з'явілася яшчэ адна магчымасць далучыцца да творчасці таго, хто азнаменаваў сабой нараджэнне новай беларускай літаратуры. Кніга хоць і невялікая аб'ёмам, але прадстаўляе розныя бакі творчасці Ф. Багушэвіча. У першую чаргу, вядома, яго паэзію. Цяжка дакладна сказаць, калі пачаўся творчы шлях Ф. Багушэвіча: шмат з напісанага не знойдзена, а штосьці згублена, відаць, назаўсёды. Калі прытрымлівацца храналогіі, даследчыкі лічаць першымі, знойдзеныя ў Львове, вершы на польскай мове "Новы 1886 год". "Прывід надзеі", "Хто гэта?", датаваныя 1885-1886 гадамі. Гэтыя творы ён не збіраўся прапаноўваць у друк і пасылаў іх у лістах свайму сябру Я. Карловічу. У кнізе знайшлося месца і ім у перакладзе Пятра Бітэля, што, безумоўна, дазволіць вучням глыбей пазнаёміцца з творчасцю Ф. Багушэвіча. Не ў апошнюю чаргу, дзякуючы вершу "Новы 1886 год":

Прамінай жа, годзе шэры,
Забяры свае падзеі!
Ты найперш абдзёр нас з Веры,
Ты не даў нам і Надзеі.
Звёў Любоў... а ідэалы
Паказаў у бойцы брацтву!
Спраў тваіх тут больш не стала,
Калі б цябе й не ўспамінаць нам!

Аднак асноўную нагрузку ў зборніку нясуць творы, што даўно сталі хрэстаматыйнымі і ў свой час былі прадстаўлены ў кнігах "Дудка беларуская" і "Смык беларускі". Як і прадмовы да гэтых зборнікаў, якія, нягледзячы на тое, што мінулася столькі часу, не страцілі свайго першаступеннага значэння, бо сказанае ў іх - па-ранейшаму актуальна. Багушэвічаў клопат аб роднай мове - гэта і клопат кожнага беларуса, хто любіць яе і шануе і хто хоча, каб яна жыла і надалей, не страчваючы сваёй мілагучнасці і непаўторнасці. Словы Ф. Багушэвіча - і запавет яго і наказ нам: "Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!"

Заклікаў ён да гэтага і сваімі паэтычнымі творамі, пераконваючы, як шмат можна сказаць і выказаць на роднай беларускай мове. Хоць бы вершам "Мая дудка", які, колькі ні чытаеш, асалоды ад успрымання яго не менее:

Эх, скручу я дудку!
Такою зайграю,
Што ўсім будзе чутка
Ад краю да краю!
Ой! то будзе гранне,
Як на павітанне
І як на васэле,
Нядоўга тыкеле.

Змешчаны ў кнізе і апавяданні "Тралялёначка", "Сведка", "Палясоўшчык", "Дядзіна", багата прадстаўлена ў перакладах Сцяпана Александровіча, Уладзіміра Содаля, Галіны Тычкі, Язэпа Янушкевіча публіцыстыка.

Міхась ГЕНЬКА

КРЫТЫКА

Узбагачацца праз еднасць

Сённяшні літаратурна-мастацкі ды і ўвесь культурны працэс Беларусі нельга ўявіць без наробкаў творцаў-эмігрантаў, а таксама здабыткаў дзеячаў памежных рэгіёнаў. Сярод апошніх заўважна ажыўленым рухам, пошукавым характарам пры дзіўнай знітаванасці з нацыянальнымі традыцыямі вылучаецца дзейнасць літаб'яднання "Белавежа". Ужо колькі часу яно плённа і штогадова заяўляе пра сябе новымі паэтычнымі і празаічнымі кнігамі-галасамі дзякуючы дзяржаўным датацыям з польскага боку і нястомным намаганням свайго старшыні Яна Чыквіна.

На гэты раз найбольш шырока прадстаўляе літаратурную Беласточчыну выдадзеная нядаўна "Беларускім кнігазборам" у Мінску анталогія "Беларускія пісьменнікі Польшчы. Другая палова XX ст.", якая сабрала пад адной вокладкай самых розных у ідэйна-эстэстычным і жанрава-стылёвым планах творцаў. Зразумела, што і на аналітычна-эмацыянальным узроўні ацэнкі напісанага імі, і на паслядоўнасці падачы асэнсаванага мастацкага матэрыялу не могуць не адбіцца ўражанні ад удумлівай прадмовы У. Конана, а таксама аб'ектыўны храналагічны прынцып кампазіцыйнага размяшчэння твораў, што абраны ў якасці асноўнага ўкладальнікам і адным з аўтараў кнігі Янам Чыквіным. Выключэнне ў прапанаванай сістэме складае, бадай, толькі адзіны выпадак, калі адметны паэт Міхась Шаховіч (1953) па-рыцарску ветліва саступае сваё месца спеўна-дыялектнаму і дакладнаму ў яго някідкай рэгіянальнай вобразнасці вясенняму слову пані Зосі Сачко (1955). Прапускаючы яе наперад, творца як бы запрашае чытача больш уважліва ўслухацца ў прамоўленае сціплай аўтаркай, што хацела б застацца незаўважанай:

іді просто в дэнь
пройді нэзаміетно
хай лепі піесня звучит
а музыканта нэ знают.

І ўсё ж уяўляецца мэтазгодным пачаць гаворку пра заяўленую кнігу з асобы Янкі Жамойціна (1922), аўтабіяграфічнай аповесцю якога яна і пачынаецца. Не толькі для яго, але і для многіх беларускіх пісьменнікаў уласціва пераасэнсаванне ў мастацкай творчасці ўласнага горкага жыццёвага вопыту. Тое ж можна сказаць пра заснаваныя на біяграфічным матэрыяле кнігі эмігрантаў К. Мерляка, К. Акулы, рэпрэсіраваных В. Супруна, Л. Геніюш, С. Грахоўскага і іншых, спавядальнасць і камернасць якіх не зніжае іх дакументальнай вартасці і гістарычнай праўдзівасці.

Аповесць "З перажытага" Я. Жамойціна праз зварот яе аўтара да агульназначных і па-грамадску важных падзей, багацце прыведзеных канкрэтных фактаў і адухаўленне, непасрэдную прысутнасць часу сягае далёка за межы асобнага чалавечага лёсу і яго няшчасцяў. Аўтабіяграфічнасць матэрыялу, вяртанне ў мінулае з вышыні пражытых гадоў без парушэння храналогіі ва ўзнаўленні падзей спрыяюць не толькі фіксацыі асобных з'яў, здарэнняў, дакладных рэалій, але і дапамагаюць узнаўленню звязаных з імі настрою, псіхалагічнага стану, уражанняў, падводзячы да іх новага пераасэнсавання аўтарам-героем. Тым самым да дакументальнага пачатку твора дадаецца не менш важны крытэрый мастацкасці, чым і забяспечваецца сінкрэтызм яго адметнай жанравай формы.

Прычым у многіх выпадках, як піша Я. Жамойцін, "уражанні аказваюцца больш трывалымі", сэнс таго або іншага прачытанага ці ўбачанага "заставаўся ў памяці дзякуючы, перш за ўсё, сіле эмоцыяў". Якраз іх непадуладнымі часу чарамі можна растлумачыць жывасць поўных канкрэтыкі малюнкаў з жыцця моладзі і выкладчыкаў Навагрудскай семінарыі і натуральнага курса, дакладнасць у апісанні дзейнасці акупацыйнага рэжыму, савецкага і польскага падполляў, СБМ і ўласна яго лідэра Барыса Рагулі. З хваляваннем фіксуе аўтар шматстайныя праявы беларускага адраджэння, змаганне за незалежнасць Бацькаўшчыны. Дэталёва ўзнаўляе апавядальнік працу ў лагерах Нямеччыны, голад у канцы вайны, вяртанне ў Польшчу, новыя зняволенні. У тым ліку і знаходжанне ў ізалятары, якое цалкам пераварочвае светаўспрыманне асобы арыштанта. "З прыемнасцю вітаеш тады кожную праяву жыцця, напрыклад, у постаці мухі, калі заблудзіць у твае сцены. Чакаеш, быццам госця, той блашчыцы, якая ў адпаведным часе выпаўзе на сцяну, каб давандраваць да месца на столі, з якога кінецца на тваё логава з вядомай мэтай. Ты свядомы таго, што яно корміцца табою, але ацэньваеш гэта ў катэгорыях рэваншу за ўдзел у тваёй адзіноце".

На гэтых здабытках мудрасці выпрабаванні героя не заканчваюцца. Наперадзе ў яго асуджэнне на 25 гадоў зняволення, шлях па этапах, жыццё ў лагеры, што ўсё разам, нібы па шаблоне, паводле назіранняў Я. Жамойціна, можна суаднесці з лёсам кожнага рэпрэсіраванага. Праўда, далёка не кожны з іх вытрымліваў адведзеныя доляю іспыты. Як заўважае пісьменнік, "важным элементам нявольніцкага бытавання была бесперапынная галадоўка людзей, якая выклікала іх фрустрацыю, абмежаванне думак і ў рэшце рэшт паступовае ламанне псіхікі".

Тое, што аўтар не абмяжоўваецца перадачай вузка асабістага, аднолькава звяртае ўвагу не толькі на крайняе выражэнне адчаю і скрухі, але і на дэталі і рэаліі паўсядзённага жыцця, працу асуджаных, дазваляе яму стварыць абагулены, шматгалосы вобраз "мільёнаў нявольнікаў савецкай імперыі", пакутнікаў, якіх яшчэ не хутка пасля смерці тырана чакае вызваленне. Сярод тых, хто здабыў яго ў жніўні 1956 года, і беларус, грамадзянін ПНР, Янка Жамойцін, аўтар біяграфічнай аповесці "З перажытага".

Зусім па-іншаму расстаўлены акцэнты ў "Пожні" Васіля Петручука (1936). Змест твора цалкам грунтуецца на асэнсаванні ўласнай сірочай долі, цяжар і калючасць якой надзвычай адэкватна перадае назва. Таму асновавытворным прынцыпам у фрагментарнай аповесці з'яўляецца не столькі дакументалізм, колькі эсэізм, псіхалагізм дэталей, адвольнасць абрання кірункаў у падарожжы па рацэ памяці і гэткая ж суб'ектыўнасць у адлюстраванні ўнутранага і знешняга жыцця. Тым не менш аўтар імкнецца быць дакладным у апісанні старэнькай хаты і яе начыння, у перадачы асаблівасцей дыялектнага маўлення, абрадаў калядавання, а таксама жорсткіх нораваў мачыхі ці безуважнасці бацькі, горычы развітання з найлепшымі сябрамі сабакам ды конікам, свайго карослівага пастухоўства, нядоўгай школьнай навукі і вайсковага жыцця. І калі спавядальнасць урыўкаў, прысвечаных беспрытульнаму дзяцінству, не можа не кранаць безабароннасцю і слязамі крыўды ад пачування сіратою ўласнай непатрэбнасці, то старонкам з апісаннем больш дарослага жыцця відавочна не хапае псіхалагічнай пераканаўчасці, матывацыі ўчынкаў галоўнага героя і астатніх персанажаў, пераствярэння пададзенага матэрыялу ў новую эстэтычна-мастацкую рэальнасць. А патрэбу ў ёй, безумоўна, мае нават самы "сухі" біяграфічны жанр.

Якраз гэтай неабходнай якасцю валодае лёгкая, адначасова паэтычная і іроніка-гумарыстычная проза Георгія Валкавыцкага (1923). Сваім почыркам-узорам яна сапраўды нагадвае прадстаўленую ў анталогіі "Белую вязь". І гэта тым больш дзіўна, што творца часцей за ўсё звяртаецца да злабадзённых грамадскіх і маральна-этычных праблем, адкрыта гаворыць пра набалелае, не закрывае вочы на тое, што агрэсія ёсць сімптомам новага часу, а, магчыма, нават і законам жыцця. Думаецца, што абгрунтаваннем святланоснага пачатку пісьма аўтара, сведчаннем прыцягальнай чалавечнасці могуць стаць наступныя радкі з яго празаічнай кнігі: "І ўсё ж, хоць і абяскрыленае, цепліцца ў душы дзівацкае памкненне да згоды і гармоніі". А крыху ніжэй адстойваецца тая ж самая думка, але ўжо з большай здзеклівасцю над сабой, адносінамі да сябе, над сумнаю явай. "Разумныя дружаць, дурныя - сварацца... варацца... арацца... аццаца.."

Радуе выключная назіральнасць пісьменніка, майстэрства дэталі, у тым ліку псіхалагічнай, веданне чалавечай натуры, чаму ў немалой ступені паспрыяла яго шматгадовая рэдактарская пасада ў беластоцкай "Ніве", адначасовая цікавасць да мінулага і фантастычнага, што, безумоўна, адбілася на адметнай сказавай форме твораў аўтара і абумовіла яго патрэбу ў складанні казкі "пра сваю Планіду". Адсюль інтарэс не толькі да канкрэтна-гістарычных фактаў, выключных і звычайных падзей, але і да прыродных, ландшафтных рэалій - гэтых маўклівых сведкаў часу. У прыватнасці, да векавога дуба, што вылучае ўсімі адчутую энергію праз дух расстраляных пад ім людзей і прадвяшчае нейкую значную навіну. Як хутка высветліцца, ёю стане Белавежскае пагадненне ў Віскулях, што знішчыла "вялікі, магутны і непарушны суседскі Эдэм".

Такі нечаканы фінал, рэзкая змена разваг аб высокім духоўным паведамленнем пра "страчанае" сацыяльна-грамадзянскае спараджае гумарыстычны эфект, прымушае перагледзець "сур'ёзнае" гучанне першай часткі твора і заўважыць у ёй прыхаванае аўтарскае блюзнерства не толькі над неіснуючым раем, але і над моднымі павевамі, **усякага кшталту пакланеннямі перад акультнымі і містычнымі з'явамі, энергетычнымі сеансамі і да т. п. Зразумела, што падсмейванне пісьменніка ніяк не распаўсюджваецца** на сам дуб, на курганы - гэтыя "ўтравелыя багатыры", на адметна размешчаныя загадкавыя валуны, хоць і аўтар, і яго сябры не ўтрымаліся ад таго, каб не назваць іх месцазнаходжанне кашпіроўшчынай.

Усе рэаліі разам з цудадзейнай крыніцай увасабляюць сабою Дух Пушчы, які ратуе ад нацыянальнага бяспамяцтва, здрады Айчыне. А, па перакананні Г. Валкавыцкага, "самымі зацятымі беларусафобамі з'яўляюцца пярэваратні". Узнаўляючы легенды і казкі, дзе "неверагоднае ставалася верагодным", распавядаючы пра сямейны радавод і школьную навуку, ваенны землятрус і рэйкавае змаганне, змену ўладаў, творца адстойвае прыярытэт духоўнага развіцця, падкрэслівае неабходнасць заўжды і ва ўсім заставацца чалавекам, на ўсё "глядзець сваімі вачыма".

У тым, што аўтару ўдаецца быць адметным, пераконваюць і яго вершаваныя творы. Яны вылучаюцца лаканічнай і напружанай манерай пісьма, пераважнай засяроджанасцю на вобразах з прыроднага і касмічнага свету. Да прыкладу, калі дастасаваць адзін з падгледжаных паэтам малюнкаў (пляжных слядоў-нарэзаў чайкі) на наогул створанае ім, то можна атрымаць найбольш адэкватную асацыятыўную ацэнку яго мастацкага почырку:

Строгі радок, як антытэза
Ў мадэрна хісткае дасье.

Трэба сказаць, што ў з'явах акаляючай рэчаіснасці пісьменнік найчасцей шукае і знаходзіць нечаканую блізкасць, сугучнасць справам чалавечым, самім людзям, хоць яны, на жаль, не заўжды радуюць дасканаласцю і адпавядаюць ідэалам. Не дзіва, што творцу раз-пораз даводзіцца адчуваць сябе іранічным дзіваком з іншых вымярэнняў, якому лягчэй даверыць свае вершы не бяззменным насельнікам ганаровых прэзідыумаў, а соснам роднай Белавежы. Менавіта па матывах яе песняў і сказаў ды паводле ўласных уражанняў стварае сваю паэзію і прозу, піша дзённікі і споведзі Г. Валкавыцкі.

Рэалістычнасць апавяданняў Алены Анішэўскай (1927) вынікае з іх побытавай асновы, з умення аўтаркі заўважаць у паўсядзённай вясковай плыні сапраўдную паэзію, адчуваць непаўторнае хараство жыцця. Перапоўненасць ім распаўсюджваецца не толькі на людзей - маладога Андрэя з "Вясны", закаханую Ніну з апавядання "Цыган і салаўі", паважлівую да народных павер'яў Аксеню і жанчын, што ткуць кужаль, каб выклікаць дождж, на замоўны ручнік з "Сухога лета", спадарожнікаў гераіні-аўтаркі са "Смака жыцця", ад якіх "праменілі нейкая радасць, добразычлівасць і святочны настрой", але і на вобразы і з'явы прыроднага свету. Скажам, на старога каня Каштана, якога кліча-зманьвае вясна, дажджлівую ноч, узыход сонца, пералівістыя спевы салаўёў, лагодлівую карціну лета і інш. Менавіта шчырая замілаванасць жыццём, веданне - не з кніг - рэцэпта на шчасце ў значнай ступені кампенсуюць і пэўную апісальнасць сюжэтаў пісьменніцы, а часам і адсутнасць у іх належнай псіхалагічнай глыбіні ў выяўленні чалавечай натуры.

Нягледзячы на сваю звычайнасць, простасць, адметныя ў асэнсаванні хуткаплыннасці часу, трагічных супярэчнасцей жыцця, чалавечай адзіноты ў бязмежным, але заўжды прыцягальным свеце - "Такі свет прыгожы, светлы, чуеш..." героі пераважна бытавых па змесце і ўмоўна-дыялагічных па форме апавяданняў Міры Лукшы (1958). Варта зазначыць, што і ў паэзіі аўтаркі, якая марыць вызваліць з няволі Нямігу і ссыпацца ў яе "попелам, і іскрамі, і болем праз мур, пясок, іржу і гліну", пры ўсёй стылёва-пафаснай разнастайнасці драматызм заяўляе пра сябе даволі адчувальна.

Гармонію ўсяго свету і разам з тым "свой супакой гаючы" ў такіх жа някідкіх краявідах, на прасторы жытнёвага поля і поўнага чараў бору, адшукаў паэт і араты ў адной асобе Уладзімір Гайдук (1941). Для яго найвышэйшай мэтай з'яўляецца зразумець "сэнс тварэння", вытрымаць праверку строгімі законамі жыцця, напісаць свой "верш сокамраслінным" і тым самым ажывіць некім невымаўленае слова, каб, як той салавей, "дарыць водар песні роднай краіне".

Незалежна ад закранутай праблематыкі, кожны твор У. Гайдука найперш спыняе ўвагу аўтарскім здзіўленнем перад размаітасцю і дасканаласцю прыроднага свету. У людзях, што самаахвотна нішчаць сваю тоеснасць, у іх жыцці, як ні горка тое канстатаваць, паэт не знаходзіць увасаблення высокіх духоўных парыванняў, неабходнага яднання са светам першым і нерукатворным. **Гэтымі прычынамі абумоўлены пакуты і драматызм слова аўтара, страфа якога - "шлях ісціны і Шлях Галгофы", "гармоніі закон у новай форме", вершаванае выражэнне Абсалюта, што аднолькава не прымае хаос, шэрасць,**

выткане Арахнай. Несумненна, У. Гайдук паходзіць з роду тых самотных і ўлюбёных у боскі пачатак лірнікаў, якія верaць у "сёмае неба паэтаў", умеюць сябраваць з ветрам-валачобнікам і бачыць кроплі "роснае ртуці". Ён успрымае пушчу першабытным раем, радасна вітае сонца, залаты месяц, салаўіную песню, агонь сваіх успамінаў, сведкаў шчасця былога - палявую мяту, светла-прыгожыя верасы. Найдаражэйшы для паэта "пах зямлі салодкай". Пры гэтым ён перакананы:

Толькі з крыніцы жывой вады
Песні ўдалося выдаць чар-звон,
А людзям хопіць адной слязы -
На ўсё жыццё.

Аб надуманасці паняццяў пачатку і канца жыцця, аб штучнасці падзелу яго на сэнсава значнае і непатрэбнае, аб звязку нявечнага і вечнага, аб бясконцасці "штораз іншага існавання" разважае ў сваёй творчасці філосаф з Крынак Сакрат Яновіч (1936). Марачы ўвекавечыць адну-адзіную, ціхую і зялёную, пахіленую і самотную, збажынку з бацькоўскіх загонаў, апець усё роднае і перажытае, пакідаючы запавет сыну, пісьменнік тым не менш асабліва непакоіцца за сумныя справы гандляроў сумленнем і ўсякага кшталту кар'ерыстаў. Іх столькі, гэтых бясපаміятных і прадажлівых янычараў, што яны ўжо здолелі ўтварыць асобную і бязлітасную імперыю, найменне якой - "АБЫ ЖЫЦЬ". У ёй усё можна купіць і прадаць, нават словы. Герой-аўтар не хавае свайго грэблівага стаўлення да прыхільнікаў адзіна дукатаў, надзвычай адкрыта перадае ўласнае пачуццё адчаю і гатоўнасць да поўнай самаахвярнасці дзеля выратавання самага дарагога для кожнага сумленнага чалавека. Ён галасна прамаўляе: "Калі мову маю паставяць пад сценку абыякавасці, хачу быць яе крыкам! І памерці, маючы гадоў трыццаць тры. Калі ж пачнуць хаваць яе ў магілу, хачу быць канём князя Яцвягі.

Каб не расстацца з ёю, роднаю!
дуць тыя..."

Няцяжка заўважыць, як анафарыстычны і парцэляцыйны спосабы пабудовы фраз, іх адпаведнае інтанацыйна-экспрэсіўнае, узрушанае гучанне толькі падкрэсліваюць грамадзянскі неспакой за будучыню краю, нацыянальна-выразную пазіцыю прамоўцы. Больш разгорнутае ўвасабленне і канкрэтнасць азначэнняў нагадання адзнакі атрымліваюць у "Занатоўках для памяці". Заўсёдны лірызм творцы, які ніколькі не перашкаджае іроніі і нават сарказму, замілаванасць самай, здавалася б, нязначнай праявай побытавага і прыроднага беларускага быцця суседнічаюць тут з рэаліямі біяграфічнымі, згадкамі з ліста сябра, балючымі развагамі пра сённяшнюю вёску, пра страту сучаснікамі сваіх каранёў. Па сутнасці, з аўтарскіх выказванняў можна скласці шматузроўневы структурны аналіз тых асноўных прычын, што прымушаюць сумнявацца ў нашай прышласці.

Паводле вызначэнняў С. Яновіча, гэта - "трагічнасць самаадрачэння", захаванне звярыных інстынктаў, "усё каб выгадней, смачней, бяспечней", няўпэўненасць, якая "пераўтварылася ў асаблівую рэлігію нашую" і яе "галоўны плебейскі атрыбут" - адметны беларускі страх; аберацыя ранейшай працавітасці, шматвяковай цывілізацыі поля і хлява "ў трывіяльнае хітрэцтва", смерць традыцый праз іх незапатрабаванасць і непатрэбнасць, забыццё найважнейшай навукі непісьменных дзядоў і бабуляў, і як вынік - адчайны "лямант гісторыі", усеагульнае непаразуменне. "Веліч змяншаецца ў смешнасць, трагедыя ходзіць пад руку з камедыяй, швэндаючыся па задворках быту. Праклён валачашчае бабы заглушае плач Джульеты, а набабнік плюе на Рамэа".

Супраць тых, хто пацяху пакідае і прадае Радзіму, хто страціў у душы "айчынны скарб - матчын дар" і тым самым парушыў кроўную повязь, скіроўвае сваё нягучнае, але такое ж недаравальнае, як і С. Яновіча, абурэнне паэт-настаўнік Юрый Баена. Натуральнасць яго лірычнага голасу вынікае, супадае з экзістэнцыйнай сутнасцю героя, запрашэннем да кожнага быць самім сабою і нікому не замяніць быць чалавекам нягледзячы на тое, што паміж нашымі марамі і рэчаіснасцю часта можа месціцца непераадольны мур.

Куды лягчэй за гэты мур бурыцца жывая памяць. І дзеля яе захавання герой паэта гатовы гаварыць маўчаннем каменя і Белавежы, вітаннем ліста баабаба, кароткімі адказамі анкеты, словамі з плітаў помнікаў, аднаўленым домам, увайшоўшы ў які

Нават вораг
Каля парога скіне боты.

На самай жа справе спрадвечная беларуская мара пра спраўную і дагледжаную беларускую хату дагэтуль застаецца няспраўджанай. Цэлыя вёскі адыходзяць у восені цень, ціха паміраюць. І калі ў аднаго са старэйшых паэтаў Беласточчыны Віктара Шведа (1925) найдаражэйшымі экспанатамі дзедаўскай хаты былі рарытэтныя, старажытныя, як сама гісторыя, рэчы з народнага побыту, сямейныя рэліквіі, то маладзейшыя аўтары вымушаны прызнаць незапатрабаванасць грамадства у гэтай вясковай хаты, што неўпрыкмет сама па сабе становіцца музейным экспанатам. Так, на радзіме ў З. Сачко "тры бабы на два дамы". У метафарычнага і рамантычнага М. Шаховіча, які не дорыць кветкі жанчыне адзіна з-за нежадання іх смерці, і просіць для сваёй душы чысціні ў дрэваў, а пасля ўцёкаў з дому адразу пачынае шукаць яго, "партрэт" хаты малюецца ў адчувальна змрочных фарбах:

Сёння
Аслеплыя старасцю вокны
Сумна глядзяць
На глухі панадворак.

Бадай, толькі ва ўспамінах творцаў пра дзяцінства гэты вобраз падаецца ў станоўчым, калі не казачным, эмацыянальным ключы. Скажам, Надзеі Артымовіч (1946) памятаецца "панадворак брукаваны шчаслівымі зоркамі / размаляваная бацькоўская цеплыня / ў мінулых днях", "яснасць родных вокан / у снах".

Як ні горка тое прызнаваць, нават устойлівы і адметны беластоцкі грудок беларушчыны, што найвыразней захаваў традыцыйныя легендарна-сказавыя, дыялагічныя, гумарыстычныя і імпрэсіяністычныя формы, своеасаблівы сплаў у іх побытавага і пачуццёвага пры пераважным зруху да канкрэтыкі, не можа не рэагаваць на заўважаны некалі класікам сыход вёскі з яснае явы, на крушэнне адвечнага сялянскага ладу жыцця і народнай маралі, кардынальныя змены ў нацыянальным светабачанні сучасніка.

Але пры ўсім тым у паэтычных творах белавежцаў у адрозненне ад прозы амаль не сустракаюцца слёзныя інтанацыі, не гучыць паэтычны надрыў пры развагах аб лёсе мовы і радзімы. Жывучы па законах павагі і аховы апошніх ад знікнення, прымаючы такі падыход за норму, яны проста не маюць патрэбы ў тым, каб крычаць пра іх ці даказваць рэчы агульназразумелыя. Мы б нават рызыкнулі вывесці ў якасці асноўнай адметнасці анталогіі натуральнасць гучання прадстаўленых у ёй галасоў, ашчаднае стаўленне да моўных асаблівасцей і іншых рэалій свайго непаўторнага пушчанскага краю. У гэтым кантэксце без усялякай іроніі ўспрымаецца шведаўскае: "Мы, пане, Беластачане".

Наўрад ці трэба нагадваць пра тое, што дадзеная толькі што характарыстыка ніяк не павінна ўспрымацца праявай местачковасці, свядомага ігнаравання ці іншапрыгожнай адасобленасці ад вялікага і, зразумела ж, багатага духоўнымі здабыткамі свету. У асобах лепшых сваіх прадстаўнікоў, магчыма, найперш у паэзіі і малых празаічных формах, Беласточчына валодае сапраўднымі талентамі, узровень якіх ні ў чым не саступае сусветнаму.

У зазначаным пераконваюць не толькі экзатычныя вобразы і сюжэты баладных, адпаведных духу антычнай Элады і Усходу, неўміручых помнікаў мастацтва, вершаваных твораў Дзмітра Шатыловіча (1926), але і густа насычаныя самымі рознымі адценнямі фарбаў рэзкія мазкі ў манеры Яшы Бурша (1929), што ўмее пісаць перажываннi, выштукоўваць матывы пачуццяў "на блакіце незабудак" і колерах іншых кветак. Паэтычную стыхію Алеся Барскага (1930) пры адчувальнай арыентацыі на сусветныя традыцыі адрознівае адметная аўтарская вобразатворчасць, здольнасць перадаваць з'яву ў руху, заўважыць, як

і першы ліст пачырванелы,
кульгаючы, пабег ад дрэва.

Трывожная рытмізаваная проза Юркі Геніюша (1935) з яе дзіўнымі і змрочнымі вобразамі, кантрастам святла і ценяў, засяроджанасцю на выяўленні глыбокага патаемнага, нечаканымі настраёвымі пераходамі можа быць і з надзвычайна лірычнай, нават пяшчотнай. І тады яна ўспрымаецца, кажучы яго ж словамі, "як выбух радасці ў адчаі беспрасветным".

У любым выпадку прыкметна імпульсіўнае пісьмо гэтага аўтара ў анталогіі надзвычай ураўнаважвае фактычна вывераная легендарная, гістарычная і аўтабіяграфічная проза традыцыйна лаканічнага для белавежцаў Міколы Гайдука (1933-1998). У ёй асноўнымі крытэрыямі асобы, у творцы - меркамі, выступаюць спрадвечныя чалавечнасць, нацыянальная памяць і такая глыбокая вера, якая не проста вядзе ў храм, да ўглядвання ў вочы святых на абразах, што змяшчаюць у сабе "ўсеабдымную мудрасць", але і патрабуе адпаведных, па іх прыкладзе, канкрэтных спраў і думак. Бо толькі так можна патрапіць, наблізіцца да той бязмежнай "вечнасці, пра якую ў самым патайным куточку кожнай душы хаваецца трапяткая надзея, спадзяванне кволенькае, але такое прывабнае, захапляючае, святое".

Хочацца працягнуць, як і спадзяванне на еднасць нашых далейшых сумесных высілкаў у клопатах пра літаратурнае і наогул нацыянальнае жыццё, на заслужанае прызнанне кожнага, хто непакоіцца за агульную беларускую справу, дбае пра карысць ёй. І тады ў любой кропцы зямнога шара наш суайчыннік-творца, паводле Яна Чыквіна (1940), не перастане радавацца жыццю, таму, што "на зялёным лузе рукава кашулі пасецца божая кароўка", што сам ён будзе запатрабаваны і перастане пакутаваць ад адчування сваёй непатрэбнасці "ў гэтым свеце, першым і апошнім".

Вольга ШЫНКАРЭНКА

Па слядах паломніцтва,

альбо Свет лірычнага героя кнігі Рыгора Барадуліна "Самота паломніцтва"

Спектр філасофскай тэматыкі і праблематыкі ў творчасці Рыгора Барадуліна мае багатую палітру. Бадай што, любы са шматлікіх яго зборнікаў можа пацвердзіць гэтыя словы. Тым больш яны тычацца творчасці эпохі пераменаў, эпохі рознага роду трансфармацый, эпохі з аморфнымі, астыгматычнымі, спакушаючымі чалавека каштоўнасцямі. Адчуць подых эпохі і разам з тым не збіцца на шлях да лжэідэалаў, не згубіць у сабе чалавечнасць дапамагае пранікнёнае спасціжэнне сталай мудрасці паэта ў кнізе "Самота паломніцтва".

Постаць лірычнага героя твораў кнігі даволі адметная: яна сінтэзуе ў сабе некалькі, здавалася б, зусім несапулучальных іпастасяў. Часам ён саліптычна эгаізаваны, засяроджаны на сваім "Я", над сваёй сутнасцю. "Я" нібы пытае: хто яно? куды? навошта? чаму? і г. д. ("А можа, гэта не я зусім..."; "Гук, украдзены ў маўчання..."; "У цяперашнім..." і інш.). Нездарма ў вершах кнігі вельмі шмат пытанняў, іншы раз зададзеных пра сябе непасрэдна чытачу, бо аўтар не ў сілах сам даць адказ ("У скрухі прашу суцяшэння..."). Менавіта па гэтай прычыне, а таксама таму, што лірычны герой шукае такога адказу не толькі для сябе, а для іншых - такіх, як ён, - пошукі распаўсюджваюцца за эга-сферу. Прычым распаўсюджванне настолькі маштабнае, наколькі тонкае, асэнсаванне свайго ўнутранага свету. Аднак няма яўнай мяжы паміж суб'ектнасцю героя і акаляючым светам, пачынаючы быццам бы з драбязы - апошняга жоўтага ліста ("Жоўты ліст"), следу крэйды на асфальце ("А што было ў сярэдзіне зімы..."), стракатасці ("Ушацкі абразок"), сягаючы памераў нацыянальных ("Набела!"), нацыянальна-глабальных (лера-паэма "Самота паломніцтва"), касмічных ("Калі заблудзішся ў лесе..."). Ёсць знітаванасць усіх гэтых узроўняў у большасці вершаў, што з'яўляецца адной з характэрных рысаў філасофскай рэфлексійнасці лірычнага героя ("За калядны стол"; "Успомненае цяпло", "У адкрытым космасе").

Што ж турбуе лірычнага героя, якія тэмы і праблемы ён паднімае і спрабуе вырашаць на кожным з названых (канешне, умоўных) узроўняў быцця. А паколькі яны сінкрэтычна знітаваны, то і методыка аналізу павінна мець шырокі характар, ахопліваючы іх па магчымасці цалкам, бачачы дамінуючы матыў у кантэксце астатніх.

Як ужо сказана вышэй, лірычны герой часта задумваецца над асабістым лёсам. Зрэшты, як і кожны чалавек, толькі боскім талентам абумоўлены большая чулліваць і далікатнейшая тонкасць одуму паэта. Ён балюча ўспрымае сваю адметнасць ад бальшыні, ад кангламерату "купцоў" ("Лёс"), якім непатрэбна яго бясцэнная душа "на зямным базары". Гэтыя словы, як і многія іншыя, аўтар атаясамляе толькі фармальна з сабой: яны тычаць кожнага, хто жыве перадусім душой у трохкутніку з цяперашняга, мінулага і будучага, "дзе кожны кут няўтульны і чужаваты" ("У цяперашнім..."). Паэт не стварае штучна сваю самоту. Яе і так хапае. І калі яго лірычны герой выстаўляецца як закінуты ў свет адзіночка ("Завыць ваўком зусім не проста..."), то ён не стараецца такую сітуацыю паглыбіць, пазбягае хваравітага дэкадансу, шукае выйсця. І знаходзіць, прычым не адно:

Пакуль жыву я,
Жыве таксама
На гэтым свеце
Са мною мама.
("Ступае грузна мажная кабета...")

Радуйся ў жыцці святлу і свету,
Верачы ў паганскую прыкмету:
Дабрыня шукае глыбіні.
("Я на гэты свет прыйшоў на вопыт...")

Любоў да жыцця, пяшчотная і моцная, знайшла водгук у многіх радках. Таму і просіць паэт:

Дазвольце затрымацца на зямлі
Мне...
("Без вас")

Пачакай яшчэ
З маёй сасной!
("Гаспадарыць дзяцел на магільніку...")

Нягледзячы на тое, што жыццё ў паэта - і "рака чалавечага болю" ("Спакойнае месца..."), і "змаганне з цемраю" ("З вышыні самалёта"), нават нягледзячы на існаванне такой абсурднай і бязмежна жахлівай, асабліва для экзістэнцыяліста, з'явы, як смерць, паэт не верыць, што ўсё скончыцца:

Не хоча паддацца бядзе,
Баіцца,
Што скрозь не паспее,
З палаты ў палату ідзе
Сястрой міласэрнай
Надзея.
("Спакойнае месца...")

Каханне і любоў паэт праз лірычнага героя хоча данесці не толькі той, якую абагаўляе, нягледзячы на ману ("Ні дакорам, ні папрокам..."), ён "сам обманываться рад", хоча, каб такімі пачуццямі быў прасякнуты ўвесь вонкавы свет і душы кожнага з людзей. Бо, як прыкмеціні яшчэ ў старажытным Рыме і як адзначае аўтар, пасля кахання "застаецца сум" ("Сум"). Любоў - да продкаў, сяброў, усіх людзей разам і кожнага чалавека ў прыватнасці, радзімы, мастацтва і інш. - ці не галоўны кіт, на якім трымаецца чалавецтва, і ці не аснова творчасці як Р. Барадуліна, так і наогул.

Пашыраючы кантэкст, у якім знаходзіцца "Я" лірычнага героя, наступным маштабам будзе нацыянальны, прычым часта з гістарычным адценнем, якое дапамагае прасачыць лёс беларускай зямлі.

Найбольш значны (і не толькі па аб'ёме) твор кнігі прысвечаны слаўнаму сыну нашага народа Францыску Скарыне, паэма пра яго складаны лёс - "Самота паломніцтва". Але мастацкая вартасць твора была б ніжэйшай, калі б не той факт, што паэма гэта не толькі пра яркую постаць Скарыны, а перш за ўсё - пра лёс генія ў нашым неадназначным свеце. Пры гэтым Р. Барадулін не пакінуў па-за ўвагай і нацыянальны фактар - лёс беларускай зямлі з яе атрыбутамі (культурай, мовай). Гэты фактар у розных сваіх праяўленнях раскрыты ў іншых творах. Кожны з іх перадае шчымлівую любоў і шкадаванне сваёй радзімы ў розныя гістарычныя перыяды развіцця, а таксама людзей, якія перажывалі лёс радзімы, якія былі носьбітамі, часцінкамі яе лёсу. Таму храналогія твораў даволі разнастайная: ад часоў Скарыны да савецкіх рэпрэсій і Чарнобыля, - Беларусь і беларусы на сваім вяку нацярпеліся і цярпяць дагэтуль. Шукаючы гэтаму прычыну, паэт метафарызуе:

Беларусь,
Цябе акрэсліў лёс,
Як развага на чало набегла,
Русь
Ён без чарнавікоў занёс
На скрыжалі
Белую -
Набела!
("Набела!")

Таму паэт моліцца за Бацькаўшчыну: "Хай свяціцца імя Тваё, Беларусь" ("Малітва наступнасці"), - дзе слова "свяціцца" набывае канатацыю ў сувязі з радыеактыўным выпраменьваннем пасля аварыі на ЧАЭС. "Малітва наступнасці" па сутнасці песімістычны верш. Лірычны герой нібы згаджаецца з лёсам роднай краіны, знаходзячы нават аналогіі ў гучанні слова "радыяцыя" з назвай святога для пашаны продкаў беларусаў. Аднак, звяртаючы ўвагу на наступны верш (які з'яўляецца апошнім у кнізе, што сімвалічна), трэба абвергнуць гэты песімізм на карысць надзеі ў будучае Беларусі, хаця і заканчваецца твор не кропкай і нават не шматкроп'ем, а пытальнікам, што азначае не сцвярджэнне, а надзею і, бадай, веру.

Ускосным доказам гэтых пачуццяў з'яўляюцца вершы, у якіх Беларусь разглядаецца не вострaвам у еўрапейскай цывілізацыі, а часткай, канешне, адметнай і арыгінальнай, але не выпадаючай з агульнага кантэксту, асабліва, што тычыцца мастацтва. Доказам таму - дзве глабальныя постаці геніяў беларускай зямлі, абмаляваныя аўтарам у сваіх вершах, - Францыск Скарына (паэма "Самота паломніцтва") і Марк Шагал ("Сустрэча", "Марк Шагал"). Абодва яны зрабілі важкі ўнёсак у скарбонку сусветнага мастацтва і культуры. Сімвалічна гучыць канцоўка "Сустрэчы":

Я сустракаўся
з шагалаўскім Віцебскам
у Еўропе і за акіянам, але ні разу
не сустрэўся з Маркам Шагалам
у нашым Віцебску.
Чакаю.
Dum spiro, spero.

Тут нібы зашыфравана сённяшняе чаканне лірычнага героя прыходу Еўропы (Марка Шагала) у Беларусь (Віцебск). Напрыканцы гучыць усё той жа барадулінскі матыў спадзявання. Гучыць на лацінскай - класічнай еўрапейскай - мове, якая на практыцы ўжо амаль не выкарыстоўваецца. Ці не папярэджанне гэта для беларусаў? Лірычны герой спадзяецца, пакуль жыве, і гэта надзея, мяркуючы па іншых творах кнігі, сапраўды будзе паміраць апошняй. Астатні, умоўна вызначаны, узровень - касмічны - прысутнічае ў кожным з апісаных. Больш таго, прама ці ўскосна да яго звяртаецца паэт ледзь ні ў кожным творы, востра адчуваючы сябе, блізкіх, Бацькаўшчыну, Зямлю складнікамі нечага невымернага, элементамі космасу, часцінкамі боскага сусвету (цыкл трохрадкоўя "Трыпутнік"). І з гэтым адчуваннем прыходзіць разуменне немагчымасці існавання цэлага без часцінак, кожная з іх сама па сабе, як казаў Кузьма Чорны пра чалавека, цэлы свет, і часцінак без сусвету з яго непаўторным калейдаскопам быцця.

Усё гэта - ад малога да касмічнага - прасякнута не сухасцю філасофіі, а пачуццямі любові і чалавечнасці, афарбаванымі ў паэтычныя колеры Творцы, пачуццямі, з якіх пачынаецца наш бясконцы свет, пачуццямі, якія немагчыма дакладна і поўнасцю апісаць наогул, не кажучы ўжо пра гэту невялікую творчую працу, - імі трэба жыць.

Кацярына СТАСЯНОК

"Чаргаві"

Творчасць Ганада Чарказяна — унікальная з'ява ў сучаснай беларускай літаратуры. Курд па нацыянальнасці, ён знайшоў на Беларусі сваю другую радзіму. Таму ў сваіх празаічных і паэтычных творах апявае пастаянна хараство зямлі, якая стала яму роднай, не забываючы, канешне, і той, з якой вымушаны быў разлучыцца. А паколькі напісанае Г. Чарказянам мае і беларускую скіраванасць, яно арганічна ўпісваецца ў нашую літаратуру, хоць і піша ён па-курдску. Ды, на шчасце, знайшліся перакладчыкі, якія дапамагаюць Г. Чарказяну хораша прамаўляць па-беларуску. Гэта ў першую чаргу — народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін. Тонкі знаўца мовы, паэт-віртуоз, ён знайшоў у Г. Чарказяна творцу, блізкага сабе па духу і светаўспрыманню. Вобразная насычанасць радка Г. Чарказяна вельмі блізкая таму, што піша сам Р. Барадулін. Таму творы Г. Чарказяна гучаць па-беларуску гэтак шчыра, натуральна, хораша.

Я ў пачатку зазначыў, што Г. Чарказян вядомы і як празаік, і як паэт. Але той, хто добра знаёмы з яго творчасцю, паспеў заўважыць, што і ў прозе ён застаецца паэтам. З той хіба толькі розніцаю, што ў прозе, як таго і вымагае жанр, больш жыццёвай напоўненасці. Разам з тым проза Г. Чарказяна як бы праменіцца той жа вобразнасцю, эмацыянальнасцю, у ёй моцны не толькі філасофскі, а і лірычны пачатак. А гэта яшчэ адно пацвярджэнне, што Г. Чарказян па складзе свайго мастакоўскага мыслення — найперш паэт.

А які ён цудоўны паэт, лішні раз можна ўпэўніцца, пазнаёміўшыся з чарговай кнігай яго "Чаргаві", што пабачыла свет у Літаратурна-мастацкім фондзе "Нёман". Кніга арыгінальная ўжо тым, што належыць да так званых мініяцюрных выданняў, а таму лёгка ўмяшчаецца ў далоні. Да ўсяго цудоўна афармлена Камілам Камалам, ураджэнцам Азербайджана, які таксама жыве на Беларусі. Калі ж гаварыць пра жанр твораў, прадстаўленых у зборніку, дык гэта чатырохрадкоўі. А яны, як вядома, патрабуюць ад аўтара вялікага таленту. А ўрэшце, што такое чаргаві, можна даведацца з невялікай прадмовы Р. Барадуліна "Ганадавы чаргаві":

"Ад Амара Хаяма й раней Усход перабірае руханец чатырохрадкоўяў, па-рознаму называючы іх: рубаі, касыды, баяты.

Мудрасць, дасціпнасць, афарыстычнасць, як у чатырох сценах дома, жывуць у чатырох радках.

Мудрасць бывае й сумнай да роспачы, й вясёлай да зорак уваччу.

Дасціпнасці болей пасуе сціпласць.

Афарыстычнасць мусіць быць хуткай, як думка, лёгкай, як мроіва.

Думка й пачуццё — два крылы чатырохрадкоўя.

У кожнага паэта свае чатырохрадкоўі. Па іх можна распазнаць паэта ў шумным, як усходні базар, свеце паэзіі.

Ганад Чарказян свае чатырохрадкоўі назваў чаргаві. Гэта значыць — чатыры крокі. Курды, вогнепаклоннікі й небалюбы, ступіўшы чатыры крокі ў гарах, паспявалі ў думках ажывіць і ўзважыць, як не ўсё сваё зямное бытаванне".

Г. Чарказян у гэтых творах застаецца "верны натуры сваіх продкаў, верны традыцыям усходняй мудрасці". Гэта адчуваеш, чытаючы кнігу. Праўда, чытаючы — не тое слова. Яе мала чытаць. Трэба ўдумна, засяроджана прамаўляць кожнае чатырохрадкоўе. І тады ўпэўнішся, наколькі па-афарыстычнаму дакладная думка Г. Чарказяна, як слухаецца яго пяро, як нараджаюцца высновы, што ўспрымаеш той ісцінай, да якой з задавальненнем прыходзіш і сам, адно шкадуеш, чаму гэта так доўга ішоў да яе. Але ёсць у кнізе чаргаві, якія для Г. Чарказяна, бадай, асабліва асабістыя. У іх роздум пра Беларусь і свой лёс, у іх клопатнае стаўленне да ўсяго таго, што робіцца з намі і да чаго мы імкнемся. У іх — сама філасофія жыцця.

Адмаўляюся ад цытавання, бо чаргаві найлепш успрымаюцца, калі з імі знаёміцца не выбарачна, а чытаць адно за адным. І неабавязкова ў той паслядоўнасці, у якой яны стаяць у кнізе. Але абавязкова на працягу доўгага часу. І тады зразумееш, наколькі радкі Г. Чарказяна, адрасаваныя сябрам яго Кахіну Абілаву і Каміле Камалу (ім, а таксама Рыгору Барадуліну, Аляксандру Гламбоцкаму Г. Чарказян выказвае падзяку за дапамогу ў выданні гэтай кнігі), падыходзяць і для яго самога:

Не дорыць ўсход дарагія дары
Таму, хто не сочыць да ісціны след.

Міхась ГЕНЬКА

ПАЭЗІЯ

Соф'я ШАХ

Дыпціхі

Веліч рукатворная

Дыпціх да літаграфій У. Басалыгі "Помнікі дойлідства Беларусі"

1

Царква ў Смалянах і царква ў Заслаўі,
званіца ў Чэрску. Вежа Камянца
Дзівіся існай велічы і славе, —
не будзе здзіву шчыраму канца.

Касцёл у Гнезне, Вежа замка ў Любчы,
у Гайцюнішках — вось ён,
крэпасць-дом
Глядзі і спасцігай свет неўміручы,
што й зараз шчэ вавю з даўнім злом.

Збор у Смаргоні, у Нясвіжы Брама.
званіца ў Шарашове, — Бог ты мой!
Нібы аберагаюць толькі рамы
ўсю веліч рукатворную сабой

Царква ў Каложы і касцёл у Гродне,
звон Спаса-Еўфрасіннеўскай царквы
іх жывіць Дух, сам Дух, бадай, Гасподні
ва ўлонні жорсткай часавай дрыгвы.

2

Стагоддзі міналі, стагоддзі,
як хмары, —
якіх толькі скрух не спазнаў
родны край, —
увесь прынялі на сябе цэрквы-храмы
сляпы чалавечы, бяспамятны грай.

На друз асыпаліся сцены і вокны
і падалі долу крыжы і званы,
і пыл асядаў —
а ў паветры, у змоўклым,
як быццам не менела ўжо сівізны.

Зямля старажытная —
край беларускі, —
не ўсе ацалелі святыя муры, —
баляць і цяпер тыя зыбкія пусткі,
дзе з даўніх вякоў нібы плачуць вятры.

А што засталося —
само, бачна, плача, —
нічым не паможа наступнены час.
І туліцца веліч між долі жабрачай,
І ўсё спадзяецца на ўдзячлівых нас.

Прастора

Дыпціх да карціны А. Бараноўскай "К вясне"

1

Вольная, раздольная дарога
глыбака пракладзена ў снягах,
быццам ад мінулага зямнога
да зямнога будучага шлях.

А далей — узлескі, пералескі,
елкі, хвойкі, купай вербалоз
І бярозы, нібы струны-стрэлкі
ў самую сярэдзіну нябёс

А далей — узгоркі і пагоркі,
хвалістая лінія лясоў
А далей Далей прасцяг шырокі
невядомых нам яшчэ гадоў.

2

Ой, прастора ты, ой ты, прастора!
Ой ты, свет на зыходзе зімы!..
Што было невыноснага ўчора —
сёння быццам забылі ўжо мы.

І ўзіраемся ў далеч збавенна,
і расчулена слухаем шыр, —
гэта ён, гэта ён, несумненна,
баганосны прад намі эфір.

Вось ён поўніцца ў фарбах прасветлых,
вось ён свеціцца між сівізны
у снягах, у лясах запаветных
напярэдадні новай вясны.
Вось ім дыхаюць далі-абсягі,
вось нябёсы струменяцца ім —
і знікаюць нядаўнія страхі
у далёкі дзесь прыцемак-дым.

Ані скрухі ўчарашняй, ні зморы, —
зноўку іх пераждыць памаглі
звышмагутная сіла прасторы,
звышадвечная цяга зямлі.

Усход

Дыпціх да карціны У. Сулкоўскага "Жнівеньская раніца"

1

Стыхія нябёсаў
нібы ў пазалоце
над цішай пракосаў
у жніўні на ўсходзе.

Стыхія нябёсаў
у цноце таемнай
над сном вербалозаў,
дубоў задуменных.

Стыхія нябёсаў
над выспелым жытам,
над россыпам росаў
між траў-аксамітаў.

Нябёсаў стыхія
над долам світальным, —
ўсе фарбы — жывыя
ў святле ратавальным.

2

Узыходзіць сонца, узыходзіць, —
цемру ночы анямелай гоніць
і прастору неба любасна бадзёрыць,
і яго ласкавіць, грэе і ружовіць.

Узыходзіць сонца, шырыць промні
на нябесным велічным улонні, —
дастае ўсе тыя прыцемкі-сутонні,
што хаваюцца і ў кроны, і ў адхонні.

Узыходзіць сонца над зямлёю, —
там дзе жыта
з водару-настрою
вырастае прагай-цнотай патайною
і адвечнаю зноў
спеліць мару-мрою.

Узыходзіць па-над светам сонца, —
волі і жыцця зямнога творца,
каб лучыліся адной агульнай моцай
дрэвы, шлях і палявая шыр бясконца.

Сутыкненне

Дыпціх да казачнай карціны В. Славука "Разбойнікі"

1

Хаты кут, — з бярвення сцены.
Упрыгожвае адну
галава дзіка, — страшэнны
лыч ікласты, — ну і ну!

А пад ім — крыж-накрыж — зброя:
шаблі і сякеры бляск
Ложак у куце, — гарою
тры падушкі — вабна так

Побач стол, — не з квасам бутля,
кубкі, лыжкі, на рагу
так выразна парай бульба
выпірае ў чыгунку.
Толькі гэта ўсё — бы збоку,
так, дэталі, абразкі.
Сама ж вось, навідавоку —
чорны кот, рабаўнікі.

2

Хто чакаў тут кацінай выявы?!
Хто да стрэчы такой быў гатоў?!
Ды яны і любое аблавы
менш спужаліся б мо ў сто разоў.

Бы знянацку ім д'ябал з'явіўся, —
хто куды ўжо
на злом галавы:
гэты ўвішна пад ложак забіўся,
той — пад стол,
ледзь ад страху жывы.

Ну, а гэты, прыцісшы абцасам
шчыльна пальцы таго, пад сталом,
праз імгненне гатовы адразу
і на карак ступіць напралом.

Кавардак, існа целаспляценне,
як шчэ толькі не рухне сцяна, —
вавілонскае стоўпатварэнне,
што раскрытага прагне акна.

У ратах — анямелыя крыкі,
у вачах — аж навыкаце жах
Што ім золата ўжо бляскі-блікі, —
прападзі яно ў гэтых мяшках!

Перад імі кот чорны дугою
выгнуў спіну,
поўсць дыбам Няўцям
тым грабежнікам, што ўсім сабою
спуду іх ён спужаўся і сам.

Мроя

Дыпціх да карціны В. Герасімава "Нацюрморт з керамікай"

1

Разгорнутасць яркай палітры
і смелая сіла штрыхоў
на зыбкім абрысе макітры
і ў тонкіх выявах збаноў.

Гладышка? ці ўжо не гладышка?
Гаршчок? ці адбітак гаршка?
Задымлены след ад кілішка
на прывідным тле ручніка.

Зялёна-ліловыя фарбы,
блакіт, жаўцізна, фіялет
Між імі і таяцца скарбы,
якія меў некалі свет.

2

А хто гэта там, за мяжою
рэалій сучасных, зямных
снуе пранікнёную мрою
і міф памнажае на міф?

А хто гэта там, між адбіткаў
далёкіх, агністых эпох,
пра долю і страт, і набыткаў
вядзе векавы дыялог?

А хто гэта там, у сутонні
таемных збаноў-гладышоў
трымаецца годна, на ўзроўні
сваіх і гадоў, і шляхоў?

Чые гэта душы-выявы
і постаці ўрэшце чые
расплывістым ценям цымравым
дасюль сэрцы час не дае?..

Фота Г. ЖЫНКОВА

ПРОЗА

Марыя ВАЙЦЯШОНАК

Я СЯДЗЕЛА НАСУПРАЦЬ...

АПАВЯДАННЕ

У вакне раптоўна сцямнела, бы нехта з-за вугла падышоў да самай рамы, блізка, панікліва, і не адступаў, аж у твары стала горача, як ад неспадзяванага чужога позірку. Адкуль хмара бралася, быццам і ветру не было, ужо вечар, якраз тая пара, калі цяжэе галава. Выходзіш на панадворак сустракаць навальніцу. Спачатку голас, і не адразу пазнаеш, адкуль ён, чый, бо навокал адны дрэвы. Яшчэ і яшчэ раз, пабыўшы. А гэта старая яблыня, накрытая хваляй кароткага, пераходнага дажджу, надламіўшыся, хілілася да зямлі. Хілілася павольна, асцярожна мацаючы дол галлём, каб ёй хаця ўдалося на апошнім часе паспець абаперціся, а не бразнуць, грымнуць. Памірала дрэва. Яшчэ некалькі хвілін кранулася, прылёгшы, шапацела лісце, гартаючы малітоўнік. І я стаяла знерухомеўшы, прысутнічаючы на паніхідзе ў сваім "аліўкавым" садзе.

—Хрась, бразь — ненадоўга запрэжана, калі баба адна! Вось ужо і мужык патрэбен! Не ганарыся, кажы, калі прыйсці памагчы спарадкаваць яблыню. І дровы, бачу, непілаваныя.

Не адну бяду хмара прыгнала — за плотам стаяў Ілюк, і ён тут ёсць! Вясёлы заўсёды, як у сабакі смех на зубах бегае. "Ганчак" завуць яго на вёсцы. Толькі што бачыла — сядзеў на страсе, майструе нейкае збудаванне ў два паверхі, хляўчук не хляўчук, вёска трудную, згадкі строіць: што гэта можа быць? дзеля чаго? "Ілюк, бутэльку паставім, скажы, што робіш?" — ходзяць кругa суседзі. Той не адзываецца, толькі смяецца.

—Ну дык што? Але ж я грашыма не бяру, як ведаеш, — загаварыў у кішэні жменю, і рублі і сотні. — Не, не, мне паперкі не патрэбныя, на грошах сплю, мне глаўна выпіць! За пілоўку бяру тры бутэлькі, але калі цяперака такая водка дарагая, то я не карадзёр!

Замест "марадзёра", вядома. Мне не смешна з ягоных неалагізмаў. "Ты яму грошай дай, то ён другі раз ужо не пойдзе табе работу рабіць", — чую за спіной, як з царкоўных хораў, скаромныя галасы баб, што даўно жывуць у вёсцы без мужыкоў. А над усім свежая навіна: прыбягала сёння Ядзя, Ілюкова жонка, да суседкі, у якой ён пілаваў дровы ды й заначаваў быў пад плотам, напіўшыся. "А ці ты не ведаеш, забылася на тое, як цяжка п'яніцу трымаць? Сваёго прымаку выгнала і панадворак падмяла за ім, ягоны след! І не гарадскім венікам, а дзеркачом, каб не вярнуўся! А я ж во трымаю! Дык ты мне гэтак дапамагаеш, бачыш?!" — крычала. Ядзя прыляцела, а Махначыха ўжо не прыляціць сварыцца, і не лётала.

Махначыха памерла ад "дасады", як лічаць на вёсцы, маўляў, сышлі яе вочы, каб не бачыць таго, што рабілася ў хаце. А такая ж добрая, каб калі хто ейныя благія словы пераказаў, сама сабе пеклавалася з п'яніцам і дачкі не мела, каб падзяліцца. Вёска шчыра шкадавала, дзівілася, маўляў, ай, які парадак пакінула: у хаце, у агародзе, на панадворку! "Так у ахвоту астатнім днём хату прыбрала, дык мне і не на памяці, каб ёй гэтак калі хацелася работу рабіць", — успамінаў Махнач. Адчынілі бабы шафу, усё ў ёй відаць, дзе што ляжыць, усё чыстае, папрасаванае. "А мая ж ты мурашачка, а як я памру, дык ніхто толку не дойдзе!" — дакладаліся адна адной, галасы як з паднябення. Баба сабе, мужык сабе. "Ай, бяда, — казаў, пахаваўшы, — збярэцца радня, буду пытацца, што мне рабіць. Што я без яе буду мучыцца? За адным разам! За аднымі дзвярыма пойдзем! Во, пайшла, кінула, пі, гуляй, абсікайся! Не, не буду жыць, мэнчыцца!" Гэта пакуль быў цвярозы.

Вечарам, набраўшыся з сынам, ужо накшым строем: "Нашто мне тая баба? Ці я выпіў, ці перапіў, ніхто галавы не дурыць". Сам ад прыроды такі пячурнік, двух слоў не звяжа, руды, вусаты, а нап'ецца — разапнецца, у твары чырвоны, гаваркі робіцца, голас сіпаты — ён ужо зух, сам сабе падабаецца...

Махначыха ўжо не прыляціць сварыцца. І Лідзя Крулёва — не. Кульнула ўчора п'янага, як цэп, Круля з воза, сама завярнула каня, паехалі з ёй у лапнік. Гэта не араць, не баранаваць, не пілаваць, можна і без гарэлкі абысціся.

Ехалі, гаварылі, маўчалі. Едучы на кані, стварающца доўгія паўзы-прамежкі ў гаворцы, запоўненыя стукам, пераборамі конскіх капытоў, рыпеннем воза — усё наваколле ўступае ў сваю гаворку, у тваe думкі. Магія запаволеней язды зближае, як запаўдзе ў ціхую тое, уздзеш пабраўшыся, шпацыруеш. Лёгенька мінаем альшэўнік, балотца, бы рукой ад вачэй адхінаеш старыя сосны, дубы.

—Як я ўсё люблю-ю, а коней найболей! Я яму і яблычка, і бурачка, рукамі яго абстукаю па шыі, па баках! Но, но, ціш-ціш, нябойсь! — размаўляючы са мной, размаўляе і з канём. Пагаварылі пра гаспадара. — Ён мне ўжо не муж і не палюбоўнік, што казаць аніякай начной работы, п'яніца. П'яніца і свечку ў царкве проста не паставіць. На трэці дзень паняла, хто ён ёсць. Пачну сварыцца за выпіўку, тады ён: ад цябе, кажа, ліха; быццам бы ўжо п'е з дасады на мяне, што трывожу, што волі не даю. Я яго шэсць разоў ці болей збірала, выганяла вон. Кашулі папрасаваныя, майткі складу ў сетку, усё, што нажыў, і сам быццам ужо зазбіраецца: адзін бацінак на назе, другі ў руцэ — і ходзіць па хаце, шукае, злуецца, бы я схавала. Доўга трымала яго на самым краёчку, пужала, што адпраўлю — не дапамагала. А потым раздумалася: ну і пойдзе, але ж і вернецца, хто яго такога трымаць будзе, і мне самой навошта бадзялы кот — хай жыве! Другія бабы і такога не маюць... Іншы раз вяртаецца паўначой: адчыні! — крычыць, — участковы ідзе! — гэта ягоныя жарты. Другая б у міліцыю і раз, і два, потым у ЛТП, а я маўчу. Што ты іх усіх ягоных таварышаў у сноп звяжаш і ўдасі міліцыянтам?! Судзьба. У мяне і першы такі быў, і дванцаты такі будзе. Дык цяць хоць не б'ецца, можа, калі раз у год, за дзесяць гадоў дзесяць разоў. Нервенны, звяглівы надта. Сусед, гэты калі і пакрычыць на жонку, дык жа можна сцярпець, бо мужчына, гаспадар. А мой... Доля такая... Трэба жыць... Ціш, Орлік, ціш-ш-ш. Во ручай праз дарогу, пэўна, конь піць хоча. Але што гэта мне сённяка снілася?.. Быццам іду замуж... вэлюм... а сукенка... чорная. За Круля... Што гэта я зноў за яго іду, сама сабе думаю, ён жа аніякай да мяне ласкі, увагі?.. Да чаго сон?..

Голас ейны такі ціхі, што плыткі ручай каля ног у каня чуецца мацней і выразней. Лідзя вялікая, што ўвышкі, тое і ўшыркі. Спякае сонца па босых нагах. Такіх жанчын не перабіраюць: прыгожая яна ці не — не гавораць. Ад яе сыходзіць той спакой, моц, што і птушка ў непагадзь прыляціць да яе хавацца. Заўсёды ў нечым цёмным. "У мяне, — кажа, — ніколі хлопцаў не было, адны мужчыны ці ўдаўцы". Заўсёды ў бяседзе садзілася за стол са сваім чалавекам на астатку, на краёчку, каб ніхто не зглядзеў, як яна будзе забіраць у яго свежую чарку і выліваць у вазон ці на падлогу.

—Гады ляцелі, я іх не бачыла. Во ўчора: стаю, выжымаю бялізну, бачу: сядзіць, прыйшоўшы ад суседкі, дровы пілаваў. І раптам зваліўся з лавы, аніяк не магу паднясць з падлогі. Якая цябе сучка спарадзіла на маю галоўку, кажу, не стрымаўшыся. Як ускочыць: а-а-а, ты маю мамку зняславіш?! Лідка, заб'ю,сам павешуся — у мяне даўно ўсё гатова, крычыць... Маці сваёй я ніколі не распавядала, як жыла за першым. І сястры не раскажу — сэрца парве. Во калі толькі табе прыйшлося... Дык да чаго мой сон?

Я стаю напроці кожнай замужняй бабы ў вёсцы пушчанскай дзікай лясінай, на якую скіраваны ўсе вясковыя перуны. Стаю, гляджу на ваду. Да чаго сон? Абы расказаў благі сон над вадой і ён не збудзецца...

Не кляне, не бадзяе свайго мужыка, нічога ёй няма нясцерпнага, нічога невыноснага. Раздумляецца, сама сябе супакойвае, маўляў, бывае і малая капейка і большая, а зварот маеш — усё гладка не прапівае. Не тое што ў суседзяў: ніколі не бачыла, каб калі ветралі ў іх на панадворку памытыя прасцірадлы, быццам і змены няма ні бялізны, ні адзежы, ні ежы. Кожны дзень сусед п'е да астатняга, за што чалавек п'е, дзе бярэ? Не, маўляў, ёй яшчэ жыць можна. Хай сабе Круль і п'яніца, але ніхто з баб ганьбы ёй у вочы не дасць. Уся няўпраўка ў вёсцы на ейную галаву. Што б яны без мужыкоў рабілі, каб ён не піў, каб Ілюк не піў? Яны ж бы толькі сваю работу правілі, сваім жонкам дапамагалі. Хіба непітушчы мужык па чужых хатах ходзіць? Вунь ад Веркі ніколі нікуды Мішка не адыходзіўся, во толькі калі свінню закалоць пазавуць. І Пецька анікому, толькі сабе. А ейны і дровы, і сена, і нават таму ж Пецьку дошчачак нарабіў разам з Ілюком і як шаляваць хату паказалі. Хведарка мужык харошы, разумны, але таксама дзеля самога сябе. Давялося і ёй паспытаць бабскую долю адзіночкі, калі памерла свекрыва. Стаяла пад дажджом на вуліцы, прасіла з плачам, каб хто дол выкапаў на могілках. Крулю самому няволле такую работу рабіць па матцы. Ніхто не згаджаўся, ні Мішка, ні Пецька, ні Хведарка, адны алканаўты і дапамаглі.

Запар вёска косіць, запар возіць сена, салому, бо, можа, не здужае ў налецці ці пагода падвядзе — спрэс то старыя, то адзінокія бабы. Раз памог палена паднясць, то і чарка. А ўвечары ідзе той памагаты з бабамі пасярэдзіне западрукі, калі ўдасца ў мінуту лучыць, дабегчы, адцягнуць яго ад стала. Едзе па вёсцы пустая павозка, павольна, без накірунку, ад плота да плота, спыніцца конь, ускубе каліва і зноў пайшоў. Адна павозка, другая, бы з вайны вяртаюцца, бы пабітыя недзе ляжаць мужыкі. Хто зваліўся на дарозе, "начаставаўшыся" ў заробках, а каторы зарыўся ў салому і не відаць яго. Ціха на вуліцы, ні голасу, ні плачу. Ходзіць іншы раз Лідзя поўначчу за вёскай, факела запаліўшы, шукае свайго каня. Здалёк відаць ейная адзінокая паходня.

Прывезлі лапнік, спыніліся, а Лідзя да мяне: ці ведаеш такую песню, надта яе ўлюбіла, пачуўшы, там во гэтак пяецца, маўляў, на адной травіне сінія ды жоўты цвет, Іван-ды-Мар'я завецца. Я ж і злезці з воза не здужаю, наслухаўшыся пра мужыкоў-п'яніц за дарогу. Бы "сядзела насупраць іх, як сядзяць за сталом, і ў вакне шукала іхнія мроі"

Апоўначы хадзіў па панадворку спалатнелы, як месяц, хворы на галаву Баравік. Убачыў мяне: а я думаў, што нікога няма, кажа. Залезшы ў якую хату, бярэ толькі пустыя бутэлькі і штонебудзь на закусь. Ілюк пастукаўся, калі яшчэ і на небе вокны былі завешаны.

—Паўлітэрак на стол і з цябе досыць! Астатняе грашыма! Паўлітэрак не дзеля палудня, не, я працую на гарэлцы, каб праз кожныя паўгадзіны свежае каліва было ў роце! Тады і здзень, і ноч, і праз ноч буду працаваць, і не абы-як! Не кісне работа ў руках! Калі не вып'ю, слабы раблюся, нічога!

Сам сухі, чорны, вясёлы. "Пласкагубцы, пласкагубцы, пласкагубцы", — гаворыць услых сам з сабою, каб утрымаць на памяці тое, што яму зараз найпільней патрэбна. Аніяк ад яго не адысціся, крычыць на ўвесь панадворак, абы не адазвалася, ідзе бліжэй — яму патрэбна не толькі чарка, але і субяседнік.

—Гэта электроніка! — паказвае на сваю сталярку. — Стамеска, стамеска... стамеска... У мяне ўся тэхніка на руках: і конь, і піла "Дружба"! Божа мой, чаго толькі не маю! Люблю работу рабіць, калі яна атрымліваецца, а атрымліваецца ў мяне ўсё! Я быў бы ізабратацелем, каб некалі добра вучыўся, бо што здумаю, тое і раблю. Стамеска, стамеска

Чыстая праўда, ніхто не скажа, што Ілюк хвалько. Учора як мае быць, а сёння раптам свінні кочава, панадворак рыюць, трэба драціну ў лыч завесці. Абы ўдалося Ілюка зазваць, ужо шчасце, ён і карыта новае саб'е, і загарадку паправіць. Баба падлеткам ускочыць па драбіне на гарышча, канец кілбасы ў адной руцэ, бутэлька ў другой. Ілюк з напарнікам ідуць, смяюцца, як ад іх свінні ўцякалі. У хату гэты смех прынеслі, ужо насміяўшыся, але дзеля прыліку яшчэ раз расказалі гаспадыні, каб з гэтым і за стол сесці, гаворку завязаць. А ўжо як насмяяўся, калі адзеў быў суседчыну сукенку, хустку завязаў, каб не ўпэцкацца ў сажу, і палез ёй комін чысціць. "Глядзіце! — крычалі бабы на вуліцы. — Старая Мацеіха ў восемдзесят гадоў на страху ўзлезла і не трымаецца ні за што, ходзіць!" Нажоўка, нажоўка, нажоўка... Не-не, нашы мужыкі па полі, як той казаў, не валяюцца, яны сваю цану маюць. Во суседка без мужыка ўсё жыццё, а нехта ж браў, дык ёй усё, бачыш, алканаўты! Дзяўбе іншы раз касой на вуліцы каля дарогі, як забаўляецца, час бавіць, — можа, хто пяройдзе, хоць будзе да каго загаварыць, бо пуста ў хаце. Як на ёй усё павысыхала, панаслілася, кароткая спадніца, усё сваё дзявоцкае даношвае. Што, няпраўда? Шчаслівая мінута, калі ён, Ілюк, пашкадуе, воз сена прывязе. Пласкагубцы, пласкагубцы, пласкагубцы... Ага, трэба каня пачаставаць, такі конь удалы! Бывае так, што як заедзе на ім п'яны, што цвярозы не можа выехаць — і ўсё акуратна, у любыя вароты ўшчэміцца! Во як! І наогул, якая тут ужо з ім бяда, хай сабе ён і алканаўт?! Ніколі яго жонка Ядзя не раздзявала, не разувала, во толькі, можа, ваду з ботаў павыливае. Ніколі з хаты выгнаная не была Нажоўка, нажоўка, нажоўка... Іншы раз прыйдзе дамоў, сям'я на ягоным ложку і ўдоўжкі і ўпоперкі — тэлевізар глядзяць. А яму і добра, што не заўважылі, які ён ёсць з "гасцей". У харошыя нявестчыны падушкі ўваліцца, у пуховыя, ніхто не зачэпіць, не пабудзіць, не насварыцца назаўтра, толькі жонка Ядзя: бацька, дзе ты быў? Дзе ты еў? Яна і тваражку, яна і маселка. Стамеска, стамеска... Учора, праўда, з нявесткай як не пабіўся. Зляпіў ён сабе помнік і агародку, на дваіх, у помнік упісаў і Ядзю, схаваў дачасу. Нявестка, смеючыся: не вер каню у дарозе, а жане дома. Ты, бацька, памрэш, а Ядзя твая яшчэ, можа, замуж выйсці і за харошага чалавека, яна ж, маўляў, маладзейшая, і з тобай легчы не захоча. Паўдня ганяў яе з калом Не, разам ужо не спіць, зняў быў штаны, а што далей рабіць — і не ведае. Па той раз! Абцугі, абцугі, абцугі...

Бутэлька гарэлкі апаражнена, на гэтым і скончылася "ўрачыстая" частка нашай сустрэчы. Ілюк стаў пасярод панадворка ды раптам як дасць нагой па стаціне!

—Я такі нервенны, — кажа, звінаваціўшыся. — Як вып'ю, тады я пан, а пройдзе хмель — зноў раб. Па зямлі качаюся, так блага, край меры дай выпіць, трудную... Ніхто дома не ўгадае, што б мне хацелася рабіць: і тое і гэта не хачу. Сын во хлеў стары разбірае сённяка, а я ўцёк, сюды прыйшоў дапамагаць, бо на глыток водкі спадзяваўся. Як той казаў, у суседа бяседа, то дома не работнік, бачыш І ў маёй сям'і пэўна будуць гэтак успамінаць, як памру. Ядзя мая ішла з буракоў вуліцай, чуе — суседка сварыцца ўголас: а каб цябе! а каб цябе! На каго ты, пытаецца? На мужыка, адказвае! Маўляў, столькі пакінуў недаробак! Казала яму, каб загарадку з новых слупоў ставіў, дык не паслухаўся! І страха вунь! Шыферына паўзе, бо да старой дранкі прыбіта, паленаваўся дранку адкінуць Ядзя мая аж спужалася: а суседачка, а мілая, кажа да яе. ён

(Працяг на стар. 12)

Пашаптацца з прыродай…

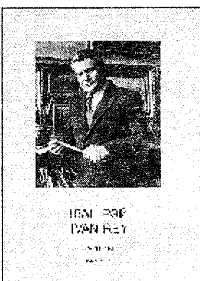

Выйшаў новы альбом заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі Івана Рэя. Кароткі нарыс мастацтвазнаўцы Галіі Фатыхавай расказвае аб творчасці, вучобе, узлётах і няпростым жыцці мастака. Вучань Віталя Цвіркі, ён працягвае традыцыі беларускага пейзажа. У альбом увайшлі творы апошніх гадоў. Лірычныя пейзажы перадаюць стан беларускай прыроды ў розныя поры года. Вялікі сэнс надае мастак колеру, часта выкарыстоўвае жоўта-зялёны, фіялетавы ці сіні, вохрысты, чырвоны ў палотнах "Вечарэе", "Наваколле Мінска", "Дарога ў лесе", "Восеньская алея", "Рака Свіслач", "Элегія", "Залатая восень" і іншых. Буянне фарбаў, колеравая экспрэсія, паэтычны строй пейзажа гучаць як узнёслая песня ў карцінах "Малінавы звон", "Цвіценне", "Першы прамень". Асабліва мастак любіць маляваць вясну і лета, як ён кажа, неба высокае, прастора зялёная, сонейка цёплае, гучаць спевы жаўрукоў і хочацца "пашаптацца" з прыродай.

Рэпрадукцыі, змешчаныя ў гэтым альбоме, сведчаць, наколькі гэта ўдалося выдатнаму беларускаму мастаку Івану Рэю.

Н. Ш.

Успаміны і дакументы

У выдавецтве "Голас Краю" выйшла з друку кніга Сяргея Ярша "Усевалад Родзька. Правадыр беларускіх нацыяналістаў".

Кніга распавядае пра аднаго з выдатнейшых беларускіх нацыянальных дзеячаў XX стагоддзя.

У кнізе змешчаны ўспаміны двух баявых пабрацімаў У. Родзькі, а таксама архіўныя дакументы, якія друкуюцца ўпершыню. Нагадаем, што сёлета ў выдавецтве "Голас Краю" быў выдадзены даведнік "Беларускі нацыяналізм", прысвечаны асобам і арганізацыям беларускіх нацыяналістаў XIX-XX стагоддзяў.

Алена КАСЦЮКЕВІЧ

"Беларуская думка", № 7

"Сорак гадоў і вечнасць" - згадкі А. Марціновіча пра жыццёвы і творчы шлях Цёткі. У раздзеле "Літаратура і жыццё" змешчаны вершы Б. Спрынчана і падборка А. Пісьмянкова "Думаць вершы..." Уражаннямі ад тэатральнага фестывалю "Маладзечанская сакавіца-2001" дзеліцца Т. Гаробчанка ("Свята без параднасці і фанфар").

Падборку "Якуб Колас разважае, радзіць, смяецца..." А. Міхневіч прапанаваў да 120-годдзя з дня нараджэння народнага песняра, якое будзе адзначацца ў наступным годзе. М. Кароль ("Бласлаўленны талентам") гутарыць з мастаком-манументалістам У. Ткачовым. Субяседнік У. Паўлава - А. Яскевіч, якая на пачатку сёлетняга года атрымала прэмію "За духоўнае адраджэнне" за дылогію кніг "Абранне вечнасці: універсалізм традыцыі і гістарызм сучаснасці" і "Спрадвечная ахоўніца Беларусі: духоўныя пошукі старабеларускага этнасу ў гістарычных далеглядах" і цыклы духоўна-асветніцкіх артыкулаў ("Вяртанне да тысячагадовых скарбаў").

А адкрываецца нумар артыкулам галоўнага рэдактара "БД" У. Вялічкі "Набыццё дзяржаўнай сталасці".

Н. К.

ВЫСТАВЫ

Дыялогі і антытэзы, што адбыліся пад адным "дахам"...

Германія, відаць, доўга яшчэ застанецца для беларусаў прыцягальным магнітам з грузам нявырашанага пытання адносінаў да яе. Памяць старэйшага пакалення нацыі так проста не адкінеш, немагчыма нашым ветэранам даказаць, што Германія так ці іначай хвалюе маладзейшае пакаленне не толькі як крыніца "карычневага" зла. Усё больш гэта краіна заваёўвае апошнія гады моцныя эканамічныя і палітычныя пазіцыі ў Еўропе. Прапагандуючы сваю культуру праз шэраг моўна-культурных інстытутаў у розных краінах свету, Германія замацоўвае свой вобраз як актыўнай, развітай і цікавай культурнай нацыі. Здаецца, і Беларусь для іх не пустая кропка Еўропы. Зыходзячы з такіх разуменняў, яшчэ ў пачатку 90-х прасторы Германіі заваёўвалі дзесяткі беларускіх творцаў. Асабліва шчыравалі ў гэтым накірунку мастакі. Такая камерцыя прыносіць, насамрэч, даход для многіх з іх і сёння. Выставы паасобку, як і канцэрты гуртоў альбо гастролі пэўных тэатральных калектываў недзе, на нейкай нямецкай "зямлі" - усё гэта не складвае для немцаў карціну беларускай культуры. На жаль. Здаецца, мы маем большае ўяўленне пра Германію палітычна-эканамічную і аб'яднаную з публікацый у нашай прэсе, праз мерапрыемствы IBB (Мінскага міжнароднага адукацыйнага цэнтра), а пра Германію культурніцкую з тых акцый, якія праводзяць і вельмі актыўна ў апошняе дзесяцігоддзе Нямецкае пасольства і Нямецкі культурны цэнтр імя Гётэ. А яны пра нас? Мая знаёмая маладая адукаваная жанчына, гаспадыня з першага падарожжа ў Берлін, старанна вышуквала Беларусь на карце Еўропы, пра яе ёй давялося пачуць толькі праз мяне. Праўда, як і пра новы купал Рэйхстага - гонар сённяшняй аб'яднанай Германіі...

У Германіі пад час адкрыцця выставы.

А ПАЧАЛОСЯ ЎСЁ...

Пачну ўсё не так, як звычайна "ў людзей", не з пачатку, а - з канца, з апошняй кропкі ўсіх маіх падарожжаў у Германію - з выставы беларускага мастацтва, якая адбылася у самым цэнтры Берліна, у знакамітай галерэі Tacheles (Тахелес). Дваццаць мастакоў з Беларусі і дзесяць беларускіх мастакоў цяпер ужо з Еўропы, сярод іх такія імёны, як Л.Тарасевіч, як В.Матынчык, як М.Паўлоўскі, як А.Тарановіч, як І.Кашкурэвіч... Высілкі падрыхтоўкі цягнуліся больш за паўгода, а груз перамоваў і чарнавой работы ўзвалiў на сябе мастацтвазнаўца Яўген Шунейка з беларускага боку і Алесь Тарановіч, сёння сталы жыхар Берліна, з нямецкага боку. Дзеля мастацтва? Дзеля Беларусі і Германіі, адказваў Яўген. А я думаю, дзеля таго, як бессмяротна пісаў Я.Купала, каб людзьмі звацца. І каб іншыя да нас, як да людзей ставіліся...

Заўважце, сёння моцна змяніліся для нас еўрапейскія прыярытэты. Гэта не вынік палітычных пераменаў, проста натуральна цікавасць наша перамясцілася далей ад Польшчы. Няўлоўны, але заўважны штрых - Польшча ўсё больш становіцца толькі перапраўвачнай краінаю, якую мы ўсе бачым кожны раз па-за вокнамі аўтобуса. Яе культурная прастора згубіла для нас сэнс і галоўнае - каштоўнасць. Сталаўшы "буферам" паміж Еўропай і "Усходам"(?), Польшча, на жаль, да мінімуму сціснулася ў нашым уяўленні як краіна нашых культурніцкіх інтарэсаў. Відаць, гэта натуральна, польскі мастацкі рынак перанасычаны, а стаўленне паляка да нашага сучаснага мастацтва часта аднабокае, з пошукам чарнаты і крамолы, а не прафесійнасці (выключэнні толькі пацвярджаюць правілы). Вось так і гэтым разам мы пранесліся на аўтобусе праз Польшчу, чысценькую, стэрыльную, сентыментальную і зусім нам ужо нецікавую. Нас чакала наперадзе падзея - выстава "Дах" ("Dach"), якая мелася аб'яднаць нас з Германіяй праз мастацтва.

ЭКСПАНСІЯ

Дарэчы, Марцін Райдэр, прадстаўнік Мастацкага дома Тахелес і адзін з кіраўнікоў праекта "Дах", так і назваў беларускую выставу ў ангельскім варыянце тэксту каталога, хаця ў беларускім гэта гучала інакш - як "пашырэнне на Усход знізу". Тут, праўда, складана вырашыць, што гучыць мякчэй. Безумоўна, выстава была першапачаткова задумана як знаёмства з краінаю Беларусь, і можна толькі парадавацца, што мы стаім у адным шэрагу, напрыклад, з Францыяй і Ізраілем, якія таксама меліся надалей зрабіць падобныя калектыўныя выставы ў Тахелесе. Пад нашу выставу Тахелесам былі атрыманы ад дзяржавы грошы, як на сацыяльны праект. І тут можна толькі пажаліцца самім сабе, што дасюль для іх мы так і стаім толькі на першым кроку ад "рэальнага сацыялізму", дзе галоўная тэма - партызаны і салдаты ў ватоўніках з чырвонымі сцягамі. Але з іншага боку - крок быў зроблены, вынік атрымаўся нечаканы і галоўнае - вельмі неблагі. Пытанне ж, ці завяваны быў Берлін беларускім мастацтвам, проста не мае тут сэнсу. Адбылося, падаецца, знаёмства двухбаковае, нас з імі і іх з намі.

Праблема ўся ў тым, што Берлін, як любы еўрапейскі горад, перанасычаны мастацтвам. Найперш старадаўнім. Да старажытнага грэчаскага і рымскага немцы мелі, відаць, асобую слабасць (яны вывезлі ў краіну не толькі керамічныя і ювелірныя вырабы, але і алтар і гарадскія пабудовы), не гаворачы пра тое, што Егіпет колькі год вядзе цяжбу за вяртанне знакамітай галавы Неферціці, якая ўпрыгожвае менавіта берлінскі музей егіпецкай культуры. Дадайце да гэта асобныя музеі Пікаса, знакамітых авангардыстаў (Клее, Раушэнберг, Бойс) у памяшканні былога Банхоў-вакзала, імпрэсіяністаў у Новай нацыянальнай галерэі...Многае з гэтага і раней бачыў савецкі чалавек, якому пашчасціла выехаць у ГДР, бо большасць класічных рэчаў захоўвалася на Востраве музеяў на тэрыторыі ўсходняга Берліна ды ў знакамітай карціннай галерэі Дрэздэна. А цяпер, пасля аб'яднання, сталіца Германіі становіцца сапраўдным сховішчам многіх сусветных мастацкіх каштоўнасцяў. А побач - існуе вялікая колькасць галерэй і залаў, якія даюць магчымасць выстаўляцца і сучаснаму мастаку. Адбываюцца біенале, спецыялізаваныя выставы, персанальныя праекты. Большасць з іх, праўда, не столькі выставачныя, колькі камерцыйныя, але ж і сучаснае еўрапейскае мастацтва не падзяляе гэтыя два накірункі сваёй жыццядзейнасці. Шматлікія прыватныя галерэі не кідаюцца ў вочы, яны ўдала схаваны ва ўтульных нямецкіх дворыках, сярод архітэктурных дробязей за шыльдамі магазінаў. Тым не менш іх колькасць перанасычае цэнтр, не набліжаючыся толькі да колькасці кавярняў.

Немцы паважаюць мастацтва. Нельга сказаць, што гэта асноўная нацыянальная рыса. Але што найперш здзіўляе ў Берліне (акрамя агульнавядомай неймавернай колькасці чытаючых прэсу на вуліцах, у транспарце, на прыпынках і г.д.) - актыўнасць немцаў у адносінах да культуры і мастацтва ў прыватнасці. Нягледзячы на вялікія кошты, залы абодвух оперных тэатраў Берліна не пустуюць, тое ж можна сказаць пра філармонію, аперэту, пра тэатральныя фестывалі і музыкальныя канцэрты. Здзіўлялі пары ў вельмі сталым узросце, якія з бабачкамі і ў святочных сукенках ледзь ішлі, але ішлі на класічную музыку. Мяне ж здзіўлялі маладыя. У дождж з каляскамі, у якіх ад закручанага цэлафана заставалася толькі дзюрачка для дыхання, яны сустракаліся ва ўсіх музеях, праводзячы асабістыя экскурсіі для сваіх дзяцей. Здзіўляла, што ахоўнікі толькі пасміхаліся, слухаючы моцны дзяцячы тупат (не ў прыклад нашым бабулькам-вартаўніцам залаў). Вось ужо сапраўды "Fur deutsche Folke" - усё для нямецкага народа, як напісана і сёння над уваходам у Рэйхстаг. У шматлікіх маленькіх берлінскіх галерэях ціха, хоць прыманьвае бясплатны ўваход, адказныя за продаж работнікі ветліва дазволяць пагартаць не ўвайшоўшыя ў экспазіцыю лісты, каталогі, забраць спецыяльную раздрукоўку. На гэта, як вядома, у Еўропе грошы не шкадуюць. Да такога мастацкага цэнтра Берліна і адносіцца Oranienburg-strаpe (дзесяць хвілін хады ад цэнтра ўходненямецкага Берліна - знакамітай Alaxsander plaz), дзе па лініі руху трамваяў дзесяткі галерэяў, а галоўнае той самы знакаміты Kunsthaus Tacheles, які па розных падліках наведвае ў месяц ад некалькі тысяч да некалькі дзесяткаў тысяч людзей.

ДОМ БЕЗ ПРЫВІДАЎ

Тахелес унесены амаль ва ўсе турыстычныя даведнікі свету, ён абсалютна пераварочвае многія звыклыя разуменні. Гавораць, што дом, некалі населены зусім нябеднымі жыхарамі, пасля вайны стаў ледзьве не прыбежышчам бяздомных і бамжоў, натуральнай сметніцай у цэнтры сацыялістычнага горада. Пазней там пасяліліся непрызнаныя, выкінутыя з грамадства мастакі, своеасаблівы андэграунд на нямецкі манер. Яшчэ пазней там сталі наладжвацца спачатку стыхійныя, пасля спланаваныя выставы, адкрыўся Дом мастацтваў. Цяпер Тахелес - складаны мастацкі кангламерат. На першым паверсе тут галерэя-продаж і майстэрні з кінетычнымі кавана-зварачнымі вырабамі, насычаныя электронікай, на любы густ. На другім - вялікая зала, дзе штовечар адбываюцца маладзёжныя канцэрты. Вышэй - майстэрні мастакоў, дзе за сімвалічную плату працуюць творцы і тыя, хто сябе імі лічыць. Дарэчы, гэта зусім не катухі... Яшчэ вышэй - вялікая па плошчы мастацкая зала, якая нядаўна была адрамантавана і перапланіравана. Выстава беларусаў па сутнасці стала яе ўлазінамі. Мае Тахелес і сваю знакамітую кавярню, дзе па вечарах сярод цiхай музыкі выяўргае полымя вогненны дракон. Час ад часу ўлады намагаліся Тахелес зачыніць, бо не меца сметніку, ды яшчэ бунтуючаму, у цэнтры і аб'яднанай Германіі, дзе кошты плошчаў на будынкі ў цэнтры неймаверна павялічыліся. Яшчэ не так даўно прыхільнікі дзейнасці Тахелеса вялі барацьбу за яго захаванне, заклікаючы далучыцца да яе праз Інтэрнет людзей з усёй Еўропы. Адстаялі. Нават знайшлі грошы на рамонт. Праўда, ёсць тут перасцярога, што з цягам часу ўсе вычварныя, але знакамітыя малюнкі нямецкіх геніяў-скалалазаў будуць пакрыты таўшчэзным слоем белай тынкоўкі, а бунтарскі і андэграундны Тахелес ператворыцца ў прэстыжную галерэю, прычасаную пад афіцыйны лад. Але гэта справа будучага. А пакуль - Тахелес мае яшчэ подых акультураных развалінаў, дзе ў двары сярод бур'яну і смецця блукаюць дзіўныя істоты, хто ў пошуках "бычка" пад нашымі нагамі, хто ствараючы "мастацтва", якое ніхто не здолее зразумець, каля старога чыгуначнага вагончыка ГДР-аўскага фармату...

МЫ Ў БЕРЛІНЕ

Прызнаюся шчыра, мастакоўскае кола, якое раніцой пад'ехала на аўтобусе да будынка Тахелеса, было не проста здзіўлена, меўшыся сустрэць тут прэстыжную па нашых разуменнях галерэю. Нямая сцэна абяцала перарасці ў абурэнне, каб самыя жвавыя з беларусаў не паспелі адразу ўпэўніцца ў якасці залаў прапанаванага "сметніку" і атрымаць абяцанне ад аднаго з работнікаў Тахелеса пачаставаць нас "супчыкам". Але, калі пакінуць жарты ўбаку, можна сказаць, што сапраўды праблемаў хапіла. Але пэўная неўзгодненасць нямецкага і беларускага боку ў падборы прац (хоць М.Райдэрам усе карціны адбіраліся зараней па слайдах і фотаздымках), сур'ёзнае стаўленне да

экспазіцыі саміх мастакоў (магчыма, нечаканае і для немцаў) стварылі вельмі цікавы эфект. Прафесійная беларуская графіка і жывапіс, сур'ёзныя фотасерыі, сабраныя пад адным "Дахам", здзівілі нават нас саміх. Лягчэй за ўсё было б пайсці па шляху найменшага супраціўлення і - раз-два - штрыхамі пэндзляў намаляваць абстрагаваныя плямы на лістах паперы, раскладзеных проста на падлозе залаў Тахелеса. Але ж ці прыемна нам самім бачыць непадрыхтаваныя акцыі на радзіме і з абурэннем гаварыць, што госці адносяцца да нас як да правінцыйнікаў. Дый абвінавачванні, што беларускае мастацтва не ўпісваецца ў кантэкст еўрапейскага, у прыватнасці нямецкага, - беспадстаўнае. На фоне тых мастацкіх выставаў, якія давялося паназіраць у Берліне, беларускае мастацтва выглядае прафесійным, разнастайным і зусім не ўчарашнім. Так, нам уяўна не стае нямецкай тэхналагічнасці ў творчасці. Біенале нямецкага мастацтва, якое праходзіла непадалёк ад Тахелеса, натуральна, перавярнула разуменне відэаарта, відэаінсталяцыі. У гэтым мы - не майстры. Але ж тэхналагічнасць і загубіла ў Германіі больш традыцыйныя віды мастацтваў,ператварыўшы рукатворнае і аўтарскае - у масавае і тыражаванае, без подыху цеплыні і шчырасці. Маленькія галерэйкі наадварот здзіўляюць захапленнем "саладжавым" рэалізмам, які, думаецца, больш зразумелы звычайнаму пакупніку. Рэдкавата, але тое-сёе падабаецца нечаканай ідэяй і рашэннем. Але, папраўдзе, мала што застаецца ў памяці. Пануе адчуванне аднадзённасці.

Гэта не словы ў абарону беларускага мастацтва, якое ў гэтай абароне не мае патрэбы. Графіка А.Басалыгі, У.Вішнеўскага, Ю.Якавенкі, У.Паўлаўца, П.Татарнікава, Ю.Хілько не патрабуе для беларускага гледача тлумачэнняў. Сабраныя ў адной экспазіцыі іх работы варта прадставілі нашу мастацкую школу. Жывапісныя творы прывезлі У.Ганчарук, А.Шлегель, скульптурную пластыку - Ю.Анушка. Працавіты Саша Родзін правёў на мантажы экспазіцыі ўвесь вольны час, яго работы аказаліся самыя складаныя і вялікія па працаёмкасці. А Артуру Клінаву давялося нават купляць берлінскі хлеб, бо беларускі, частка яго інсталяцыі, пашкодзіўся пры перасоўванні твораў са сцяны на сцяну. Аддзел фотамастацтва аздобілі І.Саўчанка, У.Парфянок, Д.Парнюк, С.Кажамякін, відэашэраг быў створаны С.Чэпікам. Ну, а ўваходу на выставу папярэднічала тэкставая інсталяцыя куратара праекта Я.Шунейкі "Zum Dach", дзе на белым халсце выразначыталася мастацкая сімволіка 20-х гадоў. Нямецкі бок выпусціў да выставы і каталог, які прадставіў нашу краіну праз калаж сацыялістычных дасягненняў - гэткую своеасаблівую мастацкую "папсу". Тым не менш, кожны мастак атрымаў у католозе сваю старонку, а Беларусь - выявы гістарычных сімвалаў. Адкрыццё выставы пачалося з перформанса, які наладзілі А. Родзін і І.Кашкурэвіч.

Я ЛІЧУ СЯБЕ ЭМІГРАНТАМ...

Магчыма, выстава "Дах" была і будзе надалей цікавай для нас не проста як падарожжа мастакоўскай супольнасці ў Берлін, поўнае ўражанняў, спрэчак, складанасцей. Тахелес менавіта для нас стаў раптоўна месцам сутыкнення, знаёмства, аб'яднання - з беларусамі, хто - не першае дзесяцігоддзе, хто - першыя гады засвойвае прасторы Еўропы. Такіх мастакоў не так ужо мала. Канешне, не ўсе яны сталі ўдзельнікамі выставы, не уліcаўшыся ў прапанаваную М.Райдэрам канцэпцыю знаёмства з нечым, цалкам непадобным на нямецкае мастацтва. Але тым не менш пагадзіўся паўдзельнічаць сваімі творамі Лёнік Тарасевіч, які не быў на берлінскім адкрыцці з-за фестывалю ў Венецыі. Даслаў з Лондана карціну Валерый Мартынчык. Прыехаў са сваім "Дахам" Мікалай Паўлоўскі з-пад Парыжу, асоба на Беларусі небезвядомая. На Беларусі ён не жыве ўжо не адно дзесяцігоддзе. Таму так прыемна было пачуць ад яго выдатнае валоданне беларускай мовай, хаця з беларускай эмігранцкай супольнасцю ён не блізкі. Для яго, як мастака, нацыянальная беларуская ідэя - не пусты гук, хаця ён і гаворыць, што ніхто ў свеце не палічыў яшчэ колькасць нацыянальных фарбаў у палітры. Давялося зноўку пазнаёміцца з новым Ігарам Кашкурэвічам, першым беларускім паслядоўным авангардыстам, які некалькі год жыве ўжо ў Берліне і з задавальненнем прывівае немцам "комплекс непаўнавартасці", параўноўваючы Weissrussland з Weisdeutschland. Наноў адкрываеш для сябе і былога мінскага, а цяпер берлінскага мастака і мастацтвазнаўцу Алеся Тарановіча, які захаваў свой псеўданім А.Эроціч. Працуючы сёння ў адной з мастацкіх галерэй Берліна, ён адрываецца ад прагматычнасці свайго быцця з дапамогаю мастацтва. Яго новыя працы прысвечаны святлу і рэлігіі, таму, што падтрымлівае чалавека ў любых умовах.

Мастакоў, якія былі выхаваны беларускай мастацкай школай, нямала разышлося па свеце. Можна ацэньваць іх творчасць па-рознаму, але многія з іх сталі з'яваю нашай нядаўняй гісторыі, і знаёмства з іх сённяшняй творчасцю не пашкодзіць ані Беларусі, ані гісторыі яе культуры. Далёка не ўсё падалося і бясспрэчна цікавым. Урэшце не па здымках пазнаёміліся з досыць амбіцыйнай групоўкай маладых людзей, вучняў Дзюсельдорфскай акадэміі А.Логінавым, Я.Галузам і А.Дурэйкам, у іх відэаарце і інсталяцыі з колаў вялікай арыгінальнасці не было, а хутчэй прачытваўся шлях прыстасавання да агульнаеўрапейскіх мастацкіх густаў. Фотакалаж М.Тумілы, былога студэнта БелАМ, а цяпер жыхара Германіі сам сабою выпадаў з-пад увагі і нават не пакінуў цэльнага вобраза ў памяці. Цікава было пaглядзець творы А.Ліоуса (Германія) і Г. Люсікавай, якая зараз жыве ў Італіі. Нечакана ўзнікла прозвішча І.Ермакова, які прадставіў сваю творчасць пачварнымі выявамі рагатых монстраў.

ГЭТЫЯ КАНСЕРВАТЫЎНЫЯ БЕЛАРУСЫ...

Магчыма, пoгляд нямецкага боку найлепш выказаў прадстаўнік Тахелеса Марцін Райдэр, які ў сучасным мастацтве Еўропы бачыць найперш канфлікт: паміж Захадам і Усходам, паміж дзвюма часткамі Германіі, паміж палітыкай і культурай і г.д. Таму выбудоўваць новы твар галерэя Тахелеса пачала з мастацтва Беларусі, мастацтва краіны з Усходу ад Германіі. "Фармiруючы экспазіцыю, я хацеў прадставіць новыя накірункі, якія сустракаюцца і дыскутуюць на нацыянальныя, рэлігійныя тэмы, знаходзяць канфлікт паміж рэалізмам і новымі відэанакірункамі. Акрамя гэтага, я люблю кансерватыўнае, традыцыйнае мастацтва з прапрацоўкай дэталяў, з адчуваннем моцнай школы, што амаль не засталося жывым у Еўропе. На захадзе ж - прапагандуецца мастацтва камп'ютэраў, шарагоВае, друкаванае, падобнае на ўніформу, нібы апранутае ў аднолькавыя джынсы. А уніформа не ёсць добра для творчасці. Невыпадкова такі канфлікт і дыялог мастацтваў адбываецца ў Берліне, наш горад імкнецца да адкрытасці, да аб'яднання ўсяго свету. Я спадзяюся, што такія сувязі будуць развівацца далей, магчыма, побач з немцамі з цягам часу будуць працаваць у тахелеўскіх майстэрнях мастакі з Беларусі."

Кажуць, на самай справе на выставе беларускага мастацтва "Дах" у Тахелесе пабывала некалькі дзесяткаў тысяч людзей. Але куратар выставы Яўген Шунейка не імкнецца перабольшваць падзею, называючы яе сціплай удачай. " Але важна, што тут мы набылі вопыт папулярызацыі не асобнага творцы, а беларускага мастацтва ў цэлым. Мы прадставілі мастацтва сучаснае, творчае, без кан'юнктурнасці, сумесь высокага рамяства і вобразнасці. Тым больш у Германіі многія творцы адмаўляюцца ад тэматычнасці, тут больш фігуруюць знакі, сімвалы, колеры і вярнуцца да сюжэтнасці вельмі цяжка. Магчыма, гэта для іх была нават метадычная акцыя: як можа выглядаць сучасная выстава сюжэтная і прафесійная, дзе кожная праца мае складаны кантэкст. Гэта якраз тое, што немцы зараз і не маюць. Гэта быў вялікі кампраміс, калі мы змусілі арганізатараў думаць пра рамы, подыумы, пра выставачную культуру. Яны мусілі прызнацца, што не толькі абшарпаныя, неэстэтычныя сродкі могуць сімвалізаваць пошукі, але і добра аформленая кампазіцыя, рэч, выкананая з дрэва і бронзы, не менш сучасная. І гэтым , спадзяюся, мы заўжды будзем цікавыя Германіі."

Наталля ШАРАНГОВІЧ

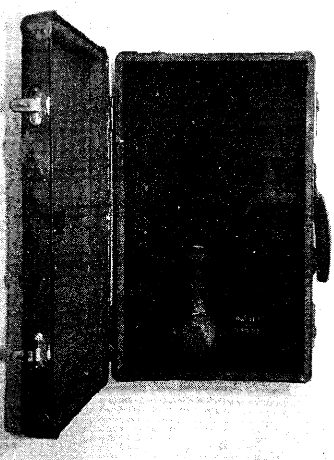

З праекта "Тэксты Шапэнгаўэр", 1998 г.

ФЕСТЫВАЛІ

У фальклорным коле - "Кола"...

Калі ў звыклым рытме будзённасці нечакана з'яўляецца збіўка кшталту кароткага купальскага падарожжа ў суседнюю краіну на міжнародны музычны фестываль, пачынаеш па-іншаму глядзець на гэтую самую будзённасць. І пачынаеш разумець парфумшчыкаў, якія час ад часу даюць пакупнікам нюхаць молатую каву, каб аднавіць вастрыню ўспрымання новых водараў. Вось такой "кавай" сталася для мяне паездка ў польскі горад Скернявіцы на Міжнародны музычны фестываль "Фолькапране-2001".

У перакладзе з польскай "пране" - чыстка, мыццё. І ў дачыненні да музыкі, якая гучала ў фестывальныя дні, такая назва сімвалічная. Гэта "чыстка" слыху, душы ад усяго тлумнага і выпадковага з дапамогай чыстых і высакародных фальклорных напеваў, гэта пагружэнне-вяртанне ў традыцыю з вышыні сучасных мастацкіх дасягненняў і творчыя палёты ў будучыню, падрыхтаваныя усімі папярэднімі часамі.

Два фестывальныя дні па насычанасці падзеямі, сустрэчамі, музыкай "цягнулі" хіба на тыдзень. Скернявіцы, 50-тысячны горад у Цэнтральнай Польшчы акурат пасярэдзіне шляху ад Варшавы на Лодзь, у тыя дні стаў адным з цэнтраў агульнапольскага фальклорнага руху. Пра гэта сведчыць конкурсная праграма фестывалю, у якой бралі ўдзел 15 калектываў. Два з іх - замежныя госці: ансамбль "Сланічко" з Чэхіі і "Кола" з Беларусі. 13 іншых калектываў прадстаўлялі розныя плыні сучаснай фальклорнай культуры Польшчы, якая аб'ядноўвае ўсе праявы так званага постфальклору, або этнічнай музыкі.

На фестывалі былі групы, якія выконваюць польскі і ўкраінскі фальклор, іграюць традыцыйную ірландскую і шатландскую музыку, дарэчы, вельмі папулярную сёння ў Польшчы. Былі калектывы, у творчасці якіх арганічна спалучаюцца польскі фальклор і балканскія напевы ды рытмы, гучаць канадскія і французскія мелодыі. Словам, стылёвую накіраванасць гэтай музыкі можна было вызначыць і як фольк, і як акустычны рок, джаз-рок, авангард і г. д. Замежныя ўдзельнікі конкурсу з Чэхіі і Беларусі на гэтым маляўнічым фоне выглядалі досыць годна і самабытна. Чэхі зладжана і прыгожа спявалі жыццярадасныя песні пад гітару, а беларусы паказалі магічную моц гучання аўтэнтычных мелодый.

Журы, у склад якога ўвайшлі прадстаўнікі сродкаў масавай інфармацыі Польшчы, Румыніі, Беларусі, Германіі і Расіі, слушна вырашыла, што падтрымкі заслугоўваюць усе ўдзельнікі конкурсу, бо іграюць яны не камерцыйную музыку. Таму не было традыцыйнага размеркавання перамоўцаў на І, ІІ, ІІІ месцы. Усе атрымалі Ганаровыя дыпломы, а найбольш яркія выканаўцы - яшчэ і спецыяльныя грашовыя ўзнагароды: ведаю, не пакрыўдзілі нікога! Але, мяркуючы па атмасферы, якая панавала на "Фолькапране-2001", не па ўзнагароды прыехалі ў Скернявіцы маладыя музыканты, бо многія з іх ужо былі ўдзельнікамі і лаўрэатамі іншых конкурсаў, якія сёння ёсць у Польшчы, у прыватнасці, шырока вядомага ў краіне конкурсу маладых выканаўцаў "Новая традыцыя", што ладзіць Цэнтр народнай культуры Польскага радыё.

"Фолькапране" сталася добрай нагодай для наладжвання ўзаемных творчых кантактаў сяброўскіх сувязей, абмену музычнымі ідэямі. А яшчэ фестываль зрабіўся і своеасаблівай творчай майстэрняй, бо ў яго канцэртнай праграме бралі ўдзел вядомыя прадстаўнікі этнічнай музыкі з Сенегала (ансамбль "Афра мэджык"), Германіі, Англіі, Беларусі ("Юр'я"), Польшчы ды Ірландыі (Дэвід Хопкінс і квартэт Джорджы). Так што маладыя музыкі атрымалі цікавыя "ўрокі". Сапраўды, было што паслухаць і чаму павучыцца.

"Фолькапране" - фестываль малады. І робіць яго маладыя, энергічныя людзі, здольныя аб'яднаць вакол такой важнай справы зацікаўленых асоб. Свята арганізавалі гарадская ўлады і маладзёжны Цэнтр культуры Скернявіц. Душой і "рухавіком" "Фолькапраня" стаў дырэктар фестывалю Рышард Краснадэмбскі. Акрамя дапамогі гарадскіх уладаў, свой унёсак у фестываль зрабілі ўплывовыя бізнесоўцы, выдавецкія фірмы, сродкі масавай інфармацыі. Дзякуючы апошнім. прайшоў агульнапольскі адбор скернявіцкіх канкурсантаў. 60 дзяржаўных і прыватных радыёстанцый атрымалі статут "Фолькапраня-2001" і стварылі нацыянальны фальклорны хіт-парад, вынікі якога рэгулярна падводзіла 3-я праграма Польскага радыё. Фінал гэтага конкурсу адбыўся ў час фестывалю.

У першы яго дзень, калі праходзіў конкурс, надвор'е было амаль восеньскае, з раніцы пачаўся дождж, а к вечару ён перайшоў у лівень, які доўжыўся амаль суткі, таму самыя прыгожыя моманты купальскага свята на беразе вадасховішча (вогнішча і вянкі на вадзе) давялося адмяніць, але жыхары Скернявіц нават і ў гэтую непагадзь прыйшлі паслухаць музыку. Начны канцэрт з-за лівня і ўвогуле не адбыўся. Але на наступны дзень прырода нібы прасіла прабачэння за перашкоды і падарыла цёплы, летні вечар з непаўторнай атмасферай яднання музыкантаў і слухачоў на скрыжаванні музычных шляхоў з розных куткоў свету. Гучала цікавая музыка - не пустая і прымітыўная, а тая, што заахвочвае душу спяваць. На сцэне не было "масавасці", не было надакучлівага пампезнага афіцыёзу, уласцівага фестывалям вялікага маштабу. "Фолькапране" - "утульны" фестываль, які сардэчна вітае кожнага, хто трапляе на яго. Тут удзячная публіка. Я назірала за рэакцыяй слухачоў на выступленне нашай групы "Юр'я", радавалася поспеху музыкантаў і ганарылася сваёй краінай, яе спеўным багаццем і яе таленавітымі дзецьмі. Гучыць трошкі пафасна, але так было на самай справе.

Юрый Выдронак - генератар новых музычных праектаў на сённяшняй постфальклорнай музычнай прасторы нашага краю - вядомы такімі сваімі слыннымі праектамі, як "Палац", "Крывi". Вось цяпер - яго "Юр'я". Юрый Выдронак заўсёды крочыць крышачку наперадзе часу, таму яго, відаць, не адразу і разумеюць. Але той самы час урэшце ўсё расстаўляе па сваіх месцах. Сёння ўжо зразумела, што творчыя пошукі групы "Юр'я" і яе кіраўніка вельмі арганічна ўпісваюцца ў сучасныя агульнаеўрапейскія музычныя тэндэнцыі.

Менавіта Ю. Выдронак паспрыяў прыезду на "Фолькапране" брэсцкага квартэта "Кола", у якім спяваюць выпускніцы Брэсцкага музычнага каледжа Таццяна Рэўзіна ды Марыя Лагодзіч, а таксама студэнты філфака Брэсцкага універсітэта Алег Сцепанюк ды Ілля Пракаповіч. Ансамбль выконвае аўтэнтычны фальклор з уласных экспедыцыйных запісаў, са зборнікаў Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, робіць стылізацыі беларускага фальклору, падрыхтаваў першы аўдыёальбом "Кацілася кола". Спрычыненне да фестывалю "Фолькапране-2001" удзельнікі "Кола" лічаць для сябе вельмі прэстыжным і адказным, тым больш, што ансамбль атрымаў Спецыяльны дыплом за захаванне беларускіх аўтэнтычных спеўных традыцый.

Міжнародны музычны фестываль "Фолькапране" робіць толькі першыя крокі. А ўсё першае, як вядома, выклікае захапленне і замілаванне, а таксама надзеі на ўпэўненую хаду ў будучым. Спадзяюся, яго творчы лёс будзе шчаслівы. Сёлетні ж фестываль у Скернявіцах, які меў мэту ўзбагаціць, навучыць і паяднаць сучасных людзей на падставе дасягненняў традыцыйнай музычнай культуры розных краін, сваё прызначэнне выканаў. Яго арганізатары цяпер пачалі працу над будучым "Фолькапране". Маем надзею, што яны, ведаючы ўжо нашы багатыя музычныя традыцыі і вялікі творчы патэнцыял, запросяць да ўдзелу ў сваіх імпрэзах і музыкаў з Беларусі. Тады наш голас натуральна ўпляцецца ў цудоўны спеўны вянок з галасоў усяго свету менавіта ў Скернявіцах!

Таццяна ПЕСНЯКЕВІЧ

На здымку: ансамбль "Кола" перад запісам.

Застаючыся самім сабой

ЯЎГЕНУ МІКЛАШЭЎСКАМУ — 65

На мастакоўскім рахунку Яўгена Васільевіча шэраг паэтычных кніг, якія прынеслі нямала асалоды сапраўдным аматарам паэзіі.

Тонкі, пранікнёны лірык Я. Міклашэўскі хораша піша пра прыгажосць беларускай прыроды, па-свойму апявае каханне. Знаходзіць непаўторныя словы і тады, калі гаворыць аб адданасці Беларусі.

А дэбютаваў ён кнігай "Свежасць" (першыя вершы былі апублікаваны ў 1959 годзе), што выйшла ў 1968-ым. Пасля з'явіліся "Світальны водбліск", "У спрадвечным руху", "Зара-заранка, зара-вячэрніца"... Хораша зарэкамендаваў сябе і як гумарыст, аб чым, у прыватнасці, засведчыў зборнік "Ганна з Пухавіч". Упэўнена адчувае сябе Я. Міклашэўскі і ў прозе. Асабліва поспеху дасягнуў у рамане-даследаванні "Каханне і смерць, або Лёс Максіма Багдановіча". А да ўсяго шмат перакладае з англійскай і славянскай моў.

Доўгіх год жыцця Вам, шаноўны Яўген Васільевіч! Далейшага плёну!

З клопатам пра бацькаўшчыну

ЯНКУ ЗАПРУДНІКУ — 75

Янка Запруднік (сапраўднае Сяргей Вільчыцкі) нарадзіўся ў Міры цяперашняга Карэліцкага раёна, дзе да Вялікай Айчыннай вайны паспеў скончыць пачатковую школу. У час акупацыі, каб пазбегнуць прымусовай службы ў паліцыі і вывазу ў Германію, паступіў у Баранавіцкую прагімназію, якую скончыў у 1943 годзе. Пасля вучыўся ў гандлёвай школе ў Баранавічах. З 1944 года — у эміграцыі. Вучыўся ў Беларускай гімназіі імя Янкі Купалы. У 1954 годзе скончыў гістарычны факультэт Лювенскага універсітэта ў Бельгіі і пераехаў у Мюнхен.

На працягу 37 гадоў быў супрацоўнікам беларускай рэдакцыі радыёстанцыі "Свабода" (спачатку называлася "Вызваленне"). З 1957 года жыве ў Злучаных Штатах Амерыкі.

У 1969 годзе абараніў доктарскую дысертацыю па тэме "Палітычнае змаганне за Беларусь у Дзяржаўнай Думе (1906—1917 гг.)" Працуючы на "Свабодзе", адначасова быў асістэнтам прафесара, выкладаючы рускую і савецкую гісторыю ў Куінскім каледжы гарадскога універсітэта Нью-Йорка. З'яўляўся адным з лектараў на курсе "Спадчына" пры гэтым універсітэце, сябрам управы Беларускага інстытута навукі і мастацтва ў Нью-Йорку, Беларуска-амерыканскага задзіночання.

Літаратурную дзейнасць пачаў у 1947 годзе. Супрацоўнічаў у часопісах "Наперад", "Беларуская моладзь", "Беларускі агляд", удзельнічаў у выданні манаграфій і гадавікоў "Запісы Беларускага інстытута навукі і мастацтва", рэдагаваў газету "Беларус". Аўтар кнігі "Беларусь на гістарычным скрыжаванні". Як паэт выступае пад псеўданімам Сяргей Ясень.

Віншуем спадара Запрудніка з 75-годдзем, зычым яму далейшых жыццёвых і творчых поспехаў!

ПАЭЗІЯ

Міхась ПЯНКРАТ

Сэрца пяе і плача

Боская кара

Ленін — бязбожнік,
німбам святога асвечаны,
Ды ўсё ж як ні ліюць ялей —
Персанальнае пекла яму
забяспечана,
Інакш кажучы, — Маўзалей.

●

Секунды кроплямі
падаюць,
падаюць,
падаюць у небыццё
Кроплямі
поту,
крыві
і слёз
сцякае,
сцякае.
сцякае Жыццё

●

Хто нам змерае,
колькі ў моры вады,
колькі ліха-бяды
у людзей на зямлі?
Хто нам падлічыць,
колькі зорак у небе,
колькі поту ў хлебе,
колькі слёз і крыві
у людзей на зямлі?
А хто знойдзе мяжу,
паміж злом і дабром,
паміж ранкам і днём
у людзей на зямлі?
Што не знойдзена
і не змерана,
Сэрцам-болем праверана
у людзей на зямлі.

Жыццёвая бухгалтэрыя

Пражыў жыццё і падбіваю бабкі
На самым горкім я сябе лаўлю:
Набытага няма і на ахапку,
Набытае — раўняецца нулю.

●

Галава мая пабялела,
Скрозь — попельная замяць.
Дык, значыць, жыццё дагарэла —
Толькі попел на памяць

Анамалія

А раса такая светлая і халодная,
А сляза такая мутная і гаротная,
А жыццё такое яркае і цяністае,
А сумленне людзей, як раса тая, — чыстае;
А доля такая блізкая і далёкая,
А шчасце маё невядома дзе галёкае...

●

Дзе тое месца, дзе радасць хаваецца? —
Ты мне скажы:
Дзе тое месца, дзе шчасце страчаецца? —
Ты пакажы!
І ніцма пластом упаду

Аскепкі мінулага

Прапала дружба і спалены масты
Гады прайшлі, як белыя аблокі.
Аднойчы, раптам, мне пазваніла ты
З краіны, мной забытай і далёкай.
"Няхай нам лёс найлепшае падкажа,
Няхай жыве былая наша муза,
Давай мы зноўку нашы сэрцы звяжам"
Звязаць то можна, але — будзе вузел

●

Хвароба бярэ мяне крута,
На дзянёк адпусціла б хаця
Я звыкся з нямогласцю лютай,
Як звыкаюцца з цудам жыцця.

Даўжнікі

Перад дзяржавай — у даўгах з галавою,
Я іх аддаю — магу-не магу,
А толькі дзяржава перада мною
У неаплатным і вечным даўгу.

Апафеоз жыцця

Мой карабель, далёка ў мора,
Паплыў, паплыў не ў добры час
На шэрых хвалях, непакора,
Ён штормы вытрымаў не раз.

Дашчэнту ветразі парваны,
Даўно ні карты, ні руля,
Аднак, залізваючы раны,
Усё ж плыву я спакваля.

А мора згубнае такое:
То рыфы вострыя, то мель
У кожначасным неспакоі
Плыве, плыве мой карабель.

Ніхто ў жыцці ўжо не развяжа
Святую праўду і хлусню
Ні бог, ні людзі мне не скажуць,
Калі і дзе я затану.

Страчаная раўнавага

Часцей ужо ўздыхаецца,
Радзей усміхаецца,
Ужо больш губляецца,
А ўсё менш вяртаецца.

Часцей ужо тужыцца,
Радзей ужо можацца,
А добрае вузіцца.
А дрэннае множыцца.

Не святлее — цямніцца,
Добрае не вернецца.

Я СЯДЗЕЛА НАСУПРАЦЬ...

(Працяг. Пачатак на стар. 9)

жа не ў госці паехаў, ён жа памёр, не збіраўся ж паміраць Во якія памінкі па мужыках-п'яніцах. Я ж такі па прыродзе падыходчывы, такі добры, і дзе яно дзяецца, у каго запытацца. Пайду ўключу рухавіка, старая абмотка прапускае, фаза прабівае на корпус, дакрануся — токам ударыць, страсяне, ток дапамагае

Вяртаўся ўжо весялейшы. Абцугі, абцугі, абцугі. Вунь рабая пайшла, не, гэта двое людзей напроці лесу, у светлым. Нажоўка, нажоўка

Хутка гэтыя двое, кінуўшы калгасны статак, зайшліся на панадворак. "Ідзі да кароў, ідзі!" — закрычаў Іллюк на старэйшага, і рукамі махаў, паказваючы ў поле, і горлам трубіў. Камянём, кажа, у яго кінеш, тады адвернецца, маўляў, глухі начыста. Глушэц. І Круль, і Іллюк, і гэты маладзейшы — былыя механізатары, даўно звольненыя за п'янку, цяпер па чарзе пасуць кароў. Надта не шманаюць, маўляў, пакуль людзі, датуль і скот, хопіць ім работы. Хаця і тут, відаць, няма надта надзеі, адзін Глушэц трохі пільнуецца статку, круціць кароў на адным месцы, не чуючы іх вантробнага рыкання. Часцяком каровы прарываюць ягоную абарону, ідуць па полі, бразгаючы, крышачы рогі, цяжкім пешым войскам, нішчаць агароды за вёскай.

—Ты не наліваеш часам? — запытаўся госць. — Ну, бутэльку гарэлкі! Мяшок морквы маю, морква плахамі, адна ў адну! — сеў па-сабачы на голую зямлю, чакае.

Іллюк мігае яму, маўляў, маўчы, тутака крадзенае не скупляюць, той толькі вушмі стрыжэ. Напарнік застаўся ў тым узросце, калі пачаў співацца. Усё яму здаецца, што ён яшчэ маладзёначак, цёткамі заве сваіх равесніц, затое і не жанаты. Трэба ж ісці, кажа, і, пабыўшы, зноў тое самае. Ужо яму пара прыйшла знайсці ў кустах схаваную гарэлку, калі не ўдалося расстарацца на баку. І мне самой хоць ты па кустах шукай непакладзенае, хоць пазычай, але ж не сцярпець, каб Іллюк туліўся да станіны, каб трэсла яго, як зялёны мак. Адразу павесялеў, убачыўшы свежую чарку:

—І што гэта ёсць? Бутэльку ў вёсцы вып'ю і хоць бы што! А ў горадзе чарніла пакаштую і ўжо хіляюся. Не, я ў горадзе не жылец, я й сабаку гарадскому спагадаю, не тое што чалавеку. У вёсцы штодзень навіна: не кветка дык травіна. Во нядаўна Ядзя прынесла ў рэшаце курыцу з піскліокамі, знайшла за чужым склепам. Сама па сабе выседзела, ніхто і не бачыў. На, кажа да мяне, глядзі! Маць тваю, не хачу і глядзець! Прывялася, злуюся, у канцы лета, не ў пару! Закапаю. Буду я тутака з імі няньчыцца! Халадамі! Пэўна ж усе белыя, кажу, аўно! Жонка нахіліла рэшата, курыца скацілася, паднялася, як пасыплюцца з-пад крылля піскліокі! Ды ўсе то чорныя, то рабыя! Гляджу — мне і казаць няма чаго! А яна ж змагла, седзячы на яйках, а ніхто ж вадзіцы не падаў, а згаладаліся малыя! Нясі, кажу, тварог, яйкі вараныя! Я люблю во такіх, пакуль падрастуць, сама такіх во! Пабажыся, што нікому не перадасі, скажу за чаго будую хляўчук у два паверхі. Козы маю, а каза ж горнае стварэнне. Дык каб ёй было весялей жыць сярод нас, палянцаў. А што я не люблю, каб запытаўся? Абы яно каторае запраталася. Водку, праўда, найболей... Без водкі не магу і з водкай доўга не пражыву... Напішы калі-небудзь. Жыве на вёсцы такі чалавек, усім добра робіць, а яму аніхто... Напішы, а то памру і пазнатку не застанецца. Толькі во мае адзінокія бабы па другім разе аўдавеюць...

Адыходзячы дамоў, Іллюк, чула, пытаўся ў суседкі праз плот: "Можа, што дапамагчы?" Займаў чаргу ўжо на заўтра. А тая: "А ці ўмееш ты капыты карове падразаць? Другі год заву Пецьку, не ідзе! Няма чым спадмануць, не п'е, зараза!" Абое засмяяліся.

Пацягнула з поля дымком, печанай бульбай, пэўна, пастухі сілкуюцца. І назаўтра ў лагу поўна дыму ад учарашняга непагашанага вогнішча. Ноччу падаюць зоркі, нехта варушыць гарачы прысак. Падхопішся, пачуўшы дым, соўгаешся па хаце, паглядаеш у вокны: можа, што дзе загарэлася? Светлыя слупы за гародамі, бы падымаўся нечы патрывожаны магутны дух на кладоўі. Ці то вецер іх зрушваў з месца, ці яны самі перамяшчаліся, узад-уперад, узад-уперад. Два слупы, пэўна, мужчынскі і жаночы. То раптам аб'ядноўваліся ў адзін, то зноў разлучаліся, хадзілі ўборкі.

Бачыла Іллюка ўсё радзей. Казалі, што захварэў. "Вой, хворы! Ён учора сеў на ровар, ды па пяску! Так ехаў, як метэор! Пэўна ж, баба маладая, не ўходае работу разам з ёю, дык хворым прыкінуўся!" — жартавалі з яго. Казалі, што зрабіўся надта нервовы. Сустрэўшыся, напамінала яму пра станіну, яна стаіць на нашым панадворку ад той пары. Каза не абдзярэ, воўк не панясе, адказваў, хай стаіць. А то ідзем неяк з сяброўкай дахаты, наламаўшы палыну за вёскай. Іллюк ляжаў перак дарогі. П'яны?! І не абысці, няма куды звярнуць Зараз дасць па пятах матам, будзе кпіць, во, маўляў, няма чаго рабіць, поўзаюць тут. Тым больш, што зусім не вясковую патрэбу ганяеш, палын у вёсцы не збіраюць. І не хацелася бачыць яго ў такім стане. Падыходзім — здраства, адказвае. Шапку зняў, лежачы, ці то змок, угрэўшыся, ці то і ўпраўду вітаўся па ўсіх правілах, як любіў звычайна. Галава мокрая, зялёная, як жалудок.

—Як здароўе, пытаецеся? Ляжаць магу, а хадзіць цяжка, усё баліць

Раптам заўважаю: перад ім у траве, у пыле ляжыць кніжка.

—А што ж чытаеце?

—Казкі — адказвае, адкінуў вокладку, глядзіць асалавелымі ад чытанкі вачыма.

Казкі?! Аж дух заняло ад неспадзяванасці. Раптам адчуванне надзвычайнай палёгкі, бы трапіў у ягоны казачны астральны свет. Адчуванне дасканалага імгнення, калі душа падымаецца над табой, а ты, амаль не дыхаючы, нема азіраешся, нічога не пазнаючы, ідзеш па вясковай дарозе, перабіраеш нагамі, як прывід. Пэўна, у такія хвіліны цябе ўжо аніхто не бачыць, які ты ёсць. І сам не памятаеш аніводнай недарэчнасці ў жыцці ні сваёй, ні чужой. Толькі вось гэта ў чалавеку на тваёй дарозе вартае ўвагі. Якое цудоўнае, якое неспадзяванае жыццё, як бы мы адзін аднаго ні калечылі.

Шчыміць уваччу, гарчыць на вуснах, пэўна, ад палыну...

P.S. *Прачытаўшы апавяданне, рэдактар сказаў: тут не відаць, што Іллюк памёр. Гэта так. Я проста не даю сабе веры...*

М. В.

ПАМЯЦЬ

І выратаваў верш...

Сяргей ГРАХОЎСКІ

Лета 1931-га года было без адзінай хмурынкі і дажджынкі, бязвоблачнае і пякельна спякотнае. Здавалася, сонца плавіцца ў бяздонным блакіце і закапае на зямлю. Нават ночы былі да млосці задушныя, зямля не паспявала ахалонуць за кароткую ноч, пясок быў гарачы, як прысак. брук прыпякаў праз падэшвы.

Пот заліваў вочы і шчокі, цуркамі сцякаў па хрыбціне, да плячэй прыліпалі і трашчалі кашулі. У нашым беладрэўным цэху шкляны дах здавалася растане і пацячэ кроплямі гарачага шкла. Лягчэй было ісці ў начную змену: не смаліла сонца, а з адчыненых дзвярэй і вокан патыхала свежаю вільгаццю ад яшчэ не зусім абмялелай Бярэзіны. Яна адзіная паіла наш "гігант" першай пяцігодкі - Бабруйскі дрэваапрацоўчы камбінат. Па ржавых трубах помпы з электрастанцыі ў цэхі качалі рудую, як кава, смярдзючую ваду. Бярэзіна стала адзінаю крыніцаю, што паіла ўсе цэхі, забяспечвала электрастанцыю і была асноўнаю клаакаю ўсяго камбіната. Самую страшную атруту ў рэчку зліваў фанерны цэх: фанеру клеілі жывёльным крывёю з мясакамбіната. Смурод стаяў на некалькі кварталаў, з цэха ўсе апалоскі сцякалі ў рэчку, труцячы ўсё жывое і плодзячы плойму бацыл і заразных бактэрыяў.

У бытоўках да кранаў выстройваліся чэргі ісмучаных смагаю рабочых. Дарваўшыся да крана зашэрхлымі вуснамі смакталі цёплую і гідкую ваду, пакуль не адцягне змучаны смагаю чарговы.

Цёплая і смуродная вада смагу не наталяла. Смакталі проста з кранаў: ад бляшаных кубачкаў целяпаліся толькі ланцужкі. Брыгадзіры і майстры цэхаў разганялі чэргі прагных, бо частыя адлучкі зніжалі выпрацоўку цэха. А рабілі мы філёначныя дзверы для Англіі, і попыт на іх быў вялікі.

І раптам... раптам многія заенчылі ад боляў у жыватах і высокай тэмпературы. Пачалі радзець брыгады. Медыцына была бяззбройная і прымітыўная: камбінацкая амбулаторыя ўціснулася ў трохпакаёвую хату з кухняю. Прыём ішоў у пакоях, на кухні жыла прыбіральшчыца з сям'ёю, яна ж - вартаўніца і санітарка, мая зямлячка Маня Бабак. На першым часе, з'ехаўшы з дому на пошукі шчасця ў Бабруйск, і я месяцы тры туляўся за печчу ў сваёй зямлячкі. Працаваў я грузчыкам у беладрэўным цэху, а марыў як кольвек прабіцца ў літаратуру. Бабруйск у той час быў прыкметным літаратурным асяродкам пад крылом рэдактара газеты "Камуніст" - Міхася Лынькова. Выдаваўся штомесячны літаратурны дадатак "Вясна", і выйшла два нумары альманаха "Уздым". Лынькоў ужо ведаў мяне: прысылаў падрабязныя лісты з заўвагамі па маіх вучнёўскіх спробах; некаторыя друкаваў у газеце і "Вясне".

У рэдакцыі працавалі пісьменнікі Хвядос Шынклер, Аляксей Жукоўскі, пакуль не з'ехаў у Мінск, Барыс Мікуліч, Цімох Крысько (пасля ён жа - Васіль Вітка), Рыгор Суніца (малодшы брат Лынькова). Ваакол рэдакцыі гуртавалася багата літаратурнай моладзі. Матарыстам у сушылках нашага цэха працаваў Аляксей Зарыцкі. Ён ужо часта друкаваўся ў рэспубліканскіх выданнях. На дзяжурствы заўсёды хадзіў з ладным стосікам кніжак маскоўскіх паэтаў. Ён і мне ўпершыню адкрыў Багрыцкага, Пастэрнака, Сельвінскага, Святлова. Я доўга не адважваўся хадзіць у рэдакцыю, пакуль не запрасіў Хвядос Шынклер, выпадкова сустрэўшы на вуліцы. Я пачаў наведваць пасяджэнні Бабруйскай філіі БелАППа (Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў). Збіраліся маладыя паэты і празаікі - Даніла Абакшонак (пазней быў загадчыкам беларуская клуба ў Маскве), вядомы яўрэйскі празаік Шыман Гарэлік, задзірысты крытык Барыс Шаруціч, таленавіты паэт, зямляк і друг Цімаха Крысько - Яўхім Кохан (потым чалавек трагічнага лёсу). Прыстаў і я да гэтага літаратурнага братэрства, нават стаў членам БелАППа.

Крысько, Кохан, Рыгор Бахта і улюбёны ў літаратуру Барыс Шышло кватаравалі ў колішнім доме бацькоў Барыса Мікуліча на Мінскай вуліцы, насупраць жыў з бацькамі Аляксей Зарыцкі. Часта ўсе збіраліся разам, чыталі вершы, абмяркоўвалі, часта прынцыпова спрачаліся. Неяк Крысько і Кохан прапанавалі і мне перабірацца да іх на кватэру, у ёй гаспадарыла стрыечная сястра Мікуліча - Вера Антонаўна, адзінокая кабета сярэдняга веку. Яна мяне трохі ведала і прыняла ў кватаранты.

З камбінацкіх аполкаў я збіў сабе шчыток, зрабіў два казялкі, стружкамі набіў матрац і чацвёртым пасяліўся ў кутку колішняй мікулічаўскай залі. Цімох заняў тапчанок за шафаю ў прахадным пакоі з невялічкім пісьмовым сталом. Так мы зажылі дружна, голадна і летуценна. Хутка да нас у беладрэўны цэх перайшоў "орабачиваться" і Цімох Крысько.

На кухні у запеччы дажывала век з часоў першай сусветнай вайны немка Эма. Прывёз яе аднекуль кайзераўскі афіцэр, заняў лепшы пакой у доме колішніх фельчароў Мікулічаў. Эма была нібыта яго жонкаю, пакуль не знік афіцэр разам са сваёй арміяй, а Эма так і засталася тут. Была то санітаркаю, то прачкаю, то нянькаю. Так яна дажывала свой веку у запеччы, патроху співалася, цішком плакала і ледзь чутна спявала сумныя нямецкія песні. Так яна і дажывала свой век з ласкі Веры Антонаўны.

Увесь наш "інтэрнат" жыў спакойна і дружна, аднолькава пакутавалі ад спёкі і смагі. Раптам на камбінаце ўспыхнула эпідэмія брушнога тыфусу. Хвароба касіла маладых і старых. Антыбіётыкаў тады яшчэ не было, не было і іншых лекаў ад гэтай страшэннай хваробы. У цэхах пазаглушвалі ўсе краны. Пітную ваду з горада прывозілі бочкамі і каля іх усчыналіся сапраўдныя бойкі. Гэтая пякельная хвароба з усіх нас не абмінула толькі мяне. Такі ўжо мой лёс! Ніводная бяда ніколі мяне не абмінойвала. І так усё жыццё.

Раніцай я ледзьве выпаўз з начное змены: у вачах мільгацелі каляровыя іскры, гула галава, як у бубен стукала сэрца, ногі не слухаліся, памяць заблытвалася і праваливалася. З цэха ледзь дакліпаў да санчасці. Стары вопытны доктар Ражкоў агледзеў, паслухаў, палічыў пульс: "Ого! Гэта даўно ў цябе? Кажаш, пяць дзён? Парадаваць не магу. Тыфус, хлопча. І ўжо са стажам. Ты ж мог загінуць ад сталовачнага харчу.

Гэтая страшная хвароба страўнік і кішкіператварае ў папяросную паперу. Нават крошка іх прабівае навылёт. І - капцы. Хочаш жыць, давядзецца пасцiць шчырым постам". Доктар напісаў і падаў мне накіраванне ў толькі што адчынены інфекцыйны "шпіталь" на Кастрычніцкай вуліцы. "Шануй сябе і чашы проста туды. Гэта якраз побач з касцёлам. Паляжаць прыйдзецца доўга. Рабі ўсё, што загадаюць дактары, каб маладую душу богу не аддаць". Доктар падаў мне накіраванне.Я ледзьве дакліпаў да нашай кватэры і добра, што дома заспеў Цімаха, паказаў яму накіраванне і пераказаў пагрозы доктара Ражкова. Цімох зразумеў мой стан, выскачыў з хаты, недзе вельмі хутка ўхапіў рамізніка і адвёз мяне ў тыфозны барак на суседняй вуліцы. Пасярод прасторнага неагароджанага двара стаяў доўгі з учарнелых бярвенняў, пад заімшэлым дахам, з мноствам вокан, з двума ганкамі на канцах тыфозны барак, далікатна названы "Інфекцыйнай бальніцай".

Я ўжо не прыпомню, як мяне запісвалі, пераапраналі ў пажоўклыя бальнічныя транты і адвялі ў вялікую палату, упрытык застаўленую жалезнымі ложкамі і некалькімі тумбачкамі. Цімох угледзеў мяне праз вакно, паківаў на развітанне і знік за старымі прысадамі. У палаце ляжала васьмёра маладых хлопцаў з камбіната, дзевяты ложак заняў я. Пры сцяне ляжаў прывязаны да ложка чорны, яшчэ не абстрыжаны рослы мужчына. Ён нешта мармытаў і сіліўся падняцца, але ўціральнікі і шырокія паскі трымалі яго моцна. Я адразу не ўцяміў за што яго пакаралі. На маё здзіўленне, мой сусед, маленькі, даўно не голены, сухі, як таран, з перабінтаванымі рукамі і грудзьмі расплумачыў, што ў хлопца высокая тэмпература, ён трызніць, кідаецца, ірвецца ўстаць і некуды ісці, крычыць і лаецца да зморы. Я пацікавіўся ў суседа, а колькі ён тут ляжыць. "Трэці месяц, - адказаў мой забінтаваны сусед. - Ад тыфусу акрыяў, тэмпература нармальная, а ад голаду пачаўся страшэнны фурункулёз: абсела скуллє. Адна загоіцца, тры выскачаць новыя, вось і качаюся на гумовых кругах. Змучыўся сам і дактарам абрыдзеў". "Чаму ж ты так агаладаў - пацікавіўся я". - "Брушняк лечаць толькі голадам. На чатырнаццаты дзень нармальнай тэмпературы дадуць да рысавага адвару кавалачак белага сухара. Так што трымайся і цярпі".

Мяне ахапіў жах: тэмпература ў мяне была 40,6. Ці ж дацярплю да тае нармальнай?

Цімох паведаміў маёй маці. Яна прадала двухгадовую жаробачку, прыехала ў Бабруйск, спынілася ў далёкай глускай радні - гасцінных і спагадлівых Агейчыкаў. Кожны дзень яна прыходзіла пад акно маёй палаты, нібы пільнавала, каб і мяне ноччу не вынеслі цішком, як некалькі маіх суседзяў. Калі пыталіся ў сястрычкі куды дзеўся Вася ці Коля, тыя, адвярнуўшыся, хлусілі: "Перавялі ў другую палату". Мы ўсё разумелі і толькі ўздыхалі, чакаючы свае чаргі.

Даволі часта ў водведкі пад маё акно прыходзілі Шынклер, Грыша Лынькоў, Крысько і Кохан. Часам прыносілі свежую "Вясну" або "Камуніст". Чытаў я з цяжкасцю і хаваў пад матрац, каб не ўбачылі часам дактары. У вачах круцілася мітульга, галава гула, як пусты чыгун. Адзінымі лекамі былі ўколы камфары, каб падтрымаць сэрца. Іншых лекаў не было. Уколы рабіла маладзенькая, светлая, як сонечны зайчык, прыгожая сястрычка Сонечка. Я чырванеў і вельмі ж саромеўся падстаўляць для ўколаў патрэбныя месцы, а ўпотайкі чакаў заўсёды, каб паглядзець на яе прыгажосць.

На папраўку я ішоў вельмі марудна: тэмпература скакала то ўніз, то ўгору, з кожным днём усё больш і больш хацелася есці. Мы з суседзямі развярэджвалі душы, успамінаючы і расказваючы пра хатнія святочныя і будзённыя прысмакі: хрусткія дранікі ў смятане, верашчаку з грэцкімі аладкамі, смажаныя і вэнджаныя кілбасы, паляндвіцы і салодкія ўзвары з груш і сліў. Успаміналі і развярэджвалі душы, глыталі слінкі і не верылася, што калі паспытаем усю гэтую смакату. Кулінарныя ўспаміны займалі ўсе дні і вечары. На ранішніх і вячэрніх абходах суцяшала нас галоўны ўрач, невысокая мажная, з серабрынкамі сівізны, у вялікіх рагавых акулярах - Роза Рыгораўна Майзус. Асабліва падоўгу доктарка аглядала майго суседа - фурункулёзніка Ратнера, кожнаму гаварыла нешта суцяшальнае і добрае і бедавала, што няма належных лекаў і толькі ўгаворвала трымацца рэжыму. Суцяшаць суцяшалі дактары, але часта зніклі нашы суседзі, нібыта ў другую палату, адкуль, мы разумелі, звароту няма.

У канцы ліпеня спякоту змянілі аблажныя дажджы з сіберными ветрамі, на вокны наліпала мокрае лісце, трымцелі ледзь закітаваныя шыбы. Палата выстыла. Мы курчыліся пад тонкімі, даўно вышмуляннымі нашымі многімі папярэднікамі байкавымі коўдрамі.

Аднаго разу ў шыбу пастукалі. Усе паднімалі галовы, спадзеючыся, што прыйшлі да яго. Узняўся і я і ўгледзеў за вакном Хвядоса Шынклера і Грышу Лынькова. Яны праз шыбіну паказвалі часопіс і ківалі мне. Да форткі дацягнуўся акрыялы тыфознік, прыняў часопіс і з ложка на ложак перадалі мне. "Маладняк" №№ 6-7, 1931 год. Я адгарнуў першую старонку і ад неспадзеўнай радасці ледзь не ўскочыў з ложка. У правым кутку першай старонкі буйным шрыфтам было надрукавана маё імя і прозвішча, пад ім загаловак: "Героі перамог". За вакном яшчэ стаялі Хвядос Сяргеевіч і Грыша, усміхаліся і махалі мне, спрабавалі нешта сказаць, але я так і не разабраў. Пастаялі яшчэ, памахалі рукамі і пайшлі. О, як я ім зайздросціў, як марыў апынуцца на вуліцы. падзякаваць старэйшым сябрам, быць на "волі". Памкнуўся спусціць з ложка ногі, але яны целяпаліся, як тонкія вяроўкі.

Я яшчэ патрымаў часопіс, са смакам адчуў пах друкарскай фарбы, а літары двоіліся і расплываліся ў вачах. Выразна толькі бачыў імя і прозвішча і наіўна радаваўся, нібыта зрабіў у жыцці значны крок. Пазней, праўду кажучы, учытаўся ў сваіх "Герояў" і зразумеў, што яны так далёка ад сапраўднай паэзіі, як я ад "Вялікай Мядзведзіцы". Але быў такі час, калі скрозь ахвотна друкавалі прымітыўныя агіткі на вытворчыя тэмы, абы зляпілася нешта складнае, абы была хвала і хвала першай пяцігодцы і канкрэтным "героям". Былі і мае - Мадорскі і Савіч.

Я ляжаў з расплюшчанымі вачыма, час ад часу браў з тумбачкі часопіс і цешыўся, што дапяў да сталічнага друку. Слабым хворым чытаць забаранялася, бо ў вачах усё двоілася і мільгала. Раптам у расчыненыя дзверы на вячэрні абход зайшла наша ласкавая і суровая галоўная доктарка разам з маладой урачыхай Ступнікавай і сястрычкай Сонечкай. Я адчуў сябе злоўленым злодзеем, калі Роза Рыгораўна заўважыла на маёй тумбачцы часопіс і разгарнула яго. "Я ж катэгарычна забараніла тэмпературным чытаць, каб не аслеплі часам. Адкуль гэта ў цябе?" Яна спынілася на першай старонцы. Зірнула на маю тэмпературную таблічку, прымацаваную да ложка. Убачыла і там і там адно прозвішча. Крутнула галавою, перагарнула першую старонку. А верш быў доўгі і сумны, як газетная заметка з дзеяслоўнымі рыфмамі. Зірнула на мяне, усміхнулася: "Дык гэта ты са сваёй галавы напісаў? Я ж не ведала, што ты пі-і-сьме-нн-ік". І звярнулася да дакторкі Ступнікавай: "Папрашу вас паназіраць за ім асоба, падтрымаць сэрца, а Сонечцы - пакалоць і перад сном. Пра дэталі пагаворым пасля. А часопіс пакуль што вазьму і вярну, як спадзе тэмпература". І абход падаўся ад ложка да ложка.

З таго разу Ступнікава бывала ў мяне па некалькі разоў на дні, прыносіла нейкія парашкі і пілюлі, Сонечка і перад сном калола мяне і весела ўсміхалася, нешта суцешнае шчабятала, прысаджвалася на краёчак ложка і расказвала гарадскія навіны. Я гатовы быў цярпець хоць дзесяць уколаў, абы бачыць і чуць яе.Тэмпература мая пакацілася ўніз, і я пераканаўся, што ўвага і клопат бываюць мацней за лекі. Пасля першага адчаю паверыў, што выжыву і, можа, некалі зраблю нешта людскае.

Нарэшце надышоў мой чаканы чатырнаццаты дзень нармальнай тэмпературы. Я яго сустрэў, як свята. Значыць, жыву. На снеданне Соня нарэшце прынесла палову белага сухарыка і паўкубачка цёплага малака. Усміхалася, нібыта акрыяла яна. Сачыла, каб сухарык размочваў і патрошачку адкусваў. Я толькі адчуў смак і ледзьве стрымліваў галодную прагу. Да болю ўспаміналіся маміны верашчакі і аладкі і верылася, што дачакаюся і іх. Праз некалькі дзён Соня дапамагла спусціць з ложка ногі. Ад дотыку да падлогі праціналі іголкі і курчы. Сястрычка суцяшала і падтрымлівала, угаворвала зрабіць хоць першы крок, я баяўся грымнуцца на падлогу, а Соня падтрымлівала сваімі пяшчотнымі рукамі. Я перасіліў слабасць і трымценне і зрабіў першыя крокі - узрадаваўся, што жыву. А без веры жыць немагчыма. Я наіўна паверыў у светлае будучае і за той "Маладняк" трымаўся, як за выратавальны круг.

Калі мяне нарэшце выпісалі і забіраў бацька, развіталіся са мною дактары, сёстры і санітаркі, аднапалатнікі і няшчасны Ратнер. Ён, бедалага, усё яшчэ пакутаваў на гумовых кругах.

Дамоў я вярнуўся ў ціхую, сонечную, залатую восень. Вучыўся хадзіць з кіёчкам на бліжэйшае ўзлессе, радаваўся жыццю, усяму жывому і наіўна верыў, што выратавацца мне дапамог той доўгі прымітыўны верш у "Маладняку" №№ 6-7 за 1931 год.

Чэрвень 2001 год. Ог-о-о!

Р. S. У цяперашнім пераспелым узросце не заўсёды магу ўспомніць, што было ўчора і які сёння дзень. А з пары юнацтва мінула 70 гадоў і памяць усё да драбніц зберагла, нібыта ўчора было. Успомнілася, хоць не самае значнае ў маім доўгім віратлівым і горкім жыцці, і так закарцела расказаць дарагім сучаснікам пра не вядомую ім пару. І сам дзіўлюся, што помняцца ўсе драбязі, факты, імёны і прозвішчы, гукі, колеры і пахі тае пары. Многае здасца неверагодным, але так было.

Аўтар.

Рупнасць

ТАЦЦЯНЕ КАБРЖЫЦКАЙ - 60

Таццяна Вячаславаўна родам з горада Кіева. У час Вялікай Айчыннай вайны сям'я эвакуіравалася ў Алма-Ату, у 1946-м - пераехала ў Львоў, дзе Т. Кабржыцкая скончыла сярэднюю школу, а пасля філалагічны факультэт Львоўскага дзяржаўнага універсітэта імя І. Франка. Працавала намеснікам дырэктара Вязаўскай сярэдняй школы, загадвала Грыбовіцкай вочна-завочнай школай на Львоўшчыне. Была рэдактарам, старшым рэдактарам выдавецтва Львоўскага універсітэта, вучылася ў аспірантуры пры гэтым універсітэце. Пераехаўшы на Беларусь, з'яўлялася малодшым, старшым навуковым супрацоўнікам Інстытута педагогікі пры Міністэрстве асветы БССР. Пасля звязала свой лёс з Беларускім дзяржаўным універсітэтам.

Першая публікацыя Т. Кабржыцкай была змешчана ў 1963 годзе ў часопісе "Жовтень". Аўтар шэрагу артыкулаў, рэцэнзій па пытаннях методыкі выкладання, тэорыі літаратуры і ўзаемасувязяў у беларускай і ўкраінскай літаратурах, што друкаваліся ў навукова-метадычных і перыядычных выданнях. Шмат увагі Т. Кабржыцкая надае тыпалогіі і ўзаемасувязям усходнеславянскіх літаратур, закранаючы такія тэмы, як "Максім Рыльскі і Аляксандр Блок", "Янка Купала і Максім Рыльскі" і інш. З Вячаславам Рагойшам выдала кнігі "Карані дружбы. Беларуска-ўкраінскія літаратурныя ўзаемасувязі пачатку XX ст.", "Слядамі знічкі", у якой асэнсоўваецца жыццёвы і творчы шлях Сяргея Палуяна, і падрыхтавала да публікацыі кнігу С. Палуяна "Лісты ў будучыню", што выйшла ў 1989 годзе. Добра вядома Т. Кабржыцкая і як перакладчык твораў Максіма Багдановіча, Уладзіміра Караткевіча, Васіля Быкава на ўкраінскую мову. З украінскай мовы пераклала кнігу для настаўнікаў Д. Тварэўскага і У. Гекта "Праблемнае навучанне..."

Віншуем Таццяну Вячаславаўну з 60-годдзем! Жадаем далейшай жыццёвай і творчай маладосці, здзяйснення ўсіх задум!

"Всемирная литература", № 6

Нумар адкрываюць публіцыстычныя развагі Э. Скобелева "Галоўны ўрок Вялікай Айчыннай". Змешчана заканчэнне рамана М. Чаргінца "Тайна Авальнага кабінета". Ёсць магчымасць пазнаёміцца з вершамі В. Гардзея, М. Эмінеску, апавяданнямі А. Платонава, пачаткам рамана Д.-Г. Лаўрэнса "Кенгуру", "Замкам душы" св. Тарэзы з Авілы. Я. Росцікаў гутарыць з А. Прахановым - "Расіяне жадаюць Беларусі дабра..."

ЗГАДКІ

Чалавека, радкі пра якога нехта дасць сабе клопат прачытаць, ужо досыць даўно няма з намі. Неўзабаве чарговая гадавіна трагічнага зыходу...

Вольга Давідовіч была прыгожай і мужнай жанчынай, несла свой жыццёвы крыж самаахвярна і гожа. Колішняя выпускніца Віленскай Беларускай гімназіі, В. Давідовіч працавала выкладчыцай лацінскай мовы ў нас на філфаку БДУ.

...Заўзята курыла, упарта хавала ад нас, правінцыянальных падшыванцаў, сваю адзіноту. Але аднойчы, стоячы ля вечаровага аўдыторнага акна, з нейкай асаблівай інтанацыяй прамовіла: "Per aspera ad astra"... Толькі церняў у жыцці багата, а зорак чамусьці не надта відаць. І я тады інтуітыўна адчуў, што гэта тычылася не старажытных рымлянаў...

Прапаную ўвазе чытачоў някідкія і шчырыя ўспаміны В. Давідовіч, перададзеныя мне за дзень да яе заўчаснай смерці (ля стала філфакаўскага вахцёра яна страціла прытомнасць, "хуткая дапамога" канстатавала смерць...).

P. S. Палічыў магчымым гэтыя ўспаміны крыху скараціць, але не змяняць інтанацыі голасу, які прамаўляе да нас ужо адтуль...

Віктар КАРАТАЙ

У Беларускай гімназіі

Пачатак лета - гэта гадавіна нараджэння Віленскай Беларускай гімназіі (ВБГ). Заснавана яна ў 1919 годзе, а апошні свой юбілей адсвяткавала ў 1944-м...

За 25 гадоў існавання гімназіі шмат разоў змянялася ўлада, змянялася жыццё, ішлі войны, але гімназія трывала, бо цвёрда прытрымлівалася аднаго накірунку - даваць веды, выхоўваць моладзь у духу сапраўднай любові да сваёй Бацькаўшчыны, да беларускага народа. Ніхто не кленчыў перад тымі, у чыіх руках была ўлада; дырэкцыя гімназіі не старалася дагадзіць высокім чыноўнікам, вяла незалежную палітыку, прывівала сваім выхаванцам пачуццё уласнай годнасці, гуманізму.

Чаму ж тады гімназія перастала існаваць менавіта ў 1944 годзе, пасля вызвалення Вільні Савецкай Арміяй? Гэта пытанне засталося для мяне нявырашаным.

...Прайшло, праляцела шмат гадоў з таго часу, як я пакінула гімназію, якая дала мне так многа ў жыцці. Калі ўва мне ёсць што добрае, то гэтым я абавязана, у першую чаргу, ёй.

Я паступіла ў гэтую навучальную ўстанову ў 1936 годзе. Вучыліся тут у асноўным дзеці сялян, часам настаўнікаў, святароў і іншых небагатых беларусаў. Найбольш вучняў было з Навагрудчыны.

Уступныя экзамены былі адносна лёгкімі, паступаючых было мала: многія бацькі лічылі, што аддаць сваіх дзяцей у польскую сярэднюю школу больш "прэстыжна", чым у родную, беларускую. Ды і прыём у ВБГ быў заўсёды вельмі абмежаваны.

І вось экзамены вытрыманы, і я - вучаніца 1 класа. Усё цешыла нас: і залы, і класы, і тое, што будзем жыць усе разам у інтэрнаце па вуліцы Садовай. Трэба мець на ўвазе, што ўсім нам, першакласнікам, было толькі па 12-13 гадоў. Хто скончыў да гэтага часу шэсць, хто сем класаў польскай пачатковай школы. Сумна толькі было, што далёка дома засталіся бацькі (мае ў невялікім мястэчку Казяны, што на Браслаўшчыне). Не даводзілася ездзіць дамоў часта, бо вельмі ж дарагімі былі ў той час чыгуначныя білеты, ды і часу бракавала для паездак.

Першыя ўражанні - гэта сустрэчы ў інтэрнаце, дзе жылі ўсе іншагароднія вучаніцы (мужчынскі інтэрнат быў у іншым месцы). Тут мы, малыя, адразу ж былі прынятыя ў дружную сям'ю. Над кожнай першакласніцай было ўстаноўлена "шэфства" старэйшых дзяўчат з восьмага, выпускнога, або з сёмага класа. Адарваныя ад бацькоў, мы ахвотна прымалі апеку старэйшых, якія адносіліся да нас з дабром і шчырасцю. Маёй старэйшай сяброўкай была Ніна Ляўковіч з восьмага класа. Я яе настолькі палюбіла, што ў першыя ж канікулы, з дазволу бацькоў, запрасіла яе да сябе ў госці. Там, у вёсцы, Ніна хутка пазнаёмілася з моладдзю і вяла сярод хлопцаў і дзяўчат асветніцкую работу, арганізоўвала канцэрты і спектаклі на беларускай мове, чытала беларускія кніжкі. Гэтым пакінула пра сябе найлепшыя ўспаміны. (Зараз яна жыве ў Парыжы).

Першы дзень вучобы ў гімназіі таксама застаўся ў памяці назаўсёды. Гімназія знаходзілася тады на Вастрабрамскай вуліцы, 9, глыбока ў двары, побач са старой царквой Троіцкага жаночага манастыра.

Выкладчыкі гімназіі сустрэлі нас вельмі сардэчна. Гэта былі высокаадукаваныя людзі, выдатныя прафесіяналы і выхаваўцы. Гэта і зразумела: працаваць у беларускай гімназіі было ў Польшчы "непрэстыжна", і ішлі туды толькі тыя, хто шчыра любіў Беларусь і сваю родную мову.

Дырэктарам у той час быў вядомы Радаслаў Астроўскі. Трэба сказаць, працаваў ён у нас нядоўга, з малодшымі вучнямі не паспеў разнаёміцца. А да дырэктара ў той час "не вадзілі" - пытання аб дысцыпліне тады не існавала (ніхто і ніколі яе не парушаў).

Пасля Р. Астроўскага дырэктарам стаў Мікалай Анцукевіч, які выкладаў у той час лацінскую мову. Пасля яго гэты прадмет выкладаў паляк Асвенцімскі. Ён быў выдатным прафесіяналам. З таго часу я палюбіла лацінскую мову, і гэта любоў захавалася ў мяне назаўсёды.

Мне падабаліся ўсе мовы: і лацінская, і нямецкая, і польская, і, натуральна, беларуская.

Беларускую мову ў першым класе выкладала наша любімая настаўніца - пані Алена, Алена Лекант. Яна была цудоўным чалавекам і адносілася да нас, малых, як родная маці. Часам не хапала на нешта грошай, дык п. Алена прапаноўвала нам узяць у яе і вельмі крыўдзілася, калі мы прыносілі ёй доўг. Яна казала: "Ты што гэта робіш? Ты думаеш, у мяне менш грошай, чым у цябе?"

Хачу сказаць, што і пасля ў мяне яшчэ былі сустрэчы з п. Аленай. Я бачылася з ёю і ў час нямецкай акупацыі, калі працягвала вучобу ў гімназіі. У гэты час п. Алена выхоўвала двух дзяцей камандзіра Чырвонай Арміі, якіх знайшла каля цяжка параненай маці, жонкі камандзіра, у часе эвакуацыі камандзірскіх сем'яў з Вільні. Дзетак, хлопчыка і дзяўчынку, п. Алена ўзяла да сябе, карміла іх і даглядала, хоць у той час гэта было вельмі складана. Амаль немагчыма было здабыць нейкія прадукты. П. Алена прадавала свае каштоўнасці: пярсцёнак, брошкі - і купляла на рынку ежу. Не ведаю, як склаўся лёс гэтых дзяцей - магчыма, іх знайшоў бацька, калі ён вярнуўся з вайны жывым. Што датычыць пані Алены, то за свой добры ўчынак яна была "ўзнагароджана" - адбыла дзесяць гадоў у сталінскіх лагерах... Сустрэліся пасля яе вяртання з лагера: яна была хворая і ў хуткім часе памерла.

Некалькі слоў аб выкладчыку матэматыкі ў гімназіі - Барысу Кіту. Ён родам з Навагрудчыны, сын селяніна, скончыў Віленскі універсітэт. Між іншым, ён быў малады і вельмі прыгожы, усе дзяўчаты былі ў яго закаханыя, і гэта памагала лепш ведаць матэматыку.

...Час ішоў. У 1938 годзе гімназію перавялі ў іншы будынак па вуліцы Дамініканскай. Яна зрабілася філіялам (як тады казалі - "філія") польскай гімназіі імя Ю. Славацкага. Усё пачало змяняцца: з'явіліся новыя настаўнікі, якія выкладалі свае прадметы на польскай мове. Змяніліся абставіны і ў інтэрнаце: прыйшлі новыя выхавацелі, якія гаварылі з намі толькі па-польску. Выхавальніца Вера Сасновіч, якая, мы ведалі, была беларускай, карысталася ў гутарках з намі толькі польскай мовай. Трэба сказаць, што зараз я яе магу зразумець, але тады мы ўсе (па-максімалісцку) пракліналі яе за здраду свайму народу. Мы яшчэ не разумелі, што такое сапраўдная здрада...

Увосень 1939 года, пасля заканчэння польска-нямецкай вайны і заключэння зараз усім вядомага пакта Молатава-Рыбентропа Вільня была афіцыйна перададзена Літве. Частка педагогаў і вучняў не хацела заставацца ў Літве, і было вырашана пераехаць усёй гімназіяй у Навагрудак.

Мне мае бацькі дазволілі ехаць у Навагрудак, дзе я і правучылася да лютага 1940 года. Пасля я адтуль выехала, бо вельмі цяжка было з прадуктамі, а з дому нельга было нічога дасладаць - не хадзіла пошта.

Навагрудак быў для мяне чужым горадам, я так і не паспела да яго прывыкнуць. З былых маіх настаўнікаў застаўся там толькі выкладчык матэматыкі Барыс Кіт, усе астатнія - новыя. Класным кіраўніком быў Аляксандр Орса, беларускую мову выкладаў д-р Станіслаў Станкевіч.

І яшчэ раз лёс звёў мяне з Віленскай Беларускай гімназіяй - у 1943 годзе, у час нямецкай акупацыі. Тады гімназія ратавала нас ад вывазу ў Нямеччыну, даючы нейкія

"ружовыя карты". Гэтая карта гарантавала права навучобу і абараняла ад вывазу.

Гімназія знаходзілася тады на вуліцы Вастрабрамскай, 29, дзе да 1939 года была руская гімназія імя А. Пушкіна.

Цікава, што хоць у той час амаль усе настаўнікі былі новыя, дух гарачай любові да роднай Беларусі захаваўся нязменным. Са сваіх былых настаўнікаў я знайшла толькі М. Анцукевіча, які выкладаў гісторыю і філасофію, і пані Алену Лекант (яна, як і даўней, выкладала беларускую мову ў малодшых класах).

А зараз колькі слоў пра дырэктара Франца Грышкевіча, якога я запомніла на ўсё жыццё, бо другога такога выкладчыка, выхавацеля і чалавека, мне ніколі не даводзілася больш сустракаць. Гэта - чалавек з магутным інтэлектам, высокай культурай і адначасова сціплы і лагодны. Грышкевіч закончыў Пражскі універсітэт, атрымаў там ступень доктара філалагічных навук і права, да таго ж быў паэтам, ведаў некалькі замежных моў, бездакорна гаварыў на нямецкай мове і шчыра любіў сваю Бацькаўшчыну.

Выкладаў ён такі прадмет, як "Сусветная літаратура". Рабіў гэта надзвычайна: ніякімі канспектамі, планамі не карыстаўся, ні ў якія кнігі не заглядваў, а толькі расказваў. Мы, вучні, сядзелі ашаломленыя, не прапускалі ніводнага слова, глядзелі на выкладчыка, як на Бога. Калі звінеў званок, мы ўсе прасілі яго: "Пабудзьце з намі яшчэ на перапынку". Тады выкладчык радасна ўсміхаўся і казаў: "Гэта для мяне найвышэйшая ўзнагарода".

Пазнейшая доля гэтага надзвычайнага чалавека была такой, як у многіх людзей таго часу: ён загінуў у сталінскіх лагерах.

Некалькі слоў аб іншых выкладчыках таго часу. Нямецкую мову выкладала Тэміра Сасіновіч; яна была немкай, але нейкай "тутэйшай", бо добра ведала беларускую мову. З вучнямі яна гаварыла толькі па-нямецку. Калі нам трэба было звярнуцца да яе па нейкім пытанні, мы загадзя прагладалі слоўнікі. Мы пісалі сачыненні на нямецкай мове, рабілі даклады, вывучалі нямецкую літаратуру.

Калі я пасля займалася ў інстытуце замежных моў, то выкладчыкі толькі здзіўляліся, слухаючы мае адказы па нямецкай, лацінскай мовах, па замежнай літаратуры, і пераводзілі мяне з курса на курс "паскораным метадам", у выніку чаго я закончыла інстытут за тры гады.

Іншыя настаўнікі пакінулі нязначны след у маёй памяці. Праўда, была яшчэ Лена Шырма, дачка Рыгора Раманавіча. Яна засталася адна, калі яе бацькі паехалі на гастролі ў 1940 годзе. Гімназія дапамагала Лене, як магла, даручыла ёй выкладанне фізічнага выхавання ў жаночых групах.

Не магу забыць аб праваслаўных і каталіцкіх святарах, якія таксама зрабілі свой унёсак у выхаванне. Гэта былі: а. Іван Багаткевіч, а. Аляксандр Несцяровіч, а. Адам Станкевіч, а. Глякоўскі.

У 1944 годзе адзначаўся апошні юбілей гімназіі. Пра свята было паведамлена па магчымасці ўсім настаўнікам і былым вучням, шмат з іх прыехалі. Былі і тыя, з якімі я вучылася яшчэ да 1937 года. Гэта Соня Папяльніцкая, Марыся Друцька, Міхась Арабей, Васіль Новік, Ліла Спорык (Марціновіч), Шура Бязмен, Вера Красқоўская і іншыя.

Святкаванне працягвалася каля тыдня. Я была вядучай і таму сустракалася непасрэдна з усімі ўдзельнікамі. Адбылося шмат незабыўных сустрэч з вядомымі людзьмі: прысутнічала паэтка Наталля Арсеннева, прыязджалі з Мінска і выступалі артысты беларускай оперы М. Лазараў, Д. Салохін і іншыя. І што самае прыемнае і радаснае - гэта сустрэчы з вядомым беларускім спеваком Міхасём Забэйдам-Суміцкім. Так ужо здарылася, што спеваку спадабаўся наш выпускны клас, і ён амаль штодня наведваў нас, частаваў дзяўчат цукеркамі (вялікі ласунак на той час), а нашы хлопцы жартавалі, што лепш было б кожнай "даме" прынесці па буханцы хлеба. А "дамы" сапраўды галадалі, але дружна пярэчылі: "Не, мы не галодныя". Міхась Забэйда-Суміцкі быў у нас і на выпускным вечары, які працягваўся да раніцы, бо была "каменданцкая гадзіна" і нельга было выходзіць з будынка. Спявак быў вясёлы, танцаваў, спяваў, фатаграфаваўся з намі, дзяліўся сваімі планамі аб ад'ездзе ў Чэхію. Мы праводзілі Забэйду-Суміцкага і кампазітара Шчаглова ў іх сумную дарогу з Радзімы.

У тыя цяжкія часы нямецкай акупацыі лёгка не было, але дырэкцыя і настаўнікі ніколі гэтага не падкрэслівалі, а па магчымасці дапамагалі нам. Мы ўсе стараліся думаць, што нічога гэтага няма: ні немцаў, ні жорсткіх законаў ваеннага часу, - ёсць толькі мы і наша дарагая Беларусь.

Гады, праведзеныя ў Беларускай гімназіі, і сустрэчы тых часоў засталіся ў маім сэрцы назаўсёды.

Вольга МАРОЗ (ДАВІДОВІЧ)

На здымку: юбілей Беларускай гімназіі. Сядзяць у першым радзе: другі справа - М. Забэйда-Суміцкі, трэці справа - кс. А. Станкевіч. Сама В. Давідовіч - у трэцім радзе другая справа. Наваградак, 1944 г.

Алесь МАХНАЧ

Саюз беларускіх пісьменнікаў панёс цяжкую страту - 8 жніўня, на 79 годзе жыцця, пасля працяглай хваробы памёр вядомы беларускі пісьменнік, ветэран Вялікай Айчыннай вайны, заслужаны работнік культуры БССР Алесь Махнач.

Нарадзіўся Аляксандр Іванавіч Махнач 27 жніўня 1922 года ў вёсцы Забалацце Уздзенскага раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і.

У 1941 годзе, пасля заканчэння Калінкавіцкага ваеннага вучылішча яго накіравалі на пасаду камандзіра ўзвода ў гарнізон Брэсцкай крэпасці, дзе і сустрэў вайну. Абараняючы крэпасць быў цяжка паранены і трапіў у палон. Перажыў пакутлівыя гады, як вязень фашысцкіх канцлагераў на тэрыторыі Польшчы і Германіі. З канцлагера быў вызвалены толькі ў 1945 годзе. Лячыўся ў ваенных шпіталях. Вярнуўшыся на Радзіму, загадваў сельскай бібліятэкай на Уздзеншчыне (1947-1953), працаваў у рэдакцыі газеты "Літаратура і мастацтва" (1953-1961, 1963-1966). Скончыў завочна Мінскі бібліятэчны тэхнікум і Літаратурны інстытут імя М. Горкага.

Алесь Махнач дэбютаваў у друку вершамі ў 1949 годзе. Ён - аўтар шэрагу аднаактовых п'ес. У 1956 годзе ўбачыў свет яго першы зборнік "Драматычныя мініяцюры". Пазней выходзілі ў розных перыядычных выданнях аднаактовыя п'есы, сцэнарыі і скетчы, камедыі, прысвечаныя сучаснасці. П'есы з поспехам ставіліся ў рэспубліцы і за яе межамі. Алесь Махнач - аўтар зборнікаў "Аднаактовыя п'есы", "П'есы" і інш. Карысталіся папулярнасцю, пастаўленыя ў тэатрах, шматактовыя п'есы "Шпачок" і "Гаўрошы Брэсцкай крэпасці". Пяру Алеся Махнача, які шмат пісаў для дзяцей, належыць і дакументальная аповесць "Дзеці крэпасці". У сваёй творчасці ён шмат увагі надаваў асэнсаванню героікі Вялікай Айчыннай вайны.

Яго творы дапамагаюць і сёння выхоўваць мужнасць, патрыятызм, вучаць змагацца за праўду і справядлівасць.

Самаадданая праца пісьменніка, удзельніка Вялікай Айчыннай вайны, была ўшанавана ардэнамі і медалямі, Ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета БССР. За аповесці "Дзеці крэпасці" і "Камандзір усходняга форта" ён адзначаны ў 1995 годзе медалём імя К. Сіманава.

Пайшоў з жыцця надзвычай цікавы і чулы чалавек, арыгінальны пісьменнік, удзельнік абароны Брэсцкай крэпасці, пра

якую ён так праўдзіва і таленавіта расказаў у сваіх кнігах. Ім, сапраўдным патрыётам, які горача любіў сваю Беларусь, з поўным правам можа ганарыцца родная зямля. Памяць пра Алеся Махнача назаўсёды захаваецца ў нашых сэрцах.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

Памяці таварыша

Працяглы час я быў знаёмы з Аляксандрам Іванавічам Махначом і сябраваў з ім. Як актыўны член ваенна-шэфскай камісіі, ён быў нястомны... Нягледзячы на свае хваробы, ніколі не адмаўляўся ад паездак у вайсковыя падраздзяленні, ад іншай грамадскай работы.

Не так даўно я напісаў паэму, прысвечаную брэсцкім пагранічнікам. Ёсць у ёй радкі, якія адрасуюцца майму старэйшаму таварышу Аляксандру Іванавічу. Няхай жа яны прагучаць у гэты жалобны дзень пахавання цудоўнага чалавека і пісьменніка...

Яму удзячны я бясконца -
За гонар мець такога друга.
Алесь Махнач
Ён - абаронца
Геройскай крэпасці над Бугам.

Пралёг праз сэрца і праз раны,
Праз ночы доўгага бяссоння
Той час пакутны ветэрана.
І вось у Брэст мы едзем сёння.

Аўтобус коціцца няспешна,
Вясновы ранак лашчыць твары.
І Цытадэль, і сорак першы
Успомніў зноў ты, мой таварыш.

- Я маладзенькім лейтэнантам
Прыбыў у пагранічны горад.
Ці ж хто тады мог быць гарантам,
Што свет не
ўскалыхнецца горам?

А вораг вунь ён, побач з Бугам.
Тут і не пахла нейкім мірам,
Але я з вамі буду шчырым:
Салдат наш быў мацнейшы духам.

Ён перакавае ўсё бегла.
Схаваць не могуць болю вочы:
- Фашыст напаў амаль уночы
Гарэла крэпасць горш, чым пекла

Таўклі снарадамі, бы ў ступе,
Хацелі ўсіх з зямлёю сцерці.
Мы ж не палохаліся смерці,
Бо ведаў кожны - не адступіць.

Лёс дапамог мне, хлопцы, выжыць, -
Скацілася слязінка з вока.
А май паспеў зямлю ўжо вышыць
Зялёным дываном навокал.

Брэст сустракае ў зыркім сонцы.
Адразу едзем на заставу.
Там пагранічнікі па праву
Пачуюць споведзь абаронцы.

Не проста ж вабіць нас граніца -
Вядзе дарога праз дубровы
Святым мясцінам пакланіцца,
Натхніць салдата добрым словам.

...І вось жорсткая смерць выбіла з нашых радоў яшчэ аднаго ветэрана Вялікай Айчыннай вайны, зычлівага, душэўнага чалавека.

Цяжка, неверагодна цяжка губляць такіх сяброў.

Яўген КАРШУКОЎ

Саюз беларускіх пісьменнікаў з глыбокім жалем паведамляе аб смерці пісьменніка МАХНАЧА Аляксандра Іванавіча і выказвае глыбокае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Калектыў рэдакцыі часопіса "Бярозка" глыбока смуткуе з прычыны смерці былога галоўнага рэдактара часопіса пісьменніка Вячаслава АДАМЧЫКА і выказвае шчырае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Саюз беларускіх пісьменнікаў з глыбокім жалем паведамляе аб смерці пісьменніка Вячаслава АДАМЧЫКА і выказвае глыбокае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Выдавецтва "Мастацкая літаратура" выказвае глыбокае спачуванне родным і блізкім пісьменніка АДАМЧЫКА Вячаслава Уладзіміравіча з прычыны яго заўчаснай смерці.

Калектыў часопіса "Вожык" смуткуе з прычыны смерці Нэлі Іванаўны ТУЛУПАВАЙ — былой супрацоўніцы рэдакцыі часопіса і выказвае глыбокае спачуванне родным і блізкім нябожчыцы.

Голас з мінуўшчыны

Кожная дзяржава павінна мець культурніцкія атрыбуты, па якіх можна меркаваць пра сталасць яе. А гэта - нацыянальная энцыклапедыя, лінгвістычны атлас, збор нацыянальнага фальклору... І дзяржава, у ідэальным выпадку, сама клапоціцца пра свой аўтарытэт і выдаткоўвае сродкі на неабходныя культурніцкія патрэбы. Але гэтых сродкаў часта не хапае. І таму не толькі дзяржава, але і грамадскасць можа зрабіць свой унёсак у нацыянальную культурную скарбонку.

Вось такі важкі ўклад у захаванне культурнай спадчыны Беларусі - выданне сярэдневечнай музыкі Вялікага Княства Літоўскага на кампакт-дыску - здзейсніла група энтузіястаў (прадзюсер А. Вячорка, аўтар ідэі У. Давыдоўскі, дызайнер З. Герасімовіч) і маладзёжная ініцыятыва БМА-груп. Першы сігнальны наклад кампакт-дыска "Легенды Вялікага Княства" быў прымеркаваны да фэсту сярэднявечнай культуры "Наваградак-2000". Там "Легенды..." карысталіся немалым попытам, і гэта падштурхнула ініцыятыўную групу да далейшай працы ў гэтым кірунку.

Хутка асноўны наклад першага беларускага кампакт-дыска з сярэднявечнай музыкай з'явіўся ў продажы. Як адзначаюць выдаўцы, "Легенды Вялікага Княства" - першынец будучай з медыёвільнай музычнай серыі.

Варта адзначыць цудоўную якасць выдання гэтага калекцыйнага дыска, які зроблены ў выглядзе сувенірнай кніжкі-складанкі. У афармленні яго былі выкарыстаны здымкі старажытных габеленаў і карт ВКЛ, сімвалаў нашай старажытнай дзяржавы. А сама "скрынка" выканана так, што заўсёды будзе ўпрыгожваць калекцыю нацыянальна свядомага слухача. Гэта, дарэчы, стала магчымым дзякуючы таму, што дыск быў зроблены на адным з усходнееўрапейскіх філіялаў знакамітай фірмы "Соні". Але, як сведчаць спецыялісты, гэта не адбілася на канчатковым кошце навінкі.

Самая ж галоўная вартасць навінкі - музычнае начынне "Легенд..." Аматарам беларускай музычнай даўніны, упэўнены, будзе цікава пазнаёміцца з творамі кампазітараў-прафесіяналаў, якія працавалі на тэрыторыі Беларусі - В. Бакфарка і В. Длугарая. Іх цудоўныя творы выконваюць гітарысты І. Кубліцкі і Я. Ісачэнка.

Зноў і зноў мы можам адчуць асалоду ад сустрэчы з мелодыямі неўміручага "Полацкага сшытка", якія вельмі па-майстэрску і ашчадна інтэрпрэтуюцца музыкамі ансамбля старажытнай музыкі "Контрданс" з Баранавічаў.

Прафесіянальныя выканаўцы музыкі беларускага Рэнесанса прадстаўлены ваярскімі песнямі і гімнамі Л. Сімаковіч, хору "Унія". Сярод твораў апошняга ўражвае знакамітая "Бітва пад Воршай".

Эстафету геаічна-ваярскага эпасу беларусаў шчыра падхопліваюць маладыя выканаўцы на старажытных інструментах, барды, што супрацоўнічаюць з клубам "Рыцары Вялікага Княства". А гэта А. Галіч, які валодае сапраўдным барочным голасам, дудар А. Жура, выканаўца на ліры А. Пузыня, ансамбль А. Латушкіна, што прадставілі на суд слухачоў творы беларускага фальклору, балады, звязаныя з гераічным мінулым нашых продкаў.

Свае фарбы ў непаўторную палітру новага дыска ўносяць гурты беларускай рыцарскай музыкі: "Вялікае Княства" (кіраўнік У. Давыдоўскі), гурт З. Сасноўскага "Стары Ольса", у выкананні якога цудоўна прагучала балада "Вайтоўна", што распавядае пра гераізм і подзвіг невядомай беларускай Жанны Д'арк...

Новы дыск "Легенды Вялікага Княства", што выдадзены БМА-груп з дапамогай клуба "Рыцары Вялікага Княства" як па афармленні, так і па змесце, - важкая з'ява на незалежным культурніцкім ландшафце Беларусі. Яна стала магчымай дзякуючы намаганням энтузіястаў, дапамозе "трэцяга сектара" і мецэнатаў.

Важна і тое, што поспех "Легенд Вялікага Княства" - добрая падстава для працягу гэтай працы, для стварэння новых лічбавых зборнікаў з творамі беларускай музычнай спадчыны. Тым больш, што музычнага матэрыялу, які мае сэнс уключаць у іх, маецца больш чым дастаткова.

Анатоль МЯЛЬГУЙ

Янка Купала і савецкая цэнзура

Узаемаадносіны Янкі Купалы і савецкай улады ад самага пачатку складваліся не проста. Мелі месца і напружанасць, і падазронасць, і недавер, і цэнзурныя рэпрэсіі. Прыкладам, са зборніка "Спадчына", які выйшаў у 1922 годзе, а мусіў выйсці на пару гадоў раней, з-за цэнзурных меркаванняў былі знятыя вершы "Паўстань...", "Жыды", у вершы "Наша гаспадарка" з радкоў "І душыць кліч: ці доўга будзе нам заломам // Варшава панская і царская Масква" былі выкінутыя словы "царская Масква". Замест іх з'явілася шматкроп'е. Наклад першага нумара часопіса "Адраджэнне" (1922 г.), дзе быў надрукаваны верш "Перад будучыняй", амаль увесь сканфіскавалі. Часопіс больш не выходзіў. Пра публіцыстыку 1918-20 гг. і не гаворым. Толькі ў 1993 годзе пасля доўгае забароны пабачыла яна свет.

У дадатку № 1 да справаздачнага даклада тав. Якшэвіча (30.03.1928), дзе сярод іншага, "межджу протчым", ішла гаворка і пра "Тутэйшых" (пра лёс п'есы падрабязна распавёў Расціслаў Платонаў у газеце "Літаратура і мастацтва" (№ 45, 1995 г.), змешчаны спіс твораў, што падпалі пад забарону Галоўліта. Пад № 12: "Янка Купала - вершы "Чужым", "Над Нёманам" (НАРБ. Ф. 4). І пазначана прычына забароны: "шавінізм".

У часопісе "Полымя рэвалюцыі" (№ 3, 1932 г) быў змешчаны артыкул Алеся Кучара пра творчы шлях Янкі Купалы. Крытык дае высокую ацэнку творчасці паэта, наогул прыязна да яго ставіцца. Але давайце пачытаем дакладную Галоўліта датычную агляду крытычных матэрыялаў: "Артыкул А. Кучара пра творчы шлях Я. Купалы лье ваду на млын нацыянал-дэмакратызму. У гэтым артыкуле А. Кучар да творчасьці Я. Купалы падыходзіць не гістарычна, а змазвае клясавую сутнасьць творчасьці, ня ўскрывае ў творчасьці Я. Купалы тых нацыянал-дэмократычных установак, якія Я. Купалу былі ўласьцівы на пэўным этапе...

...А. Кучар у сваім артыкуле робіць аб'ектыўна Я. Купалу нацыянальным героем...

Вядома тое, што Я. Купала на другім этапе сваёй творчасьці знаходзіўся пад моцным уплывам нашаніўскай нацдэмаўскай ідэалогіі, а таксама "Раскіданае гняздо" ніяк не з'яўляецца **"перадавой, праграмнай п'есай"**, а фактычна нацыяналістычнай п'есай..." (НАРБ. Ф. 4). Што тут ужо тады казаць пра "Тутэйшых"?! Ну а Кучар потым рэзка зменіць сваё стаўленне да Янкі Купалы ды разам з Л. Бэндэ будзе бэсціць яго.

На пачатку 1933 г. з'яўляецца пастанова ЦК КП(б)Б "Аб фактах прасачваньня клясава-варожых, нацыянал-дэмакратычных уплываў мастацкай літаратуры БССР", дзе ў пункце 5 чытаем: "...Тав. Галавачу П., прапусьціўшаму ў рэдагаваным ім зборніку (т. VI) вершаў Купалы - рад адкрыта нацыяналістычных клясава-варожых твораў Купалы - пэрыяда, калі Купала ў сваёй творчасьці яскрава адбіваў нацыянал-дэмократычныя ідэі, у асаблівасьці без рэдакцыйных заўваг і палітычнай іх ацэнкі, - абвясьціць суровую вымову з папярэджаньнем..." (НАРБ. Ф.4).

●

У 1936 г. у Маскве ў Дзяржаўным выдавецтве мастацкай літаратуры (па-расійску - ГІХЛ) выйшла кніга вершаў Купалы "Под новым солнцем". Перад гэтым аўтар пісаў крытыку Яўгену Мазалькову (поўны тэкст ліста захоўваецца ў Дзяржаўным Літаратурным музеі Янкі Купалы - Ф. 1): "...Яшчэ вельмі прашу Вас высветліць у Выдавецтве, чаму не высылаюць мне аўтарскіх экземпляраў "Под новым солнцем". Калі я быў у Маскве, мне сказалі ў Дзяржлітвыдаце, што іх накіравалі **ў Лубянку ў экспедыцыю**" (падкрэслена намі. Цікава, што б гэта азначала? - **Э. К.**).

Праз год (у 1937 г.) у Маскве мусіла выйсці яшчэ адна кніга - "Избранные произведения". Але... У лісце да Мазалькова ад 01.02.1938 г. з Кіславодска паэт піша: "...Сапраўды, з маёй кнігай атрымалася ніякавата! Вінаваты, мусіць, я сам, што часцей не зазіраў у Маскву і не клапаціўся пра выпуск зборніка..." (ДзЛМЯнК. Ф. 1). А атрымалася вось што. Янка Купала прыспешваў, бо выданне кнігі зацягвалася: пераклады, карэктура... Ды здарылася новая бяда. Як згадваў пазней рэдактар зборніка Я. Мазалькоў, пасля таго, як вёрстка кнігі была нарэшце паслана Купалу, прагледжана ім і падпісана да друку, па нейкай недарэчнай выпадковасці (ці сапраўды так? - год усё ж 1937-ы. - **Э. К.**) увесь набор у друкарні рассыпалі. Зборнік давялося набіраць нанова, і выйшаў ён у 1938 годзе.

●

У паваенны час, як падлічыў д-р Станіслаў Станкевіч, з 520 - Купалавых твораў дарэвалюцыйнага перыяду ў Збор твораў 1952-54 гг. не ўвайшло больш за 150, а гэта складае амаль чацвёртую частку ад створанага Песняром. Праўда, у трэцяе пасля вайны выданне не трапіла толькі недзе 25 твораў.

Паводле Ст. Станкевіча, у паваенныя выданні не трапілі: "вершы, што наагул маюць зыркі нацыянальны характар і ў якіх паэт вылівае глыбокія і шчырыя патрыятычныя пачуцці ("Папросту" і інш.); вершы, у якіх у вельмі панурых фарбах асэнсоўваецца нацыянальнае, сацыяльнае і палітычнае паняволенне Беларусі ў царскай Расеі ("Забраны край" і інш.); вершы, у якіх гнеўна асуджаюцца царская Расея і панская Польшча як паняволнікі Беларусі, або ў якіх паняволнікі гэтыя не называюцца па імю, а адно згадваюцца агульна ("Сваякі", "Годзе" і інш.); вершы пра гістарычную мінуўшчыну Беларусі (паэма "На куццю", вершы "Брату-беларусу", "З мінулых дзён" і інш.); вершы, у якіх Купала моцна акцэнтуе велізарную ролю роднае мовы ў нацыянальным жыцці народа і выступае ў ейнай абароне перад пасяганнямі на яе заходніх і ўсходніх дэнацыяналізатараў ("Ворагам Беларушчыны", "Роднае слова" (1910) і інш.)".

●

Такая "зачыстка" твораў Янкі Купалы мела на мэце паказаць Песняра не больш, як паэтам сярэдняга ўзроўню, знізіць ідэйную і мастацкую веліч нацыянальнага паэта, пакідаючы ў школьных хрэстаматыях пераважна, як адзначаў сам Купала, "дрындушкі" 1930-40 гг.

Але ўносіліся праўкі і ў вершы гэтага часу. У сувязі з новымі дэфармацыямі ў духоўна-ідэалагічнай і сацыяльна-палітычнай сферах беларускага (як і ўсяго савецкага) грамадства ў другой палове 1950-х гадоў, пасля выкрыцця культу асобы і злачынстваў Сталіна адкідаліся радкі, прысвечаныя "правадыру": вершы "Беларускім партызанам", "Хлопчык і лётчык" і інш. Зусім не друкаваліся "Табе, правадыр...", "Аб Сталіне-сейбіту", "Паўстаў народ" і інш.

●

Цяпер выдаецца Поўны збор твораў Янкі Купалы ў 9 тамах. Маем спадзеў, што ён сапраўды будзе поўным.

Эдвард КАРБАНОВІЧ

г. Мінск

Аляксандр ЛЯГЧЫЛАЎ

Спявачцы Іне Афанасьевай

Малюнак Ул. ГАРМАЗЫ

Даўным-даўно
я твой паклоннік,
Скажу без сораму услых.
Хоць і паэт, але палоннік
Я песень сонечных тваіх.
Я саксафона не трымаў
За ўсё жыццё і паўхвіліны,
ў пераходзе б сам зайграў,
Каб пра мяне
спявала Інна.

Анатоль ЗЭКАЎ

Успамінай...

Успамінай мяне - усюды,
Табе забыць мяне не дам,
Таму што светла помніць буду
Цябе я штохвіліны сам.

Міхась ПАЗНЯКОЎ

Хоць ты са мною і не ўсюды,
Ды штохвіліны й праз гады,
Пакуль цябе я помніць буду,
Успамінай мяне і ты.

Успамінай калі заўгодна
І дзе заўгодна ўспамінай.
Успамінай, калі самотна,
Й тады, калі ў душы вясна.

Успамінай, як корміш кошку,
Як валасы фарбуеш хной,
Успамінай мяне і ў ложку,
Ў якім ляжыш ты
не са мной.

Душа-самасёл

Твая душа жыве са мною,
Хоць я не ведаю:
хто ты

Леанід ПРАНЧАК

Хоць і хацеў бы, не ўтаю:
Твая душа мне стала блізкай.
Яна ўсялілася ў маю
І ўжо жыве там без прапіскі.

Не плоціць ні капейкі мне
За той куток, які займела.
А што, калі ў яе наўме
Прывалачы сюды і цела?

Мне адбівацца не з рукі,
Але ж прытым не буду ўтойваць:
Зірнуць бы хоць разок які
Мне загадзя на цела тое.

Марцін КОЎЗКІ

Доля праўды

..."Мая маці была служачая". І больш стрымана: "Партыйны работнік"... А куды яны, праўда, разам зніклі, дзейныя асобы спектакля, які мы перажылі? Ніхто нікога "да сценкі" не ставіў, на лесапавал не пасылаў. Неяк сам сабою растаў "кіруючы персанал". Няўжо ўсе адразу пайшлі, па старасці, "у адвал"?

●

Расце намінал асігнацый, а грошы падаюць у цане. У хуткім часе ў бухгалтэрыі пачнуць, кажуць, выдаваць плату рулончыкамі паперы.

●

Тыраж газеты залежыць ад колькасці чытачоў, дабрабыт - шмат у чым ад рэкламы. Рэкламу нясуць у газету, што мае шмат чытачоў, шмат чытачоў да рэкламы ставіцца са знявагай. Як тут захаваць раўнавагу?

●

Не тыя цяпер пайшлі часы, выразней параўнання не трэба: за "чарнобыльскія" раней можна было б купіць дваццаць кілаграмаў каўбасы, а цяпер - дзве буханкі хлеба. А гаротнікам і так не шмат ужо трэба.

●

Неспадзявана, але не раптам, нечакана, але не знянацку, незгадана, але не спотайку, ні з таго, ні з сяго, але ні стуль, ні ссюль, як снег на галаву, але не як гром з яснага неба, як Піліп з канапель... Досыць, і так ясна: трэба да ўсяго быць гатовым, хоць і гэта не нова.

●

Узмоцнены рэжым нясення службы міліцыяй - 48 гадзін у суткі.

●

Айчынная вадкасць "Белізна". Смярдзіць не тое, што яна адмывае, а яна сама. О радзімая чысціня, якая табе цана?

●

Слуп з аб'явамі. "Адміністрацыйная дзейнасць у сферы кіравання". Умомант садралі ўсе тэлефоны. "Патрабуюцца рабочыя фармаваць газоны". Не кранулі аніводнага талона. Любім пакіраваць, ахламоны!

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА — ЛіМ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў; рэдакцыя газеты "Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар

Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА,

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Павел ВЕРАБ'ЁЎ,

Алесь ГАЎРОН —

адказны сакратар,

Мікола ГІЛЬ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Яўген РАГІН,

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,

Віктар ШНІП —

першы намеснік галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск, вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 284-8461
намеснікі галоўнага рэдактара — 284-8525, 284-7985
АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-8204
пісьмаў і грамадскай думкі — 284-7985
літаратурнага жыцця — 284-8462
крытыкі і бібліяграфіі — 284-7985
паэзіі і прозы — 284-8204
музыкі — 284-8153
тэатра, кіно — 284-8153
выяўленчага мастацтва — 284-8462
фотакарэспандэнт — 284-8462
бухгалтэрыя — 284-8462
Тэл./факс — 284-7965

Пры перадруку просьба спасылацца на "ЛіМ".

Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага унітарнага прадпрыемства "Выдавецтва "Беларускі Дом друку"

(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)

Індэкс 63856 Наклад 2556
Нумар падпісаны ў друк 17.8.2001 г. у 17.30

Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715

Заказ 4691

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12